

TÜRKİYE'DEKİ SİGORTACILIK SEKTÖRÜNÜN ETKİNLİK ANALİZİ VE AB ÜLKELERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Cansu AYHAN

Kasım 2017

DENİZLİ

**TÜRKİYE'DEKİ SİGORTACILIK SEKTÖRÜNÜN ETKİNLİK
ANALİZİ VE AB ÜLKELERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
İktisat Anabilim Dalı
İktisat Tezli Yüksek Lisans Programı**

Cansu AYHAN

Doç. Dr. Abdülvahap ÖZCAN

Kasım 2017

DENİZLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

İktisat Anabilim Dalı, İktisat Bilim Dalı öğrencisi Cansu AYHAN tarafından Doç.Dr. Abdulvahap ÖZCAN yönetiminde hazırlanan "Türkiye'deki Sigortacılık Sektörünün Etkinlik Analizi ve AB Ülkeleri İle Karşılaştırılması" başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 27.11.2017 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Yrd.Doç. Dr. Mehmet Ali Aygün

Jüri Başkanı

Doç. Dr. Abdulvahap Özcan

Jüri Üyesi

Yrd.Doç. Dr. Aslı Seda Kurt

Jüri Üyesi

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 10/01/2018 tarih ve 02/06... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet Vefa NALBANT
Müdür

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

İmza
Cansu AYHAN

ÖNSÖZ

Sigortacılık sektörü, gelişmiş ekonomilerde önemli yatırımlar alan ve hem devlet hem de vatandaşlar açısından büyük öneme sahip sektörlerden biridir. Türkiye’de ise sigortacılık sektörü, gelişmekte olan ve gelecek yıllar açısından büyük potansiyel taşıyan bir finansal aracı kurum çeşididir. Bütün bunlar göz önünde bulundurularak bu çalışmada, sektörün Türkiye’deki ve ekonomik bakımdan önde gelen AB ülkelerindeki durumları değerlendirilmiştir. Bununla birlikte Türkiye’deki sigorta şirketlerinin etkinlik analizi yapıp yorumlanmıştır.

Tez çalışmamın ortaya çıkmasında fikirleriyle her türlü destek ve yardımlarını benden esirgemeyen değerli tez danışmanı hocam Doç. Dr. Abdulvahap ÖZCAN’a, bu süreçte her zaman destekleriyle yanımda olan ve sabır gösteren sevgili eşime ve canım aileme teşekkürlerimi sunarım.

Denizli, 2017

Cansu AYHAN

ÖZET

TÜRKİYE'DEKİ SİGORTACILIK SEKTÖRÜNÜN ETKİNLİK ANALİZİ VE AB ÜLKELERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI

AYHAN, Cansu

Yüksek Lisans Tezi

İktisat Anabilim Dalı

İktisat Tezli Yüksek Lisans Programı

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Abdülvahap ÖZCAN

Kasım 2017, 126 Sayfa

Günümüzde ekonomik anlamda güçlü ülkelerin finans piyasalarında önemli ölçüde fon kaynağı yaratması sebebiyle sigortacılığın oldukça büyük öneme sahip olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte, Türkiye' de sigortacılık sektörü gelişmiş ülkeler düzeyine henüz erişemese de, son yıllarda yapılan yeni düzenlemeler ve çalışmalarla değer kazanmaya başlamıştır.

Bu çalışma Türkiye' de faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin ve Türkiye ile Avrupa Birliği ülkeleri sigortacılık sektörü verilerinin Veri Zarflama Analizi yöntemiyle etkinliğinin araştırılıp etkin olmayan şirketler için öneriler geliştirilmesiamacıyla yapılmıştır. Bununla birlikte etkin olmayan şirketlerin etkin konuma geçebilmeleri için azaltılması gereken girdi miktarlarının tespit edilmesi hedeflenmiştir.

Genel olarak bakıldığında çalışmanın birinci bölümünde finansal sistem ve finansal sistemin bir parçası olan sigortacılık sektöründen bahsedilmiştir. Burada finansal sistemin ekonomideki rolü, finansal piyasalar, aracı kurumlar ve araçlara yer verilmiştir. Sigortacılık kısmında ise detaylı bir şekilde sigortacılık sektörü tanımlanmış, sigortacılığın dünyadaki ve Türkiye'deki tarihinden bahsedilmiştir.

İkinci bölümde etkinliğin ne olduğu anlatılmış ve etkinlikle ilgili verimlilik, performans, karlılık gibi kavramlardan ve bunların ölçme yöntemlerinden bahsedilmiştir. Bununla birlikte Veri Zarflama Analizi yöntemi detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Son bölümde Türk sigortacılık sektöründe faaliyet gösteren 32 şirketin, Türkiye ve AB ülkelerinin etkinlik analizine yer verilmiştir. Çalışmanın bulgularına göre hayat dışı alanda faaliyet gösteren 22 sigorta şirketinden 11 tanesi bazı yıllar etkin çalışmış, diğerleri ise analiz yapılan hiçbir yıl için etkin çalışmamıştır. Aynı şekilde hayat ve emeklilik alanında faaliyet gösteren 10 sigorta şirketinden 4 tanesi tüm yıllar için etkin sayılırken, diğerleri ise etkin sayılmamaktadır. Ayrıca Türkiye ile Avrupa Birliği ülkelerinin sektör verileriyle yapılan etkinlik analizinde, sektörde dünya liderleri sıralamasında olan bazı ülkelerin etkin olmadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sigortacılık, Veri Zarflama Analizi, Etkinlik, AB Ülkelerinde Etkinlik

ABSTRACT

EFFICIENCY ANALYSIS OF INSURANCE SEKTOR IN TURKEY AND COMPARISON WITH EUROPEAN UNION COUNTRIES

AYHAN, Cansu

Master Thesis

Department of Economics

Economy Master with Thesis Programme

Adviser of Thesis: Assoc. Prof. Dr. Abdülvahap ÖZCAN

November 2017, 126 Pages

Today, it is known that insurance business has a great deal of importance due to the fact that it creates significant funding sources to economically powerful countries in financial markets. Nevertheless, it has begun to gain value and importance in Turkey with recent regulatory changes and studies performed although the insurance sector has not yet reached to the level of developed countries.

This study was carried out to investigate the effectiveness of the insurance companies operating in Turkey with the help of the data sourced from the insurance sector of Turkey and the European Union countries and to develop suggestions for ineffective countries through using Data Envelopment Analysis method. Besides, it is aimed to determine the amount of inputs that need to be reduced in order for ineffective companies to move to the more effective position.

In general, in the first part of the study, the financial system and the insurance sector that is part of the financial system has been discussed. The role of the financial system in the economy, financial markets, intermediary institutions and instruments are given in this part. In the insurance sector of this section, the insurance sector is thoroughly defined where the history of insurance in the world and in Turkey is also mentioned.

In the second part of the study, the effectiveness is explained as well as the concepts such as productivity, performance, profitability related to the effectiveness and measurement methods are explained. Besides all these, the Data Envelopment Analysis method has been discussed in details.

In the last section of the study, in total 32 companies operating in the Turkish insurance sector as well as effectiveness of Turkey and EU countries in this business has been shared. According to the findings of the study, 11 of the insurance companies out of 22 of them operating in the non-life area are found out effectively running for some years while others did not work effectively for any year in the scope of analysis. Similarly, of the 10 insurance companies operating in the life and pension field, 4 are considered as effective for all years while others are not. Moreover, in the analysis of the efficiency of Turkey and the European Union countries by the sector data, it has been revealed that some countries ranking of the world leaders of the sector are found out not effective at all.

Keywords: Insurance, Data Envelopment Analysis, Effectiveness, Effectiveness in EU

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
ŞEKİLLER VE GRAFİKLER DİZİNİ.....	x
TABLolar DİZİNİ.....	xi
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL SİSTEM VE FİNANSAL PİYASALAR

1.1 Finansal Sistem ve Unsurları	3
1.2 Finansal Sistemin Ekonomideki Rolü	5
1.3 Finansal Piyasalar.....	6
1.3.1 Finansal Piyasa Çeşitleri.....	7
1.3.1.1 Örgütlenme Derecelerine Göre Finansal Piyasalar.....	7
1.3.1.2 Vade Sürelerine Göre Finansal Piyasalar	9
1.3.1.3 İşlemlerine Göre Finansal Piyasalar	10
1.3.1.4 Spot ve Vadeli İşlemler Piyasaları	13
1.4 Finansal Aracı Kurumlar.....	13
1.4.1 Merkez Bankası.....	14
1.4.2 Bankalar	16
1.4.3 Banka Dışı Aracı Kurumlar.....	18
1.4.4 Sigorta Şirketleri	20
1.4.5 Yatırım Fonları.....	20
1.4.6 Yatırım Ortaklıkları.....	21
1.4.7 Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları.....	22
1.4.8 Risk Sermayesi Yatırım Ortaklığı.....	22
1.4.9 Kredi Kooperatifleri	22
1.5 Finansal Araçlar.....	23
1.5.1 Finansal Araçların Özellikleri	23
1.5.2 Finansal Araç Çeşitleri	26

1.5.2.1 Menkul Kıymetler.....	26
1.5.2.2 Menkul Kıymet Çeşitleri	27

İKİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL SİSTEMDE SİGORTACILIK: TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ'NDE SİGORTACILIK SEKTÖRÜ

2.1 Finans Sektöründe Sigortacılık ve Önemi.....	33
2.2 Dünyada ve Türkiye'de Sigortacılığın Tarihi	35
2.2.1 Dünyada Sigortacılığın Tarihi	35
2.2.2 Türkiye'de Sigortacılığın Tarihi.....	37
2.3 Sigortanın İşlevleri	40
2.3.1 Sigortanın Mikro İşlevleri	40
2.3.1.1 Dayanışma İşlemleri Organizasyonu Olma İşlevi	41
2.3.1.2 Girişimcileri Kararlarını Etkileme İşlevi.....	41
2.3.1.3 Girişimcilerin Ucuz Fiyatla Yatırım Sermayesini Bulmasını Sağlama İşlevi	41
2.3.1.4 Girişimcilerin Risk Karşılığı Dondurduğu Sermaye Miktarını En Aza İndirme İşlevi	42
2.3.1.5 Girişimciye Kredi Olanakları Yaratma İşlevi	42
2.3.1.6 Fiyatların Daha Gerçekçi Bir Düzeyde Olmasını Sağlama İşlevi.....	43
2.3.2 Sigortanın Makro İşlevleri.....	43
2.3.2.1 Ekonominin Önemli Bir Tasarruf Kaynağı Olma İşlevi	44
2.3.2.2 Sosyo-Ekonomik Kayıların Önleyicisi Olma İşlevi.....	44
2.3.2.3 Sosyal Refah Düzeyini Yükseltme İşlevi.....	45
2.3.2.4 Uluslararası Ekonomik İlişkileri ve Ticareti Geliştirme İşlevi	45
2.3.2.5 Önemli Bir Vergi Kaynağı Olma İşlevi	46
2.4 Sigorta Aracıları	46
2.5 Reasürans	48
2.5.1 Reasürans Çeşitleri	49
2.5.1.1 İhtiyari Reasürans	49
2.5.1.2 Anlaşmalı Reasürans	50
2.6 Sigorta Türleri	52
2.6.1 Hayat Sigortaları.....	53
2.6.2 Hayat Dışı Sigortalar	54
2.6.2.1 Yangın Sigortaları.....	54

2.6.2.2 Kaza Sigortaları.....	54
2.6.2.3 Mühendislik Sigortaları.....	55
2.6.2.4 Tarım Sigortaları.....	56
2.6.2.5 Nakliyat Sigortaları	57
2.6.2.6 Sağlık Sigortası	58
2.6.2.7 Hukuksal Koruma Sigortası.....	58
2.7 Türkiye Ekonomisinde Sigortacılık Sektörü	58
2.7.1 Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler.....	59
2.7.2 Türkiye Ekonomisinde Sigorta Sektörünün Mevcut Durumu.....	60
2.8 AB’de Sigortacılık Sektörü	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FİRMA PERFORMANS ÖLÇME VE KARAR VERME YÖNTEMLERİ: ETKİNLİK ÖLÇME YÖNTEMİ

3.1 Firma Performansı	72
3.2 Firmalarda Verimlilik.....	74
3.3 Firmalarda Etkinlik.....	76
3.4 Firma Etkinlik ve Karar Verme Süreçlerinde Kullanılan Yöntemler.....	79
3.4.1 Parametrik Yöntemler.....	79
3.4.1.1 Stokastik Sınır Yaklaşımı	79
3.4.1.2 Serbest Dağılım Yaklaşımı.....	80
3.4.1.3 Thick Frontier Yaklaşımı	81
3.4.2 Parametrik Olmayan Yöntemler.....	81
3.4.2.1 Analitik Hiyerarşi Yöntemi	82
3.4.2.2 OCRA.....	83
3.4.2.3 PROMETHEE.....	85
3.4.2.4 FUZZY	86
3.4.2.5 Veri Zarflama Analizi	87
3.4.3 Diğer Yöntemler	97
3.4.3.1 Oran Analizi	97
3.4.3.2 Performans Karnesi Yöntemi.....	98

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SİGORTACILIK SEKTÖRÜNDE ETKİNLİK ANALİZİ VE AB ÜLKELERİ İLE KARŞILAŞTIRMA

4.1 Literatür Taraması	100
------------------------------	-----

4.2 Uygulamada Kullanılan Model: Veri Zarflama Analizi.....	107
4.3 Uygulamanın Kapsamı, Girdi ve Çıktıların Belirlenmesi	107
4.3.1 Uygulamanın Kapsamı	107
4.3.2 Girdi ve Çıktılarının Belirlenmesi	109
4.4 Analiz Sonuçları: Ülkeler Arası ve Firmalar Arası Teknik Etkinlik Sonuçları...	111
SONUÇ	123
KAYNAKLAR	130
ÖZGEÇMİŞ	139

ŞEKİLLER VE GRAFİKLER DİZİNİ

Şekil 1.....	53
Şekil 2.....	78
Grafik 1.....	59
Grafik 2.....	60
Grafik 3.....	62
Grafik 4.....	62

TABLULAR DİZİNİ

Tablo 1.....	29
Tablo 2.....	59
Tablo 3.....	60
Tablo 4.....	63
Tablo 5.....	63
Tablo 6.....	64
Tablo 7.....	65
Tablo 8.....	70
Tablo 9.....	70
Tablo 10.....	71
Tablo 11.....	108
Tablo 12.....	108
Tablo 13.....	109
Tablo 14.....	111
Tablo 15.....	111
Tablo 16.....	112
Tablo 17.....	113
Tablo 18.....	116
Tablo 19.....	118
Tablo 20.....	119
Tablo 21.....	120
Tablo 22.....	120
Tablo 23.....	121
Tablo 24.....	122

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

ASEAN	Association of Southeast Asian Nations (Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği)
DASK	Doğal Afet Sigortaları Kurumu
G7	Gelişmiş 7 Ülke
GOS	Gelir Ortaklığı Senedi
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GYO	Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı
KİS	Katılma İntifa Senetleri
KZOB	Kar ve Zarar Ortaklığı Belgeleri
NAFTA	The North American Free Trade Agreement (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması)
OECD	Organisation for Economic Co-Operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
SPK	Sermaye Piyasası Kurumu
TARSİM	Tarım Sigortaları Havuzu
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TSB	Türkiye Sigorta Birliği
TTK	Türk Ticaret Kanunu
TÜFE	Tüketici Fiyatları Endeksi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
ÜFE	Üretici Fiyat Endeksi
VDMK	Varlığa Dayalı Menkul Kıymet

GİRİŞ

İnsanoğlu hayatı boyunca ölüm, doğal afet, kaza, yangın gibi birçok olayla karşı karşıya kalmıştır. Bütün bu olaylardan sonra oluşan maddi yıkımları telafi etmek her zaman zor olmuştur. Bu nedenle yüzyıllar önce ortaya çıkan sigortacılık kavramı, insanları bir araya getirerek bahsedilen bütün bu olumsuz olaylardan sonraki yıkımlarını telafi etmek için kullanılmıştır.

Bugünkü anlamda sigortacılık işlemleri ilk defa 14. yüzyılda İtalya' da olmasına rağmen Türkiye'nin sigortacılık geçmişine bakıldığında 19. yüzyılda yabancı devletlerle başladığı görülür. Cumhuriyetin ilk yıllarında var olan yabancı sigorta şirketlerinin yanı sıra yavaş yavaş Türk sigorta şirketleri kurulmaya başlanmıştır. O zamanlardan 2000'li yıllara kadar önemli bir aşama kaydedemeyen Türk sigortacılık sektörü, 2000'li yıllardan sonra belli aşamalar kaydetmeye başlamıştır. Bunda en büyük etkiyi 1999 yılında yaşanan Gölcük Depremi sağlamıştır. Daha sonra 2003 yılında bireysel emeklilik kanunuyla sigortacılık sektörü hızla gelişme kaydetmeye başlamıştır.

Türkiye'de önemi geç anlaşılrsa da aslında sigortanın ve sigortacılık sektörünün ülkeye birçok katkısı vardır. Öncelikle yukarıda da bahsedildiği gibi risklerin oluşturacağı maddi kayıpları telafi etmek, risklerin olma olasılığına karşın güven vermek ve aynı riske karşı insanları bir araya getirerek dayanışma içerisinde olmayı sağlamak en önemli yararlarından. Ayrıca ülke ekonomisinin gelişmesine büyük katkıları vardır.

Finansal kurumlar bireylerin tasarruflarını toplayarak bu tasarrufların ekonomiye aktarılmasını sağlarlar. Çünkü tasarruflar yatırımlar için oldukça önemli bir kaynaktır. Uzun süreli tasarrufların fazla olması yatırımların kaynak maliyetini düşürerek yeni yatırımların oluşmasını sağlamaktadır. Böylece tasarruflar ülke ekonomisinin canlanmasında ve bireylerin ekonomik refahının artmasında önemli rol oynamış olur.

Kişileri ve kurumları gelecekteki risklere karşı korumak amacıyla sigorta şirketlerinde toplanan fonlar, hem kişilerin ve kurumların zararlarının telafisi için teminat oluşturmakta hem de bu fonların mali sektöre aktarılmasıyla ekonominin bel kemiği olmaktadır. Dünyada gelişmiş ülkelerin sigortacılık sektörleri, ülkelerin finans sistemleri içerisinde oldukça önemli bir paya sahiptir. Ekonomik gücü yüksek ülkelerde

sigorta sektöründe toplanan primler, ekonominin fon ihtiyacının önemli bir kısmını karşılamaktadır. Çünkü bütün sigorta çeşitlerinden toplanan primler uzun vadeli fon oluşturacağından bu fonlar da yatırımlara katkı sağlayacaktır. Bu sebeple AB gibi güçlü topluluklar sigorta sektörüne verdikleri önemin bir göstergesi olarak tek sigorta piyasasını oluşturmuşlardır. Tek sigorta piyasası ile rekabet teşvik edilerek sigortacılığın gelişmesiyle birlikte toplanan fon miktarının artmasını amaçlamışlardır. Ekonomik gücü düşük olan ülkelere bakıldığında ise gelişmiş ülkelerin tam tersi bir görünüme ulaşılmaktadır. Sigorta sektörünün fon yaratma kapasitesi, prim üretiminin GSYİH içerisindeki payı gelişmiş ülkelere kıyasla oldukça düşük konumdadır. Dolayısıyla sigortacılık önem kazandıkça ülkelerin ekonomik güçlerinin de artacağı oldukça açıktır.

Ekonominin vazgeçilmez unsuru olan sigortacılık Türkiye’de son yıllarda önemli aşamalar kaydetmeye başlamıştır. Gerek sektör verilerine gerekse şirketlerin genel durumlarına bakıldığında eskisine kıyasla ciddi artışlar olmaya başlamıştır. Son yıllarda devletin de desteklerini esirgememesi ve halka yapılan geniş çaplı tanıtımlarla sektörün ilerleme kaydetmesi amaçlanmıştır. Bütün bunlar göz önüne alınarak bu çalışmada Türkiye’de sigortacılık sektörünün gelecekte ekonominin istenilen seviyelerde bir parçası olabileceği öngörüsüyle sektörün detaylı bir etkinlik analizinin yapılması ve Türkiye’deki sigortacılık sektörünün Avrupa Birliği ülkelerinden bazıları ile karşılaştırılması amaçlanmıştır. Eğitim, sağlık, ulaşım, turizm, bankacılık ve sigortacılık gibi birçok alanda şirketlerin etkinlik analizini ölçmek amacıyla kullanılan VZA yöntemi, bu çalışmada Türk sigortacılık sektörünün etkinliğini ölçmek için kullanılmıştır. Firmaların etkinlik düzeylerinin belirlenebilmesi için yaygın bir şekilde kullanılan Veri Zarflama Analizi yöntemi, birden fazla girdi ve çıktıları kıyaslamak için kullanılan, farklı ölçü birimleri ve doğrusal programlama tabanına sahip, parametrik olmayan bir yöntemdir.

Tez çalışmasının birinci bölümünde öncelikle genel hatlarıyla finansal sistem, sonrasında ise finansal sistemin bir parçası olan sigortacılık konusu detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Finansal sistem anlatılırken finansal sistemin ekonomideki rolü, finansal piyasalar, aracı kurumlar ve araçlara da değinilmiştir. Ayrıca Türkiye ve AB’ de sigortacılık sektörü hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde etkinlik, verimlilik, performans kavramları ve tanımlar ile verimlilik ve etkinlik ölçme yöntemleri açıklanmıştır. Çalışmada etkinlik analizi

yaparken kullanılan VZA, etkinlik ölçme yöntemlerinden biri olarak detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

Üçüncü ve son bölümde VZA' nın matematiksel gösterimi, uygulamanın kapsamı, uygulamada kullanılan girdi ve çıktıların belirlenmesi anlatılmış; sigorta şirketlerinden alınan verilere yapılan VZA'nın sonuçları tablolar halinde gösterilmiş ve etkin olmayan firmaların etkisizliklerinin kaynağı açıklanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL SİSTEM VE FİNANSAL PİYASALAR

Bu bölümde ekonominin vazgeçilmez unsuru olan finansal sistemle birlikte, finansal sistemin ekonomideki rolü, finansal piyasalar, finansal aracı kurumlar ve finansal araçlardan bahsedilmiştir.

1.1.Finansal Sistem ve Unsurları

Finansal sistem nedir ve ekonomiye katkısı nelerdir gibi soruların yanıtları bu başlık altında incelenmiştir.

Finansal Sistemin Tanımı

“Bir ekonomide fon arz edenlerle fon talep eden ekonomik birimlere, finansal piyasalar üzerinden çeşitli finansal araçlarla ve aracı kurumlar vasıtasıyla, belirli yasal ve idari düzenlemeler çerçevesinde, fon akışını etkin bir şekilde gerçekleştiren yapıya finansal sistem denilebilir”(Kendir, 2014: 4). Ülke ekonomileri için finansal sistemin varlığı çok önemlidir. Bunun sebebi tasarruf sahiplerinin fon fazlalarını, fon talep eden ekonomi birimlerine güvence veren ve etkili çalışan bir sistem aracılığı ile aktarmak istemeleridir. Ayrıca finansal sistem ülke ekonomilerinin bir parçası olarak ekonomi için etkin bir işleve sahiptir. Finansal sistem içinde gerçekleşen borç alma ve borç verme ilişkisinin para ve paranın gördüğü işlevleri yerine getiren finansal araçlar ile ekonomiye dahil olması, ülkelerin ekonomik göstergeleri için oldukça önemlidir (Kendir, 2014: 4).

Konu başka bir tanımla açıklanırsa finansal sistem, “ekonomideki fon arz ve talebini dengeleyen, fonları zaman, miktar, vade ve kişiler bakımından kullanılabilir duruma getiren bir sistemdir”(Akdiş, 2000: 5). Böylece kişilerin tasarrufları yatırımlara aktarılmış olur. Finansal sistemin temelinde menkul kıymetlerin alınıp satıldığı finansal piyasalar ile alım satım işlerine aracılık eden finansal kuruluşlar vardır. Bu sistemi oluşturan kuruluşlar ise bankalar ve banka olmayan mali aracı kuruluşlar olarak ikiye ayrılabilir (Akdiş, 2000: 5).

Finansal sistemi benzer şekilde banka temelli ve piyasa temelli olarak da gruptandırmak mümkündür. Banka temelli finansal sistem içerisinde bankaların payı büyüktür, piyasa temelli finansal sistem içerisinde ise sermaye piyasası kurumlarının payı büyüktür. Mevduat, mevduat sigortası, kredi gibi araçların sık kullanıldığı sistem banka temelli finansal sistemdir. Piyasa temelli sistemde ise çeşitli menkul kıymetler ve türev ürünler daha sık kullanılmaktadır (Öztürk vd, 2010: 96).

Yukarıdaki iki tanımdan da anlaşılacağı üzere herhangi bir finansal sistemden bahsedilmek istendiğinde iki önemli unsura ihtiyaç duyulmaktadır. Bunlar tasarruf ve tasarruf eden bir kesimdir. Tasarruf eden kesim hane halkı olabileceği gibi, tüzel kişiliğe sahip şirketler, emeklilik fonları ya da kamu tüzel kişileri de olabilir. Bu doğrultuda finansal sistemin temel öğeleri; fon arz edenler, fon talep edenler, finansal araçlar ile finansal araçlar ve yasal-kurumsal düzenlenmeler olarak belirtilebilir.

Finansal Sistemin Temel Öğeleri

Finansal sistemi oluşturan temel öğeler aşağıda sıralanmıştır (Kendir, 2014: 4-5).

i. Fon Arz Edenler

Fon arz edenler, bugün elde ettikleri gelirin gelecekteki getirisini arttırmak için, bu getiri karşılığında harcamalardan vazgeçerek kaynaklarını fon ihtiyacı olan ekonomik birimlere sunanlardır.

ii. Fon Talep Edenler

Fon talep edenler, bugünkü gelirlerinden fazla harcamak isteyenler veya gelecekteki geliri bugünden talep eden ve kaynak ihtiyacı olan ekonomik birimlerdir.

iii. Finansal Araçlar

Finansal sistemin bir unsurunu oluşturan, fon arz edenlerle fon talep edenleri karşı karşıya getiren ve kaynak aktarımını sağlayan kurumlardır. Finansal araçlar fonların etkin bir şekilde aktarılmasını sağlamak için meydana gelebilecek aksaklıkları önler ve riskleri yönetir. Bu sırada fon arz ve talep edenlerin arasında ilişki kurar.

iv. Finansal Araçlar

Fon arz eden ve fon talep eden ekonomik birimlerin birbirleri arasındaki kaynak aktarımını belgelendiren araçlara finansal araçlar denir. Aslında finansal araçlar (türü ne olursa olsun), fon arz eden ekonomik birimlerin kullandıkları kaynakların nedeni ile ortaklık veya alacak hakkını göstermektedir. Bununla birlikte finansal araçlar kullanılan kaynakların sahiplik veya devredilme görevinin kanıtlanması konusunda da görev üstlenmektedir.

v.Yasal ve İdari Düzenlemeler

Ülkeler, finansal sistemin başarılı ve etkin bir şekilde yürütülmesi için belli başlı kurallar koyarlar ve uygulayıcıları ile ekonomik birimler arasındaki uyuşmazlıkların çözülebilmesi için yöntemler belirlerler. Ayrıca işleyişin düzenlenmesi ve denetlenmesi için de yaptırımlar belirlemiştirler. Finansal sistemin düzgün, açık ve güvenilir bir şekilde doğal akışının gerçekleştirilmesi ve yaşanacak olan uyuşmazlıklarda çözüm sağlayabilmek için yasal ve idari düzenlemelere ihtiyaç vardır.

1.2. Finansal Sistemin Ekonomideki Rolü

Fon transferi sürecinde firmalar ve halk fon fazlası olanlar olabileceği gibi fon ihtiyacı olanlar da şirketler ve devlet olarak nitelendirilebilir. Dışa açık bir ekonomide yabancılar bu süreç içerisinde hem fon fazlası olanlar, hem de fon ihtiyacı olanlar içerisinde yer alabilir. Halk tasarruflarını finansal sistemde değerlendirir. Şirketler gerek üretimlerini sürdürmek, gerekse yeni yatırımlar yapmak için finansal sistemden fon talep edebilirler. Devlet ise kamu harcamalarını karşılamak için vergilerin yeterli olmadığı zamanlarda finansal sistemden kaynak temin etme yoluna gider (Tunay, 2005: 48). Tüm bu işlemler finansal sistem içerisinde yapılır, ekonominin işleyişi ve büyümesi için hayati öneme sahiptir.

Yukarıda da bahsedildiği gibi finansal sistemin gelişmesi ekonomik büyümeyi de doğrudan arttıran bir olaydır. Büyümenin belirleyicileri ise üç ana grupta toplanabilir: Toprağa, insan kaynaklarına ve fiziksel donanımına yapılan tüm yatırımları kapsayan sermaye birikimi, teknolojik gelişme ve nüfus artışına bağlı olarak işgücündeki artış olarak sıralanabilir. Ülkeler arasındaki ekonomik büyüme hızları farklılıkları, bu ülkelerin sahip olduğu doğal kaynak zenginliğinden çok bu kaynakları kullanmadaki verimlilik farkından kaynaklanmaktadır. Finansal sistem ekonomiye daha fazla yatırım kazandırarak ortalama yatırım verimliliğini artırır (Afşar, 2007: 189-190). Yatırımların artması ise hem ekonominin büyüme hızını artması, hem de gelecekteki üretim miktarının gücünün artması demektir. Çünkü yatırımların artması demek, ülkenin tasarruf hacminin ne kadarının yatırımlara aktarılabildiği anlamındadır (Yetiz, 2008: 12).

Finansal gelişme, tasarrufların arttırılmasında önemli bir role sahiptir. Tasarrufların arttırılması ise yatırımların miktar ve kalite açısından artması anlamına gelmektedir. Finansal gelişme ile sadece yatırımların miktarının artması sağlanmaz,

aynı zamanda yatırımların verimliliğinin de artması beklenir. Bütün bunların sonucunda finansal sistemin gelişmesi ile firmaların düşük hatta negatif getirili yatırımları azaltılacak ve firmalar kredi sağlamak için bankaların yerine sermaye piyasalarını kullanabileceklerdir (Balassa, 1993: 58, alıntılıyan Afşar, 2007: 190).

Finansal sistemin ekonomik büyümeyi etkilediğinin bir diğer kanıtı olarak; yatırımların beşeri sermaye, yaparak öğrenme, yönetimi iyileştirme, araştırma-geliştirme ve toplam faktör verimliliğinin diğer elementlerini de kapsayacak şekilde genişletilmesiyle ekonomiye can vermesidir. Finansal sistem iyi işlediğinde, kaynakların verim sağlayan alanlarda ve getirisi yüksek faaliyetlerde kullanımını sağlar (Yetiz, 2008: 12).

Üretkenliğin artırılması için de finansal gelişmelerdeki artış ve liberalleşmenin sağlanması gereklidir. Finansal gelişme ile ekonomik gelişme arasındaki ilişki Adam Smith’ den bu yana ekonomistlerin ilgi alanı olmuştur. Liberalleşme yanlısı ekonomistlerin bu mekanizmadaki “görünmez el” olarak adlandırdığı, finansal sistemin kendisidir. Finansal kesimin serbestleşmesiyle faiz oranları artabilir. Faiz oranlarının artmasıyla da faiz getirileri artacağından tasarruflar atıl formlardan çıkıp finansal sisteme kazandırılmış olur. Böylece yatırımlar için kullanılacak kaynaklar oluşur, daha da önemlisi bu kaynaklar en kârlı yatırım olanaklarında değerlendirilir. Bunun sonucunda da kaynaklar en iyi şekilde kullanıldığından toplam yatırımların gelirleri de artmış olur (Yetiz, 2008: 11). Finansal sistem bu mekanizma sayesinde ekonomik gelişmeyi sağladığından, sistemin büyümesi de ekonomik gelişmeyi artırıcı etki yapmış olur (Taşkiran, 1996: 13).

“Bir ülkenin milli geliri yatırım harcamaları, tüketim harcamaları, kamu harcamaları ve net ihracatın toplamından oluşmaktadır(Afşar, 2007: 190).” Bir ülkede belirli bir dönem içinde yapılan yatırımlar çarpan etkisiyle milli geliri artırır. Böylece bütün bunlardan finansal sistemin ekonomik kalkınma için ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır (Afşar, 2007: 190).

1.3. Finansal Piyasalar

Finansal sistemin bir bölümü olan finansal piyasalar, çeşitli finansal varlıkların alınıp satıldığı piyasalara denir (Kendir, 2014:8).

Finansal piyasalarda fon arz eden ve fon talep eden en önemli iki unsur karşılaşmaktadır.

1.3.1.Finansal Piyasa Çeşitleri

Finansal piyasalar çeşitli kriterlere göre sınıflandırılabilir. Bu kriterler finansal araçların işlevlerine, sürelerine, pazarlarda gerçekleşen işlemlerine ve ekonomik birimlerine göre tanımlanmaktadır. Finansal piyasalar; örgütlenme derecelerine, vade ve sürelerine, işlemlerine, spot ve vadeli işlemlere göre sınıflandırılabilir (Kendir, 2014:9).

1.3.1.1. Örgütlenme Derecelerine Göre Finansal Piyasalar

Örgütlenme derecelerine göre finansal piyasalar örgütlenmiş ve örgütlenmemiş piyasalar olarak ikiye ayrılır. Bu ayrım yapılırken piyasalar, ekonomik birimlerin karşılaştıkları yerler açısından ya belirli bir organizasyon içinde, belirli kurallar doğrultusunda ve kurumsallaşmış olmasına dikkat edilerek ya dabu sayılanların tam olarak gerçekleşmediği piyasalar olarak sınıflandırılır. (Kendir, 2014: 9)

i. Örgütlenmiş Piyasalar (Organize Piyasalar)

Örgütlenmiş piyasalar, alıcı ve satıcıların belli fiziksel alanlarda karşılaştığı, denetimi ve gözetimi belirli kurumlar tarafından yapılan piyasalardır (Yalta, 2011: 55).

Diğer bir adıyla organize piyasalar, belirli bir organizasyon yapısı içinde ekonomik birimleri resmi olarak belli yerlerde bir araya getiren, belirli kuralların ve düzenlemelerin olduğu ve bunların denetim ve gözetiminin gerçekleştiği piyasalardır (Kendir, 2014: 9).

Bazı piyasalarda piyasaya katılmaya izinlitüm alıcı ve satıcılar karşılaşabilir. Bu karşılaşma belli bir fiziki mekân ya da sanal platform üzerinde olabilir. Herkes bir diğerinin teklifini görebilir ve tüm işlemlerden haberdardır. Sistemi gözetleyen ve denetleyenlerin olduğu, işlemlerin belirli saatler içerisindeve belirli kurallara göre yapıldığı işte bu organize piyasa, borsadır (Özerol,2007:22-23).

Hisse senedi ve tahvil gibi menkul kıymetlerin, çeşitli zirai ürünlerin, kıymetli madenlerin ve yabancı paraların ticaretini yapanların toplandığı yerlere borsa denir. Borsalar iş konularına göre menkul kıymetler borsası, zirai ürün ve madenler için ticaret borsası, döviz borsası, altın borsası, opsiyon borsası gibi çeşitli türlere ayrılır. Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de bireysel yatırımcılar için en önemli yatırım alanı, kurumsal yatırımların da önemli bir bileşeni olan menkul kıymetler borsasıdır.Menkul kıymet borsalarının birçok işlevleri vardır. Bunlar; piyasaya likidite sağlama, ekonomik kaynak yaratma, mülkiyeti tabana yayma, ekonominin göstergesi olma gibi işlevlerdir. Menkul kıymet borsaları yatırımcılara da önemli yararları vardır. Bu yararlar; hisse senetleri borsada işlem gören firmalar hakkında kolayca bilgi edinilebilmesi, alım satım

işlemlerinde belli kurallara uyulması gerektiğinden daha güvenli olması, menkul kıymet borsalarındaki finansal varlıkların alım-satımı daha kolay olduğu için likiditelerinin fazla olmasıdır (Yalta,2011:55).Hisse senedi ve tahvil alım satım işlemleri organize olmuş piyasaların en iyi örneği olan borsalarda gerçekleşir (Mazgit, 2012: 17).

Dünyada işlem hacmi en yüksek olan borsalar Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Japon borsalarıdır. Dünyanın en büyük menkul kıymet borsası ise New York Borsası'dır. İşlem hacminin büyüklüğü bakımından New York Borsası' nı Tokyo Borsası takip eder. Bu iki borsa gerek işlem hacmi gerekse piyasa değerinin büyüklüğü bakımından dünya toplamının üçte ikisini oluşturur. Londra Borsası ise Batı Avrupa' daki en büyük borsadır (Yalta, 2011: 55).

ii.Örgütlenmemiş Piyasalar (Organize Olmayan Piyasalar)

Bazı piyasalarda alıcılarla satıcılar örgütlenmiş piyasalarda olduğu gibi karşılaşmaz ve tüm işlemlerden haberdar olamaz. Bu yüzden bir mal için aynı zamanda birçok fiyat oluşabilir. Sistemi denetleyen ve gözetleyen olsa bile kurallar sıkı değildir. İşte bu tür piyasalara örgütlenmemiş veya organize olmayan piyasalar denir (Özbolat, 2007: 23).

Başka bir tanımda da örgütlenmemiş piyasalar, “yasal kuralları belirlenmiş olmayan, fiziki bir mekânı bulunmayan, belirli kurum ve kuruluşlarca denetlenmeyen piyasalardır”(Yalta, 2011: 57) şeklinde tanımlanır. Örnek olarak serbest döviz piyasası, serbest altın piyasası verilebilir.

Örgütlenmemiş piyasaların diğer bir adı da tezgahüstü piyasalardır. Bu adlandırmadan da anlaşıldığı gibi organize piyasalarda işlem görmeyen, organize piyasaların koşullarını sağlamayan, kuralların ve düzenlerin olmadığı ya da esnek olduğu yani denetim ve gözetim dışı kalmış piyasalardır (Kendir, 2014: 9). Örgütlenmemiş piyasalar gelişmekte olan ülke ekonomilerinde önemli işlem hacmine sahiptir. Çünkü gelişmekte olan ülkelerde kayıt dışı ekonomi oldukça büyük boyutlardadır(Özgen, 1998: 6).

Organize olmamış sermaye piyasaları, menkul kıymetlerin borsa dışında el değiştirdiği yerlerdir. Organize piyasalar olan borsalarda yalnızca borsaya kayıtlı olan veya kote ettirilmiş olan menkul kıymetler işlem görür. Fakat organize olmamış piyasalarda hem borsaya kayıt ettirilmiş, hem de kayıt ettirilmemiş olan menkul kıymetler alınıp satılabilmektedir. Organize olmamış piyasalarda işlemler aracı kuruluşlar, bankerler veya komisyoncu satıcılar aracılığıyla yapılmaktadır. Bu piyasa yerel nitelikteki menkul kıymetlerin pazarlanma şansı olmadığı ve borsa masraflarından

kurtulma amacı taşıyan banka, sigorta ve yatırım şirketleri için önemli bir piyasadır. Türkiye’deki bazı bankalar ve banker kuruluşlar, organize sermaye piyasalarında faaliyet gösterirlerken; büyük şehirlerdeki büro, acente ya da şubeleri aracılığıyla organize olmamış piyasalarda da faaliyet sürdürürler (Yalta, 2011: 57).

1.3.1.2. Vade Sürelerine Göre Finansal Piyasalar

Finansal piyasalarda işlem gören varlıklar vadelerine göre sınıflandırıldığında, parave sermaye piyasası şeklinde iki alt piyasaya ayrılmaktadır.

i. Sermaye Piyasası

Sermaye piyasaları devamlı fon alışverişi yapan, orta ve uzun vadeli fon arz ve talep eden ekonomik birimlerin karşılaştığı piyasalardır (Kendir, 2014: 10). Sermaye piyasaları daha basit şekilde açıklanırsa; “orta ve uzun vadeli fonlar tahvillere, sonsuz vadeli fonlar ise hisse senetlerine tekabül etmektedir. O halde sermaye piyasası, orta, uzun ve sonsuz vadeli fonların arz ve talebinin aracı kuruluşlar aracılığı ile ve menkul kıymetlere bağlı olarak karşılaştığı piyasadır” (Özerol, 2006:98).

Çoğunlukla yatırım sermayesi ihtiyaçlarının karşılandığı sermaye piyasalarını para piyasalarından ayıran en temel özellik, uzun vadeli işlemlerin gerçekleşmesidir (Kendir, 2014:10). Firmalar para piyasası araçlarını dönen varlıklarını finanse etmek amacıyla kullanırken, sermaye piyasası araçlarını orta ve uzun vadeli yatırımlarını finanse etmek için ya da yatırımlarını arttırmak amacıyla kullanırlar(Yalta,2011:52).Sermaye piyasalarının risk oranı bazı nedenlerden dolayı yüksektir. Bu nedenler, sermaye piyasalarında vade süresinin uzun olması ve yatırımların belli bir süre sonunda fon olarak geri dönmesidir. Sermaye piyasalarında fon arz edenler ve fon talep edenler arasında fon akımı dolaysız bir şekilde sağlanmaktadır. Bu da fon arz edenlerin, arz ettiği fonu kimlerin kullanacağı, fonun risk ve getirileri ve tercihleri doğrultusunda karar vermesi anlamına gelmektedir. Aslında para ve sermaye piyasaları birbirleriye iç içe girmiş, yani kesin çizgilerle ayrılamayan piyasalardır(Kendir,2014:10).

Sermaye piyasaları için vazgeçilmez olan sermaye piyasası araçları, menkul kıymetler ve türev araçlar ile yatırım sözleşmeleri ile birlikte Sermaye Piyasası Kurulu tarafından belirlenen araçlardır (<http://www.spk.gov.tr/displayfile.aspx?action=displayfile&pageid=76&fn=76.pdf>).

Sermaye piyasası araçlarının başında menkul kıymetler gelir. “Menkul kıymetler olarak; hisse senetleri, hisse senedi türevleri, geçici ilmühaberler, yeni pay alma kuponları, tahviller, tahvil türevleri, tahvil faiz kuponları, hazine bonoları, katılma intifa

senetleri, kar ve zarar ortaklığı belgeleri, banka bonoları, banka garantili bonolar, finansman bonoları, varlığa dayalı menkul kıymetler, gelir ortaklığı senetleri, gayrimenkul sertifikaları, tertip halinde çıkarılan ve 2 yıl veya daha uzun süreli ipotekli borç ve irat senetleri, borsa yatırım fonu katılma belgeleri, içtüzüğünde kurucu dışındaki aracı kuruluşlarca serbestçe alım satımı öngörülen A tipi yatırım fonu katılma belgeleri sayılabilir (<http://borsaistanbul.com/data/egitimklavuzlari/KLVZ10SPA.PDF>).”

Menkul kıymetler dışındaki sermaye piyasası araçları şartları Sermaye Piyasası Kurulunca belirlenen evraklardır. Fakat çek, poliçe, nakit, bono ile mevduat sertifikaları sermaye piyasası aracı olarak sayılmamaktadır (<http://borsaistanbul.com/data/egitimklavuzlari/KLVZ10SPA.PDF>). Bütün bu sayılanlar finansal araçlar kısmında ayrıntılı açıklanacaktır.

ii. Para Piyasası

Para piyasaları sermaye piyasalarının aksine, kısa vadeli fon arz ve talep eden ekonomik birimlerin karşılaştıkları piyasalara denir. Vadesinin kısa olmasından dolayı sermaye piyasasından farklıdır. Yani vadesi 1 yıldan kısa olan fon arz ve talebinin karşılaştığı piyasalardır (Kendir, 2014: 10).

Para piyasalarında işlem gören menkul kıymetler bir yıl içinde işlem göreceğinden likiditesi yüksektir. Bu piyasalarda borçların ve kredilerin geri dönme riski oldukça düşüktür. Ayrıca vadeler de kısa olduğu için menkul kıymetlerin paraya dönüştürülmesindeki maliyetler azdır (Aydoğuş, 2006: 9).

Bu tanımlar dikkate alındığında kamunun ihraç ettiği borçlanma senedi vadesine göre sermaye piyasası aracı olabileceği gibi, para piyasası aracı olarak da tanımlanabilir. Para piyasasına özgü araçlardan bahsetmek güçtür. Çünkü kısa vadeli fon arz ve talebinin karşılaştığı piyasalar olduğundan ortaklık ilişkisi ifade eden bir takım araçların kullanılmadığı söylenilebilir. Bu yüzden para piyasalarında doğrudan borçlanma kullanılmaktadır. Bunu kolaylaştırmak amacıyla hazine bonosu ve repo yaygın olarak kullanılır. Diğer taraftan hisse senetleri de para piyasasının türev aracı olarak kullanılabilir (Özerol,2006:108).

1.3.1.3. İşlemlere Göre Finansal Piyasalar

Finansal piyasalar, finansal araçların piyasalarda ilk defa işlem görüp görmemelerine göre ikiye ayrılır. Bunlar birincil ve ikincil piyasalar şeklinde adlandırılmaktadır.

i. Birincil Piyasalar

Birincil piyasalar, fon arz edenlerle ve fon talep eden ekonomik birimlerin ilk defa karşılaştıkları ve arz edilen finansal araçların ilk kez satıldığı piyasalardır. Birincil piyasalar fon arz edenlerin tasarruflarının yatırımlara yönlendirildiği piyasalardır (Kendir, 2014: 11). Bu piyasalara hisse senetleri ile tahvillerin ilk kez piyasaya sürülüp ihraçtan alındığı piyasalar da denir (Yalta, 2011: 53). Örnek olarak, bir anonim şirketin hisse senedi veya tahvil ihraç edip, bunları ilk elden satarak fon sağlaması birincil piyasada gerçekleşen bir işlemdir. Firmanın ihraç ettiği menkul kıymetler birincil piyasada sadece bir kez satılabilir (Aydoğuş, 2006: 7).

Birincil piyasalarda çeşitli kurumlar tarafından çıkarılan borç ve pay senetlerinin ilk alıcılara satışı gerçekleştirilir. Bu piyasalarda satılan menkul değerler, bu menkul değeri ihraç eden kuruma fon sağlamaktadır. Bu yüzden özel sektör ve kamu kuruluşları kendisine fon sağlamak istediğinde birincil piyasaları kullanır (Aydoğuş, 2006: 7-8).

Tasarruf sahipleri tahvil, hisse senedi gibi bir hakkı temsil eden belgeleri direkt olarak ihraç eden kuruluşlardan veya bunlara ihraçta aracılık eden kurumlardan aldıklarında birincil piyasalar söz konusudur. Birincil piyasalarda asıl konu menkul kıymetleri ihraçtan almaktır. Bu alımlar yapılırken arada bir bankanın veya başka bir aracı kurumun bulunması işlemin birincil piyasada gerçekleşmesine engel değildir (Karşlı, 2005: 31).

Birincil piyasaların iyi bir şekilde işlemesi likiditesi yüksek güçlü bir ikincil piyasanın varlığına bağlıdır. Çünkü tasarruf sahiplerinin birincil piyasadaki satın aldıkları menkul kıymeti gerek duyduklarında değer kaybı yaşamadan satabilecekleri bir piyasanın varlığı olması önemlidir (Mazgit, 2013: 19).

ii. İkincil Piyasalar

İkincil piyasalar, daha önce birincil piyasada ihraç edilen ve dolaşımda bulunan finansal araçların fon arz ve talep eden ekonomik birimler arasında tekrar el değiştirdiği piyasalardır (Kendir, 2014: 11). Ayrıca ikincil piyasalar finansal araçların likiditesinin ve değerini belirleyerek, birincil piyasaların gelişmesini sağlar ve talep yaratır (Yalta, 2011: 54).

İkincil piyasalarda daha önce birincil piyasalarda işlem görmüş menkul değerler alınıp satılır. İkincil piyasalarda işlem gören menkul değerler o menkul değeri ihraç

eden kuruma herhangi bir fon getirisi sağlamaz. Bu piyasalara örnek olarak; döviz piyasaları, opsiyon piyasaları, gelecekteki piyasalar verilebilir (Parasız, 2000: 81).

Birincil piyasaların sağlam gelişmesi ve tasarrufların yatırıma aktarılmasında ikincil piyasaların rolü çoktur. Buna göre ikincil piyasalardaki finansal aracın değeri ihraç edeni doğrudan etkilemez, fakat birincil piyasada yapacakları yeni ihracın değerini ve fon sağlanmasını etkilemektedir(Kendir,2014:11).

Birincil ya da ikincil piyasada el değiştiren menkul kıymet, özel sektör veya devlet tarafından çıkarılmış bir borçlanma senedi ise, birincil piyasayı takip eden ikincil piyasa sonsuza kadar sürmez. Bu durumda ikincil piyasa en fazla tahvil ya da bononun vadesine kadar sürer. İhraççı vadesi geldiğinde bonoyu geri alır ve karşılığını öder. Böylece ikincil piyasa da bitmiş olur (Özerol,2007:21).

İkincil piyasaların en güçlü organize olmuş kısmı menkul kıymet borsalarıdır. Birincil piyasalar çoğunlukla sermaye piyasası olarak, ikincil piyasalar ise menkul kıymetler piyasası olarak işler. Ekonomi açısından oldukça önemli olan ikincil piyasaların iki işlevi vardır (Yalta,2011:54):

- Nakde ihtiyaç olduğunda finansal araçların daha kolay satılmasını sağlar. Bu da finansal araçların daha likit olması demektir. Daha likit olması ise finansal araçlara olan talebi artırır. Böylece birincil piyasada da bu araçların işlem hacmi artmış olur.
- Birincil piyasada satılan hisse senedinin ya da tahvilin fiyatının belirlenmesini sağlar. Yatırımcılar birincil piyasadan satın aldıkları tahvillerin, ikincil piyasadaki değerini de dikkate alır. Ayrıca ikincil piyasadaki değerinden fazla ödeme yapmaz. Yani hissenin ikincil piyasadaki değerinin yüksek olması birincil piyasadaki değerini de artırır ve firma ihtiyaç duyduğu sermayeyi daha kolay elde eder.

Birincil ve ikincil piyasalar kısaca özetlenirse; menkul kıymetler ilk kez ihraç edenden satın alınmışsa buna birincil (birinci el) piyasa; bu menkul kıymetler, elde tutmak yerine başka bir yatırımcıya satılırsa buna da ikincil (ikinci el) piyasa denir (Özerol, 2007: 20-21).

1.3.1.4. Spot ve Vadeli İşlemler Piyasaları

Ekonomik birimlerin menkul kıymet alım satımı sonucunda finansal piyasalar valör tarihine göre, spot ve vadeli işlem piyasaları olarak ikiye ayrılır. Spot piyasalar, “el değiştiren kıymetin parasal karşılığı olarak işlemin takas günü gerçekleşmesidir. Vadeli işlemler piyasaları ise bugün belirlenen fiyattan ileri bir tarihte belirli bir miktar, kalite ve koşullarla standartlaştırılmış bir malın, menkul değer, göstergenin ya da

yabancı paranın teslimatı veya parasal karşılığı belirlenen finansal kıymetin alım ve satımının yapıldığı piyasalardır (Kendir, 2014:12).”

Spot piyasa ile vadeli işlemler piyasaları arasında görünen bir ilişki yoktur. Fakat vadeli işlem sözleşmelerinin spot piyasa enstrümanları olan hisse senedi ve tahvil gibi menkul kıymetlerin üzerine düzenlenmesi aralarındaki ilişkiyi açıklamaktadır (Chance, 1995: 10; alıntıl原因 Çelik, 2012: 3).

Bu iki piyasanın birbiriyle ilişkisi olmasına rağmen, aralarındaki bazı temel farklılıklar aşağıda açıklanmıştır (VOB Türev Araçlar Lisanslama Rehberi, 2009: 13):

- Spot piyasalar, mal ve para takasının aynı zamanda veya birkaç gün içerisinde yapıldığı piyasalardır. Vadeli işlem piyasalarında ise mal, para veya menkul kıymet gelecek bir vadede teslim edilmekte ya da alınmaktadır.
- Spot piyasalarda mal veya para o anda geçerli olan fiyat üzerinden satılırken; vadeli işlem piyasalarında kalitesi, miktarı, vadesi ve fiyatı önceden belirlenmiş olan mal, para ya da menkul kıymetin gelecekte teslim edilmesi konusunda anlaşma yapılır.
- Spot piyasalarda işlemler alıcı ile satıcı arasında gerçekleştirilir. Vadeli piyasalarda alım satım işlemi bir takas kurumu bünyesinde gerçekleştirilir.
- Spot piyasalarda alım satım işlemi için teminata gerek yoktur.
- Spot piyasalarda bir varlık satın alındıktan sonra pozisyon kapatılır, vadeli piyasalarda ise bir pozisyonu kapatmak sadece ters bir pozisyonun alınmasıyla mümkün olur.

1.4.Finansal Aracı Kurumlar

Aracı kurumlar, "sermaye piyasası araçlarını aracılık amacıyla, kendi nam ve hesabına veya başkası nam ve hesabına yahut kendi namına başkası hesabına alım satımını yapan anonim ortaklıklardır” (Ünal,1997:69).Başka bir tanımla finansal aracılar, “finansal piyasalarda fon arz edenlerle fon talep edenler arasında aracılık sağlayan kurumlardır” (Yalta,2011:58).Finansal kurumlar hem sermaye piyasası araçlarının halka arz edilmesinde, hem de bu araçların alım ve satım işlemlerinde büyük öneme sahiptir (Sarıyar, 2008:3).

Tasarrufların fon ihtiyacı olan birimlere doğrudan aktarılması demek, fon fazlası olan birimlerin finansal piyasalardan finansal varlık satın alması demektir. Bu işlemçoğunlukla araya aracı kurumların girmesiyle gerçekleşir. Finansal kurumlar adı

verilenbu aracı kuruluşlar, hem para piyasalarında, hem de sermaye piyasalarında faaliyet gösterirler (Yalta,2011:58).

Finansal aracı kurumlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Yalta,2011:58):

- Merkez Bankası (Parasal yetki kurumu)
- Mevduat Bankaları (Kamu Bankaları-Özel Ticari Bankalar)
- Mevduat Kabul Etmeyen Bankalar (Kalkınma ve Yatırım Bankaları)
- Katılım Bankaları
- Diğer Finansal Kurumlar (Kredi Kooperatifleri, Sigorta Şirketleri, Yatırım Fonu, Yatırım Ortaklığı, Risk Sermayesi Yatırım Ortaklığı, GYO)
- Yarı-finansal kurumlar (SGK)

1.4.1.Merkez Bankası

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası 30 Haziran 1930 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan Merkez Bankası Kanunu ile kurulmuş ve 3 Ekim 1931 yılında faaliyete başlamıştır (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2008: 4).

Merkez bankaları para basımından ve para politikalarından sorumlu ekonomilerin sağlıklı işleyişi bakımından son derece önemli kurumlardır (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2008: 1). Bankanın görevleri, fiyat istikrarı ve finansal sistemde istikrarın sağlanması ile para ve döviz piyasaları ile ilgili düzenleyici tedbirlerin alınmasıdır. Merkez Bankası, bilhassa global dengesizliklerden meydana gelen makro finansal riskleri kontrol altında tutmayı amaç edinmiştir. Bununla birlikte finansal istikrar, Merkez Bankası'nın faaliyetlerini destekleyici amaç niteliğindedir (<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tcmb+tr/tcmb+tr/bottom+menu/banka-hakkinda>).

TCMB'nın temel görevi, pek çok modern merkez bankasının olduğu gibi fiyat istikrarını sağlamaktır. Daha anlaşılır bir ifade ile enflasyonu belli bir düzeyde tutmaktır. Merkez Bankası bu görevini yerine getirmek için faiz ve döviz enstrümanlarına başvurur. Bunları ya tek tek ya da birlikte kullanır. Bu yetkileriyle finans sisteminin en güçlü oyuncusudur (Özerol, 2007: 137).

Türkiye'de Türkiye Büyük Millet Meclisine ait olan para basma yetki ve görevi TBMM tarafından süresiz olarak TCMB'na verilmiştir. Bu sebeple, banknot basma ve ihraç izni sadece bankaya aittir. Bankanın görevlerinden biri, Türkiye'de uygulanacak döviz kuru rejimini hükümet ile birlikte belirlemektir. Belirlenen döviz kuru rejiminin uygulaması da yine TCMB'na aittir. TCMB kur politikasını 2001 yılından beri dalgalı

kur rejimi çerçevesinde devam ettirmektedir. Ayrıca, altın ve döviz rezervlerini saklamak ve yönetmek de Merkez Bankası'nın görevleri arasındadır (<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tcmb+tr/tcmb+tr/bottom+menu/banka-hakkinda>).

Yukarıdaki genel açıklamalar dahilinde TCMB'nin görev ve yetkileri şu şekilde belirlenmiştir (Canbaş ve Doğukanlı, 2001:177-179):

TCMB'nin temel görevleri;

- Hükümetle birlikte çalışarak ulusal paranın iç ve dış değerini korumak amacıyla gerekli önlemleri almak,
- Ulusal paranın hacim ve dolaşımını düzenlemek,
- Para ve kredi politikasını ekonominin gereklerine göre, kalkınma planları ve yıllık programlar göz önünde bulundurularak, fiyat istikrarı sağlayacak şekilde yürütmek,
- Kuruluş Kanununda belirtilen esas ve sınırlar içinde, bankalara ödünç para verme işlerini yürütmek,
- Para arzını ve ekonominin likiditesini düzenlemek amacıyla açık piyasa işlemleri yapmak,
- Mevduat vade ve türleri ile mevduatta vade sürelerini ve bunların yürürlük zamanlarını belirlemek,
- Hükümetçe belirlenecek kurallar içerisinde, ulusal para ile altın ve yabancı paralar arasındaki pariteyi saptamak,
- Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nu temsil ve idare etmek.

TCMB'nin temel yetkileri;

- Banknot çıkarma imtiyazı ve tekeli,
- Para ve kredi konularında hükümete önerilerde bulunup karar alma,
- Reeskont, iskonto ve faiz oranlarını saptama,
- Bankaları denetleme.

Banka tüm bu görev ve yetkilerinden başka hükümete mali ve ekonomik danışmanlık yapma, mali ajanlık ve haznedarlık görevlerini de yerine getirmektedir (Canbaş ve Doğukanlı, 2001:178).

1.4.2. Bankalar

Küreselleşen dünyada, ekonomik yaşamın en önemli unsurlarından biri olan bankalar, işlevleri itibarıyla herkesin ilişkide olduğu ekonomik birimlerdir. "Banka"

kelimesi ise İtalyanca “sıra,tezgah” anlamına gelen “banco” kelimesinden gelmektedir. Bankalar günümüzde çok çeşitli alanlarda faaliyette bulunmakta ve her geçen gün faaliyet alanları genişlemektedir. Bu yüzden bankaların tüm faaliyetlerini kapsayan bir tanım vermek doğru değildir. Bununla birlikte bankalar; “gerçek ve tüzel kişilerin tasarruflarını toplayarak, bunları işletmeye gelir sağlayacak işlere kredi ve benzeri yollarla yönlendiren, ödemelerde aracılık yapan, para nakli, senet tahsili, emanet kabulü gibi çeşitli hizmetler gören işletmelerdir” (Benligiray ve Banar,2006:3-4).

5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 4. maddesi bankaların faaliyet konularını şu başlıklar altında ele almaktadır:

- Mevduat kabulü,
- Katılım fonu kabulü,
- Nakdi ve nakdi olmayan her cinste ve surette kredi verme işlemleri,
- Nakdi ve kaydi ödeme ve fon transferi işlemleri, muhabir bankacılık veya çek hesaplarının kullanılması dahil her türlü ödeme ve tahsilat işlemleri,
- Saklama hizmetleri,
- Kredi kartları, banka kartları ve seyahat çekleri gibi ödeme vasıtalarının ihracı ve bunlarla ilgili faaliyetlerin yürütülmesi işlemleri,
- Sermaye piyasasının araçlarının alım ve satımı ile geri alım veya tekrar satım taahhüdü işlemleri,
- Sermaye piyasası araçlarının ihraç veya halka arz yoluyla satışına aracılık işlemleri,
- Yatırım danışmanlığı işlemleri,
- Portföy işletmeciliği ve yönetimi,
- Hazine Müsteşarlığı ve/veya Merkez Bankası ve kuruluş birlikleri nezdinde oluşturulan bir sözleşme kapsamında üstlenilen yükümlülükler çerçevesinde alım satım işlemlerine ilişkin piyasa yapıcılığı,
- Faktöring ve forfaiting işlemleri,
- Bankalar arası piyasalarda para alım satımı işlemlerine aracılık,
- Finansal kiralama işlemleri,
- Sigorta acenteliği ve bireysel emeklilik aracılık hizmetleri.

Bankacılık Kanunu'na göre bankalar mevduat bankaları, katılım bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları şeklinde gruplandırılmıştır. Bütün bunlar aşağıda açıklanmıştır.

i. Mevduat Bankaları

Mevduat bankaları ticari bankalar olarak da adlandırılabilir. Adından da anlaşılacağı gibi mevduat kabul eden ve kredi veren kurumlardır. Kısa vadeli mevduat toplamları (en çok 1 yıl) ve kısa vadeli kredi kullandırmaları (işletme kredisi) nedeniyle para piyasası kurumları olarak görülürler. Borç alma ve borç verme gibi iki önemli işlevi yerine getiren ticari bankalar tüm ülkelerde bankacılık sisteminin önemli bir bölümünü oluşturur (Doğukanlı, 2013: 11).

ii. Mevduat Kabul Etmeyen Bankalar

Kalkınma ve yatırım bankaları olarak iki farklı türdedir. Kalkınma Bankaları, orta ve uzun vadede kredi vermek için, II. Dünya savaşından sonra az gelişmiş ülkelerin kalkınmalarını desteklemek amacıyla kurulmuştur. Gelişmiş ülkelere teknoloji ve sermaye transferleriyle hem yerli hem de yabancı kuruluşlara yardım etmek, sermaye pazarlarının gelişmesini sağlamak için kurulmuş finansal kurumlardır. Yatırım Bankaları ise, finansal araç çıkararak fon fazlası olan bireyler ve kurumlar arasında aracılık yaparak uzun vadeli fon sağlamak amacıyla kurulmuş finansal kuruluşlardır. Sermaye piyasasında faaliyet gösteren bu kurumların banka olup olmadıkları tartışma konusudur (Doğukanlı, 2013: 11).

iii. Katılım Bankaları

Katılım Bankacılığı dini sebeplerden dolayı faiz almak ya da ödemek istemeyen kişilerin tasarruflarını değerlendirmeleri, finansman ihtiyaçlarını karşılamaları ve modern bankacılık hizmetlerinden yararlanmaları için kurulmuş bankalardır (Türkmenoğlu, 2007: 12).

Ülkemizdeki adıyla katılım bankaları, dini inanışları gereği faizi haram kabul eden bireylerin tasarruflarını değerlendirmesi için bir alternatiftir. Bu bankalara “Faizsiz Bankalar, İslami Bankalar” gibi isimler de verilmektedir. Faizsiz çalışan bu bankaların fon toplama ve kullandırma biçimleri diğerlerinden farklıdır. Bu bankalar, üç tür hesapta fon toplarlar ve bu fonları değişik finansman yöntemleri ile kullandırır. Bunlar, cari hesaplar, tasarruf hesapları ve yatırım hesaplarıdır (Doğukanlı, 2013: 11).

Katılım bankalarının geçmişi dünyada 1960'lı yıllara uzanırken Türkiye'de 1980' li yılların başlarında gündeme gelmiştir ve 2006 yılına kadar “Özel Finans

Kurumu” olarak adlandırılmışlardır.2006 yılından itibaren Katılım Bankacılığı ismini almıştır (Eskici, 2007: 4).

1.4.3. Banka Dışı Aracı Kurumlar

Banka dışı aracı kurumlar olarak leasing, faktöring ve forfaiting şirketleri gösterilebilir.

i. Finansal Kiralama Şirketleri (Leasing)

İktisat teorisinin temelini atan ünlü İngiliz İktisatçı Adam Smith’in sermaye birikiminin kaynağının üretim araçlarının mülkiyeti olmadan işletilmesinin olduğu tezi leasingin temelini oluşturmaktadır. Leasing işlemleri 1950’li yıllarda dünyada ilk kez ABD’de yapılmaya başlanmıştır.1960’lı yıllarda Avrupa devletleri ve Japonya tarafından da uygulanmaya başlamıştır (Parasız,1997:591).

Leasing, Türkçe’de finansal kiralama anlamına gelmektedir. “Leasing, bir malın yatırımcı tarafından satın alınması yerine, bir leasing şirketi tarafından alınıp, yatırımcıya belirli bir dönem kiralanmasıdır”(http://www.ziraatleasing.com.tr/leasing_nedir.html).Belirlenen kira planı içerisinde, yatırımcı leasing firmasına kirasını taksitler halinde öder ve taksitlerin sonunda yatırımcı cüzi bir miktar ödeyerek malın mülkiyetini satın alır (http://www.ziraatleasing.com.tr/leasing_nedir.html).

ii. Faktöring Şirketleri

Faktöring, bir alacaklının alacak hakkının vadesinden önce nakde dönüşmesini sağlayan finansman şirketidir (Doğukanlı, 2013: 12). Başka bir tanımda faktöring, “alacak hakkının satışıyla firmalara fon sağlayan bir finans yöntemi”(Parasız, 1997: 594)olarak açıklanabilir. Bu şirketler alacaklının ticari riskini üstlenen, alacak tahsilatı yapan, ilgili muhasebe kayıtlarını tutan, borçlunun mali durumu hakkında bilgileri toplayan ve gerektiğinde alacakların peşin olarak satın alınması gibi hizmetler sunan finansal kurumlardır (Doğukanlı, 2013: 12).

Faktöring ilk kez Anglo-Sakson ülkelerinde uygulanmaya başlamıştır. İlk defa 1300’lü yıllarda ortaya çıkan faktöring, yün kumaş ihraç eden İngiliz ihracatçılar tarafından kullanılmıştır. İhracatçılar, alıcıların ödeme yapacakları konusunda güvence vererek alacaklarını ileriki yıllarda ‘factor’ adı verilen finansal kuruluşlara satmışlardır. 1830’lu yıllara gelindiğinde Amerika’nın tekstil ithalatında bu yöntem yeniden ortaya çıkmıştır. Daha sonra faktöring faaliyetleri 1973’ün sonlarında petrol krizinin

yaşanmasıyla yeniden büyük bir gelişme göstermiştir. (Parasız,1997:594) Türkiye’ de ise 1994 yılında uygulanmaya başlamıştır (Canbaş ve Doğukanlı, 2001: 167).

Factoring, Türkiye’ de yeni bir finansman modeli olmasına karşın hızla gelişme göstermiş ve bununla birlikte finansal piyasaların son zamanlarda vazgeçilmez enstrümanı olmuştur. Her çeşit mal ve hizmet satışında ortaya çıkan vadeli alacakların faktöring şirketine devredilmesi oldukça yaygın bir hale gelmektedir. Türkiye’ de faktoring hizmetlerinden en fazla küçük ve orta ölçekli firmalar, sektör itibariyle de daha çok tekstil, demir, çelik, gıda, otomotiv, makine ve teçhizat, yedek parça, büro makineleri, ticaret, sağlık ve temizlik sektörleri ile yayıncılık sektörleri faydalanmaktadır. Factoring işlemlerinin %75’lik kısmını yurtiçi, geri kalan kısmını ise ihracat (%23) ve ithalat (%2) faktoringi oluşturmaktadır

<http://www.sirinoglufactoring.com/factoring-nedir/factoring-nedir>).

iii. Forfaiting Şirketleri

Forfaiting, daha çok vadeleri altı aydan başlayan yatırım mallarının ihracatında kullanılan bir finansman yöntemidir. Forfaiting çoğunlukla yatırım malları ihracatında belli bir ödeme planına göre tahsil edilecek olan alacakların bir banka ya da bu alanda uzmanlaşmış bir finansman kuruluş tarafından satın alınması demektir (Parasız,1997:596).

Forfaiting’in ihracatçı ve ithalatçı açısından birçok avantajı vardır:

(<http://www.vakifbank.com.tr/forfaiting.aspx?pageID=393>)

İhracatçı açısından avantajları;

- İhracatçının likiditesinin artmasını sağlar.
- İhracatçının kredi alabilme kapasitesi artar.
- Riski bulunmamaktadır.
- Vadeli satıştan dolayı herhangi bir tahsil ve takip sorunu ile bunlara ait masraf bulunmamaktadır.
- İhracatçının rekabet gücünü artırır.

İthalatçı açısından avantajları;

- İthalatçı firma, maliyetini önceden ve kesin olarak bilme avantajına sahiptir.
- Satıcının riskten korunduğunu bilmesi, ithalatçı firmaya pazarlık avantajı sağlar.
- Gayrinakdi kredi kullanmış olduğundan nakdi kredi kullanma imkânını saklı tutar.

1.4.4.Sigorta Şirketleri

“Gelecekte oluşabilecek tehlikelerin, gelir kesilmesi veya gelir eksikliği olarak ortaya çıkan zararlarını parasal açıdan karşılamak veya azaltmak amacıyla faaliyette bulunan kurumlardır” (Doğukanlı, 2013: 12).

Başka bir tanımda sigorta şirketleri, bazı risklerin ortaya çıkardığı olumsuz sonuçları en aza indirebilmek için poliçeler karşılığında prim toplayarak, riskler gerçekleştiğinde bu fonları kullandıran finans sisteminde önemli rol üstlenen aracilar olarak açıklanabilir. Sigorta şirketleri topladıkları bu primleri yatırım veya kredi amaçlı olarak kullanabilirler (Yalta,2011:59). Sigorta şirketleri branşlarına göre kısa ve uzun vadeli fon toplayabilmektedirler. Hayat sigortasında fonlar uzun süreli olarak toplanmakta ve yönetilmektedir (Doğukanlı,2013:12).

Sigorta şirketleri ve sigortacılık sektörü detaylı biçimde ikinci bölümde ele alınacaktır.

1.4.5.Yatırım Fonları

Yatırım fonları, halktan toplanan paralarla ortaklık payı, tahvil gibi sermaye piyasası araçlarından ve kıymetli madenlerden oluşan portföyleri yöneten aracı kurumlardır. Her bir yatırımcı fonun sahip olduğu portföyün belli bir kısmını temsil eden katılma payını alır. Bu şekilde yatırımcı fon portföyüne ortak olur (<http://www.spk.gov.tr/indexpage.aspx?pageid=253&submenuheader=null>).

Son zamanlarda Türkiye’de yatırım fonlarının sayısı artmaktadır. Bunun nedenlerinden biri tasarruf sahiplerinin birikimlerini farkfinansal araçlardan oluşan portföylerle değerlendirmek istemesidir. Bir diğer nedeni ise, ise yatırım fonlarının sağladığı avantajlardır. Bu avantajlardan bazıları şunlardır (Yalta, 2011: 60):

- Yatırımcılar portföylerinde çok çeşitli menkul kıymetler bulundurabilir ve böylece risk çeşitlendirmesi yaparak riski en aza indirebilirler.
- Birikimler profesyonel portföy yöneticileri tarafından yönetilmektedir.
- Fon portföyündeki değişimler günlük olarak hesaplandığı için istenildiği anda paraya çevrilebilir.

1.4.6.Yatırım Ortaklıkları

Menkul kıymetlerden veya gayrimenkulden oluşturdukları portföyü kendi adına işleten ve katılanlara kendi hisse senetlerini satan kuruluşlardır(Doğukanlı, 2013: 12). Diğer bir ifade ile yatırım ortaklıkları, “sermaye piyasası araçları ile borsada işlem gören altın ve diğer kıymetli madenler portföyü işletmek üzere, anonim ortaklık şeklinde ve kayıtlı sermaye esasına göre kurulan sermaye piyasası kurumlarıdır” (SPK Yatırımcı Bilgilendirme Kitapçığı 4, 2014: 4).

Yatırım ortaklıklarının amacı, tasarrufları bir havuzda toplayarak değişik menkul kıymetlerden oluşan portföylerde değerlendirmektir. Bu şekilde elde edilen kazanç ortaklara kâr payı olarak, payları oranında dağıtılır. Yatırım ortaklıklarının diğer ortaklıklardan farkı, sadece sermaye piyasası araçlarını ve kıymetli madenleri kullanarak bir portföy oluşturmalarıdır (Yalta,2011:60).

Yatırım fonları ve yatırım ortaklıkları arasındaki farklar (Yalta,2011:61):

- Yatırım fonları tüzel kişiliğe sahip olmamasına karşın, yatırım ortaklıkları tüzel kişiliğe sahiptir.
- Yatırım fonları yalnızca yasalarda belirtilen kişilerce kurulabilir, yatırım ortaklıkları için böyle bir kural yoktur.
- Yatırım fonları kâr dağıtımını yapmazken, yatırım ortaklıkları kâr dağıtımını yapar.
- Yatırım fonları katılma belgeleri çıkarma yetkisine sahiptir. Yatırım ortaklıkları ise hisse senedi çıkarabilir.
- Yatırım fonu katılma belgelerifon kurucularından alınabilmesine rağmen, yatırım ortaklıklarının hisse senetleri ancak borsada işlem yapmaya yetkili aracı kurumlara verilen emirler ile alınabilir.

1.4.7. Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları

Gayrimenkul yatırım ortaklıkları, gayrimenkul projeleri ve gayrimenkule dayalı menkul kıymetlerden oluşan portföylere yatırım yapan kurumlardır. Bu gayrimenkul yatırımlarından elde ettikleri geliri ortaklarına aktarır(Yalta,2011:61).

Gayrimenkul yatırım ortaklığının amacı, “getiri potansiyeli yüksek gayrimenkullere, gayrimenkule dayalı projelere yatırım yapmak, portföyündeki gayrimenkullerden kira geliri ve gayrimenkul alım satım kazancı elde etmektir” (<http://www.spk.gov.tr/indexcont.aspx?action=showpage&menuid=16&pid=2>).

Yüksek getiri elde edilebilecek olan gayrimenkullere, gayrimenkule dayalı projelere yatırım yapan, portföyündeki gayrimenkullerden kira geliri ve gayrimenkul alım satım karı elde eden şirketlerdir. “Portföyündeki varlıklardan kazanç elde eden gayrimenkul yatırım ortaklığı, yılsonunda bu kazancı, Sermaye Piyasası Kurulu düzenlemeleri çerçevesinde, ortaklarına temettü olarak dağıtabilmekte ve böylece gayrimenkul gelirini ortaklarına aktarabilmektedir (<http://www.spk.gov.tr/indexcont.aspx?action=showpage&menuid=16&pid=2>).”

1.4.8. Risk Sermayesi Yatırım Ortaklığı

Risk sermayesi, öncelikle teknoloji ağırlıklı sanayileşmenin yoğun olduğu İngiltere, Fransa, Almanya, Hollanda, ABD ve Japonya gibi ülkelerde II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkmıştır. Genel tanım olarak risk sermayesi; finansal gücü olmayan yaratıcı, dinamik girişimcilerin yatırım fikirlerini hayata geçirebilmelerini sağlayan bir finansman şeklidir(SPK Yatırımcı Bilgilendirme Kitapçığı 6, 2010: 4). Risk sermayesi yatırım ortaklığı da bu finansmanı karşılamak için kurulmuş şirketlerdir.

1.4.9.Kredi Kooperatifleri

Kredi kooperatifleri, bazı meslek gruplarının ekonomik çıkarlarını korumak, meslek ve geçimleriyle ilgili ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, karşılıklı yardım ilkesine dayanarak aralarında kurdukları, tüzel kişiliği bulunan kuruluşlara denir (<http://www.tarimkredi.org.tr/index.php/2011-08-04-18-06-26.html>). Örneğin, tarım kredi kooperatifi gibi.

1.5.Finansal Araçlar

Fon sunanlar, fon isteminde bulunanlara devrettikleri fonların karşılığında, bu alışverişlerinin sonucu olarak alacak veya ortaklık haklarını gösteren bir belge alırlar. İşte bu belgeye finansal araç, finansal yatırım aracı veya finansal varlık denilmektedir (Doğukanlı, 2013:6).

Başka bir tanımda “finansal araç, para ve sermaye piyasalarında fon transferi için tarafların düzenlediği ve kullandığı belgelerdir”(Çıkrıkçı, 1995: 81). şeklinde tanımlanabilir. Bu belgeler, belgeyi hazırlayan kişi veya kurumun statüsüne, finansal işlemin özelliğine ve içerdiği hak ve yükümlülüğe göre değişir(Çıkrıkçı,1995:81).

Finansal araçların bir kısmından sermaye piyasaları konusunda kısaca bahsedilmiştir. Bu başlık altında ise finansal araçlar ayrıntılı bir şekilde açıklanacaktır. Finansal araçları daha iyi anlayabilmek için öncelikle finansal araçların özelliklerini açıklamak yerinde olacaktır.

1.5.1. Finansal Araçların Özellikleri

Finansal araçların ne denli değerli olduğu, finansal varlıkların sahip olduğu özelliklere bağlıdır. Bu sebeple finansal varlıkların özelliklerinin bilinmesi önemlidir. Bunlar kısaca aşağıdaki gibi açıklanabilir.

Finansal araçları birbirinden ayıran başlıca özellikler aşağıdaki gibidir(Çıkrıkçı,1995:82):

-Aracın Adı

Finansal araçlar çeşitli kriterlere göre isimlendirilebilir. Bunlar, finansal araçları yayımlayan kişi veya kurumun kimliğine, vadesine, içerdiği hak ve teminata, kupon ödeme dönemine ve pazarlanabilir nitelikte olup olmadığına göre değişir. Örnek olarak, tahviller, hisse senetleri, gelir ortaklığı senetleri, sigorta poliçesi, mevduat, banknot verilebilir.

-Aracın Vadesi

Finansal aracın vadesi, satın alınan tarihten başlayarak yayıncısı tarafından geri ödenecek olduğu tarihe kadar olan süredir.

Alacağı temsil eden tahvil, bono ve mevduat cüzdanı gibi bazı finansal araçların geri ödenme tarihi üzerinde yazılı bulunur.

Hisse senedi, yatırım fonu katılma belgesi, kâr ve zarar ortaklığı belgesi gibi belgelerin üzerlerinde ise geri ödenme tarihi yazılı değildir. Dolayısıyla bu tür belgelerde süre sınırsız olarak kabul edilir. Bu tür senetlerde vade, alım-satım tarihleri arasında geçen süre olarak dikkate alınmaktadır.

Çekte ise vade yoktur. TTK' ya göre ticari senetlerin vadeleri aşağıdaki biçimlerde olabilmektedir.

- Üzerinde belirtilen tarihte ödenecek olanlar.
- Görüldüğü tarihte ödenecek olanlar: Örneğin, çekte olduğu gibi alacaklının senedi borçluya gösterme tarihi ya da bankaya ibraz tarihi ödeme tarihi olarak kabul edilir.
- Görüldüğü tarihten belli bir süre sonra ödenecek olanlar: Örneğin, bir poliçenin üzerine, “ödeme ibraz tarihinden 15 gün sonradır” biçiminde yazılmış olabilir.

Bu durumda poliçe lehdarı tarafından muhatabına ibraz edildiği tarihten 15 gün sonra ödenecektir.

- Keşide tarihinden belli bir süre sonra ödenecek olanlar: Örneğin, yine bir poliçe keşide edildiği tarih esas alınarak belli bir süre sonra ödenme koşuluna bağlanmış olabilir.

Finansal araçların vadeleri, borçlu ve alacaklılar tarafından istenilen tarihte kararlaştırılabilir. Ancak bazı durumlarda, borsa gibi piyasalar vadeyi kendileri belirleyebilmektedir.

- Aracın Taşıdığı Hak

Finansal araçların bazıları, elinde bulunduran finansal yatırımcıya sahiplik (ortaklık), bazıları alacaklılık, bazıları belli bir şeyi kullanım (intifa), bazıları da belli bir şeyden yararlanma hakkı verir.

Örneğin, hisse senedini elinde bulunduranlar şirketin ortağı olurlar. Bu yüzden şirketin yönetiminde ve denetiminde söz sahibidirler. Şirketin faaliyet sonuçlarına, kâr veya zarar şeklinde katılırlar.

Bono, tahvil gibi araçlar elinde bulundurana alacaklılık hakkını verir. Alacaklılık hakkının karşılığı ise genellikle önceden belirlenmiş bir oranda faiz getirisi almaktır.

İntifa senetleri ortaklık ve alacaklılık hakkını vermediği halde, şirketin yönetimine katılma veya kârdan pay alma gibi hakları içerir.

GOS, KOB, kâr ve zarara katılma belgeleri gibi finansal araçlar da ortaklık hakkı vermezler. Fakat üzerlerinde yazılı konulardaki faaliyetlerin sonuçlarından yararlandırırlar.

- Finansal Aracın Teminatı

Finansal araçların teminatı, aracın kalitesini gösterir. Bütün finansal araçlar için geçerli olan ana teminat, fon kullanan ekonomik birimin gelir oluşturabilme kapasitesidir. Alacaklılık hakkı veren finansal araçlar için ana teminat, aracı ihraç eden firmanın varlıkları ile gelirinin toplamıdır(Kaufman,s.61, alıntılayan Çıkrıkçı, 1995: 82).

- Kupon Ödeme Aralığı

Faize dayalı finansal araçlarda, faiz ödemesi aracın türüne göre, ya vade sonunda ya da vade içerisinde belli zaman aralıklarıyla yapılır. Örnek olarak, tahvillerde faiz ödemeleri vade boyunca standart belli dönemlerde yapılır. Anapara geri ödemeleri ise

çoğunlukla vade sonunda yapılır. Faiz ödemelerinde dönemler yıllık, 3 aylık veya 6 aylık dönemler şeklinde belirlenebilir.

- Pazarlanabilme Yeteneği

Bir finansal aracın pazarlanabilme yeteneği, geri ödeme tarihinden önce ikinci piyasa olan borsada oluşabilecek alış-satış maliyetleri arasındaki farkla ölçülür. Düşük pazarlama maliyeti demek, finansal aracın pazarlanabilme yeteneğinin yüksek olduğunu anlamına gelir (Kaufman,s.62, alıntıl原因 Çıkırıkçı: 1995: 85).

Finansal aracın pazarlanabilme yeteneği aşağıdaki şartlara bağlıdır(Çıkırıkçı:1995:85):

- Finansal aracı yayınlayanların piyasadaki tanınmışlığı ve imajı işlem maliyetlerini etkiler.
- Finansal aracın ihraç miktarı fazla ise araştırma ve işlem maliyetleri düşer.
- Finansal aracın standardizasyonu yapılmış ise, analiz ve izleme maliyetleri azalır.

Finansal araçların pazarlanabilme yeteneğinin yüksek olması likidite düzeyinin yüksek olduğu anlamına gelir.

-Faiz Ödeme Şekli

Finansal araçların faiz ödemeleri ekonomik enstürmanların çeşidine göre farklılık gösterir. Örneğin tahvillerde faiz kuponlarının kesilmesiyle, bonolarda ise bono bedelinin vadeye göre indirimi biçiminde yapılabilir. Ayrıntılı anlatılmak istenirse; bonolar vadeye göre hesaplanan faizler düşülerek satılır. İkincil ve üçüncül piyasalarda bonoların faiz düşüldükten sonraki kalan miktarına iskonto edilmiş değer denir. Tahvillerde ise faiz ödemeleri şu şekilde yapılır; tahvilin nominal değeri üzerinden hesaplanan kuponun ayrı olarak tahsil edilmesi gerekir. Buna ek olarak, bazı çeşit tahvillerde “örneğin kuponsuz tahvil gibi” faiz nominal değerini içinde olduğundan bu tahviller de bonolar gibi iskonto işlemine bağlıdır.

- İşlem Vergisi

Tahvil ve bonoların işlem vergisi ihraç eden şirketi ilgilendirir. Finansal yatırımcısının işlem vergisi sorumluluğu yoktur.Hazine bonoları ile tahvillerin faizlerinden vergi kesintisi yapılmaz. Fakat, diğer şirketlerin bono ve tahvilleri ile hisse senetlerinin temettü ödemeleri vergiye bağlıdır.

- Faiz Hesaplama Yöntemi

Faiz işlemleri genellikle finansal aracın türüne ve vadesine göre farklı şekillerde hesaplanır. Örneğin tahviller ve banka mevduatının faiz hesaplamalarında yıl 365 gün olarak, bonolar ile banka kredilerinin faiz hesaplamalarında ise yıl 360 gün olarak alınır. İskonto kısa süreli işlemler için günlük, uzun süreli işlemler için ise yıllık olarak hesaplanır.

1.5.2.Finansal Araç Çeşitleri

1.5.2.1. Menkul Kıymetler

Menkul kıymetler “ortaklık veya alacaklılık sağlayan, belli bir meblağı temsil eden, yatırımcı aracı olarak kullanılan, dönemsel gelir getiren, misli nitelikte seri halinde çıkarılan, ibareleri aynı olan ve şartları kurulca belirlenen kıymetli evraktır”(Özerol, 2006: 100). şeklinde açıklanabilir. Menkul kıymetler SPK md.3’ e göre “para, çek, poliçe ve bono hariç olmak üzere; paylar, pay benzeri diğer kıymetler ile söz konusu paylara ilişkin depo sertifikalarını ve borçlanma araçları veya menkul kıymetleştirilmiş varlık ve gelirlere dayalı borçlanma araçları ile söz konusu kıymetlere ilişkin depo sertifikalarını ifade eder”.

1.5.2.2. Menkul Kıymet Çeşitleri

i.Hisse Senetleri:“Bir anonim şirketin sermayesinin birbirine eşit paylarından bir parçasını temsil eden ve kanuni şekil şartlarına uygun olarak düzenlenen hukuken kıymetli evrak hükmünde bir belgedir”(Özerol, 2006: 110). Diğer bir ifadeyle hisse senedi sermayesi paylara bölünmüş olan anonim veya komandit ortaklıkların, yasal şekil şartlarına bağlı olarak düzenledikleri belgelerdir. Ayrıca sermayesinin belli bir oranında sahibine temsil ve ortaklık sağlayan belgelerdir (Özerol, 2006: 110).

Hisse senetlerinin yatırımcılara sağladığı haklar (Özerol, 2006: 112):

- Şirket kârından pay alma hakkı verir,
- Şirket yönetimine katılma hakkı sağlar,
- Oy kullanma hakkına sahip olunur,
- Rüçhan hakkı sağlar,
- Tasfiyeden pay alma hakkı sağlar,
- Şirketin faaliyetleri hakkında bilgi edinme hakkı temin eder.

Hisse Senedi Türevleri

Hisse senedi türevleri kısaca aşağıdaki başlıklar altında açıklanabilir.

Kâr ve Zarar Ortaklığı Belgeleri (KZOB):Kâr ve zarar ortaklığı belgeleri 20 Mart 2003 tarihli Resmi Gazetede yayımlanıp yürürlüğe giren Seri: III, No: 27 tebliğine göre düzenlenmiştir. Buna göre“ihraççılar, kâr veya zarara ortak olmak üzere, tüm faaliyetlerin gerektirdiği finansman ihtiyaçlarını karşılamak için; yurt içinde satılmak üzere, Türk Lirası üzerinden veya yabancı paraya endeksli, yurtdışında satılmak üzere ise Türk Lirası veya yabancı para üzerinden ya da yabancı paraya endeksli "Kâr ve Zarar Ortaklığı Belgesi" (KZOB) adı altında menkul kıymet ihraç edebilir”(http://borsaistanbul.com/data/egitimklavuzlari/KLVZ10SPA.PDF).KZOB'lar halka arz edilerek veya halka arz edilmeden de satılabilir(http://borsaistanbul.com/data/egitimklavuzlari/KLVZ10SPA.PDF).

Katılma İntifa Senetleri (KİS): “14.07.1992'de yayımlanıp yürürlüğe giren Sermaye Piyasası Kurulu'nun Seri III, No: 10 Tebliği'nin açıklamalarına göre, ortaklıklar, nakit karşılığı satılmak üzere, ortaklık haklarına sahip olmaksızın kârdan pay alma, tasfiye bakiyesinden yararlanma, yeni pay alma ve bu Tebliğ'de belirlenen olanakların bir bölümünden veya tamamından yararlanma haklarını sağlayan KİS çıkarılabilir(http://borsaistanbul.com/data/egitimklavuzlari/KLVZ10SPA.PDF).”Katılma intifa senetleri nama yazılı olabildiği gibi, hamiline de çıkarılabilmektedir. Esas sözleşmede hüküm bulunmak şartıyla, genel kurul kararı ile süresiz olarak çıkarılabilir (http://borsaistanbul.com/data/egitimklavuzlari/KLVZ10SPA.PDF).

Oydan Yoksun Hisse Senetleri (OYHS): “Oydan Yoksun Hisse Senetleri; ortakların sermaye artırımını ile ihraç edebilecekleri, oy hakkı hariç, sahibine kâr payından ve istendiğinde tasfiye bakiyesinden imtiyazlı olarak yararlanma hakkını ve diğer ortaklık haklarını sağlayan hisse senetleridir”(http://borsaistanbul.com/data/egitimklavuzlari/KLVZ10SPA.PDF). OYHS, hamiline ya da nama yazılı biçimde çıkarılabilir. Fakat nama yazılı OYHS için TTK'nın 418 inci maddesi hükmü uygulanmaz. Yönetim kurulu bu payları pay defterine kayıttan kaçınamaz. OYHS'lerin ilk ihracında halka arz zorunlu hale gelmiştir. “Ortaklık 3 yıl ard arda kâr dağıtamazsa veya mevzuat uyarınca izin verilmediği halde, herhangi bir nedenle bir yıl kâr dağıtmazsa, durumun kesinleştiği genel kurul toplantı tarihini izleyen yıl OYHS sahipleri esas sermayeye katılmaları ile orantılı olarak oy hakkını elde ederler ve OYHS'ler adi pay haline dönüşür”(http://borsaistanbul.com/data/egitimklavuzlari/KLVZ10SPA.PDF).

ii. Tahvil-Bono: Tahvil ve bono aslında tam olarak aynı menkul kıymeti ifade ederler. Borç/alacak ilişkisi ifade eden bir menkul kıymet olan tahviller ve bonolar tanım gereği

vadelerinden dolayı farklı isimlendirilmiştir. Buna göre vadesi bir yıldan kısa olan borçlanma senetleri bono, vadesi bir yıldan uzun olanlar ise tahvil olarak adlandırılmaktadır. Tahvillerin devlet tarafından çıkarılması oldukça yaygındır. Ancak bu ayrımla birlikte tahviller arasında bir risk farkı olduğu da ortaya çıkmıştır. Hazinesinin çıkardığı kağıtlar hazine garantisinde, özel sektörün çıkardıkları ise kendi garantisi ya da bir banka garantisindedir (Özerol, 2006: 127).

Tahvillerin sağladığı haklar ve mali sorumluluklar aşağıda maddeler halinde verilmiştir(Karşlı, 2003: 363-364):

- Tahvil sahibinin bir şirkete kullandığı sermaye yabancı sermayedir. Dolayısı ile tahvil hamili, tahvili çıkaran kuruluşların uzun vadeli alacaklısı olmasına karşın şirketin aktifleri üzerinde kendi alacağından başka hiçbir hakka sahip değildir. Şirket ödemeleri incelendiğinde şirketlerin brüt kârından öncelikletahvil sahiplerinin faizlerinin ödendiğini görürüz. Tahvil hamiline alacakları ödendikten sonra şirketin malvarlığı üzerinde herhangi bir hak iddia etmesi mümkün değildir. Bu nedenle şirket ile tahvil hamili arasındaki hukuki ilişkinin de vade sonunda sona erdiğini söyleyebiliriz.
- Bir şirkette tahvili olan kişi şirketin kâr-zarar riskine katılmaz. Diğer bir ifade ile şirket zarar dahi etsetahvilin vadesinde belirli miktardaki anapara ve faizlerini alır. Konuyu risk açısından değerlendirdiğimizde; risk, sadece tahvil anapara ve faizlerin şirket tarafından ödenemeyecek duruma gelmesi halinde söz konusu olabilir.Bununla birlikte, aynı zamanda bir borç senedi olan tahvile ait anapara ve faizler, gereğinde yargı yoluna başvurmak suretiyle de tahsil edilebilir. İflas veya tasfiyehalinde, tahvil hamileri,tasfiyeden önce borçlar ödeneceği için, hisse senedi hamillerinden önce alacaklarını alırlar.
- Türk Ticaret Kanunu'na göre tahvili, diğer ticari senetlerin gerisine bırakarak tahvil alacaklarını icra, iflas ve tasfiyede yeteri kadar korumamıştır. Sabit getirili menkul kıymet olan tahviller ancak enflasyonun kendisinden alıp götürdüğü değerden daha fazla faiz aldığında kâr boyutuna geçer. Gelir enflasyonun altında kaldığı durumda tahvilin gerçek geliri "0" olabileceği gibi negatif hale de gelebilir.

Hisse Senetleri ile Tahvillerin Karşılaştırılması

Aşağıdaki tabloda tahviller ve hisse senetleri arasındaki farklar verilmiştir.

Tablo 1: Tahviller ile Hisse Senetlerinin Karşılaştırılması

Tahviller	Hisse Senetleri
Tahvil bir borç senedir.	Hisse senedi bir mülkiyet senedir.
Tahvil sahibi, tahvil çıkaran kuruluşun uzun vadeli alacaklısıdır.	Hisse senedi sahibi, hisse senedini çıkaran kuruluşun ortağıdır.
Tahvil sahibinin bir şirkete sağladığı sermaye yabancı sermayedir.	Hisse senedi sahibi, şirkete belli bir oranda sahiptir ve kullandığı sermaye özsermayedir.
Tahvil sahibi, şirketin aktifi üzerindeki alacağından başka hiçbir hakka sahip değildir. Şirketin yönetimine katılamaz. Buna karşılık, şirketin brüt kârından, önce tahvil sahiplerine faiz ödenir. Bundan sonra, bilanço kâr gösterirse, hisse senetlerine temettü ödenir. Tahvil sahipleri alacaklarını aldıktan sonra, şirketin mal varlığı üzerinde hiçbir hak iddia edemezler.	Hisse senedi satın alarak şirketin ortağı olan hak sahipleri, kendilerine tanınan tüm ortaklık haklarından yararlanabilirler
Tahvilde kesin bir vade vardır, bu vade sonundatahvil sahibi ile şirket arasındaki hukuki ilişki sona erer.	Hisse senedinde vade olmadığı gibi, hisse senedi sahibi ile şirket arasındaki ilişki ebedidir, sadece hisse senedinin sahibi değişebilir.
Tahvilin getirisi belli ve sabittir. (Değişken faizli tahvillerde faiz oranları ancak iktisadi şartlar değiştiğinde mevzuat değişikliği ile değişebilir.)	Hisse senedinin getirisi, hisse senedi değerinde meydana gelen artış ve şirketin dağıtacağı kar payıdır. Ancak senet sahibinin hangi yıl ne kadar gelir elde edeceği, hatta gelir elde edip edemeyeceği belli değildir.
Tahviller, mevzuatta itibari değerinin altındadır değerle (iskontolu olarak) ihraç edilebilir.	Hisse senetleri, itibari değerinin altında bir fiyatla satılamazlar.
Tahviller, şirketler dışında devlet ve belediyeler gibi tüzel kişiliğe sahip kamu kuruluşları tarafından da çıkarılabilir.	Birer katılma payını ifade eden hisse senetleri anonim şirketler tarafından ihraç edilebilirler. (Sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketler de hisse senedi çıkarabilmekte ancak bunlar halka arz yoluyla satılamamaktadır.)
Tahviller, bir itfa planı dahilinde itfa edilir.	Hisse senetlerinde prensip itibariyle itfa söz konusu değildir. Ancak isteğe bağlı olarak, hisse senetlerinin bir bölümü itfa edilebilir ki, bunun anlamı sermaye azaltımıdır. Hisse senetlerinin tamamen itfası ise, şirketin tasfiyesi demektir.

Kaynak: <http://borsaistanbul.com/data/egitimklavuzlari/KLVZ10SPA.PDF>

iii. Finansman Bonosu: Özel sektördeki firmaların çıkardığı borçlanma senetlerine finansman bonusu denir (Özerol,2006:127). Başka bir ifadeyle finansman bonusu,

“büyük bankalar ile tanınmış şirketler tarafından çıkartılmış kısa vadeli borç aracıdır.”
(Parasız, 1997: 60)

Finansman bonosumenkul kıymet niteliğindeki kıymetli bir evrak olup, ihracatçı tarafından borçlu sıfatıyla düzenlenip kurul kaydına alınmak suretiyle ihraç edilir. Emre ve hamiline yazılmış olabilir. Finansman bonolarının vadesi ihracatçı tarafından belirlenir, 60 günden az 720 günden çok olamaz ve iskontolu olarak ihraç edilir

<http://borsaistanbul.com/data/egitimklavuzlari/KLVZ10SPA.PDF>).

iv. Banka Bonoları: Banka bonoları kalkınma ve yatırım bankaları tarafından borçlu sıfatıyla düzenlenir. Kurulun kayda almasıyla ihraç edilir. Bununla birlikte, emre ve hamiline yazılı olarak çıkarılabilen sermaye piyasası aracı olan banka bonolarının vadesi en az 60, en çok 720 gün olmak üzere satış sırasında belirlenir ve bono üzerine yazılır.

<http://borsaistanbul.com/data/egitimklavuzlari/KLVZ10SPA.PDF>).

v. Banka Garantili Bonolar: Firmaların kalkınma ve yatırım bankalarından kredi kullanması durumunda, bu kredilerin teminatı olarak borçlu sıfatı ile düzenlenen ve alacaklı bankaya verilen emre ait senetlere denir. Kredinin alındığı bankaca kendi garantisi altında olduğunu gösteren sermaye piyasası aracıdır. Satış tarihi itibariyle vadelerine en az 60, en çok 720 gün kalmış olması gerekmektedir.

<http://borsaistanbul.com/data/egitimklavuzlari/KLVZ10SPA.PDF>).

vi. Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler (VDMK): Firmaların ve bankaların alacaklarına karşılık göstererek çıkardıkları, alacakların vadesinden önce paraya çevrilmesine olanak sağlayan ve belirli bir faiz içeren menkul kıymetlerdir (Parasız, 1997: 61).

“Varlığa dayalı menkul kıymetler, genel finans ortaklıkları, bankalar, finansman şirketleri, finansal kiralama şirketleri ve gayrimenkul yatırım ortaklıkları tarafından ihraç edilebilir” (<http://borsaistanbul.com/data/egitimklavuzlari/KLVZ10SPA.PDF>).

Varlığa dayalı menkul kıymetler, 31.07.1992 tarihli 21301 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Seri: III Tebliğ No: 14 ile düzenlenmiştir. Bu tebliğe göre “Varlığa Dayalı Menkul Kıymet, ihraççıların kendi ticari işlemlerinden doğmuş alacakları veya temellük edecekleri alacaklar karşılığında, Kurulca kayda alınarak ihraç edebilecekleri kıymetli evraktır”.

vii. Gayrimenkul Sertifikaları: Gayrimenkul sertifikası, ihraççıların bedellerini inşa edilen veya inşa edilecek olan projelerin finansmanında kullanılmak üzere çıkardıkları menkul kıymettir. Hamiline yazılı ve nominal değeri eşit olarak ihraç edilir (http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/9_1.pdf).

viii.Gelir Ortaklığı Senetleri (GOS): Gelir ortaklığı senetleri;“köprü, baraj, elektrik santrali, karayolu, demiryolu, telekomünikasyon sistemleri ile sivil kullanıma yönelik deniz ve hava limanları ile kamu kurum ve kuruluşlarına ait olanların gelirlerine, gerçek ve tüzel kişilerin ortak olması için çıkarılan senetlerdir”(http://borsaistanbul.com/data/egitimklavuzlari/KLVZ10SPA.PDF).

ix.Repo/ Ters Repo:Bankalar, aracı kurumlar ve ticari işletmeler ellerindeki atıl fonları değerlendirmek için menkul kıymet alırlar. Ancak bu kuruluşlar fon gereksinimi duydukları anda menkul kıymetleri nakte çeviremezler veya nakte çevirseler de beklenen getiri sağlanamamış olur. Bu durum kuruluşların nakit akımını olumsuz etkiler. Bu sebeple geliştirilen para piyasası aracı repo ve ters repodur (Akın, 2005: 427).

Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yayınlanan V seri ve 7 numaralı “Menkul Kıymetlerin Geri Alma veya Satma Taahhüdü İle Alım Satımı Hakkında Tebliğ”in 2’nci maddesinde şu şekilde tanımlanmıştır: “Düz Repo; menkul kıymetlerin geri alma taahhüdü ile satımını, ters repo ise menkul kıymetlerin geri satma taahhüdü ile alımını ifade eder.”

İKİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL SİSTEMDE SİGORTACILIK: TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ'NDE SİGORTACILIK SEKTÖRÜ

İkinci bölümde finans sektöründe sigortacılık ve önemi, sigortacılığın dünyada ve Türkiye'deki tarihi, sigortanın işlevleri, sigorta aracıları, tekrar sigortalama anlamına gelen reasürans, sigorta türleri, Türkiye ekonomisinde sigortacılık sektörünün yeri ve son olarak AB'de sigortacılık sektörü konularından bahsedilmiştir.

2.1.Finans Sektöründe Sigortacılık ve Önemi

İnsanoğlu hayatı boyunca çok çeşitli tehlikelerle karşı karşıya kalmaktadır.Günlük hayatbelirsizlik arz eden yangın, sel, hırsızlık, makine kırılması, hastalık gibi rizikolarla doludur. Bu rizikolarla karşılaşmayı engellemek olanaksız olduğundan kişiler, en azından bunların ekonomik sonuçlarıyla karşılaşmamak veya hafifletebilmek için girişimlerde bulunmuşlardır. Böyle bir rizikonun meydana gelmesi halinde oluşabilecek zararı aralarında paylaşmak amacıyla sigorta kavramının temelini atmışlardır.Bu sebeple “sigorta; istatistik metotlarla gerçekleşme olasılığı saptanabilen ve gerçekleşmesi halinde ekonomik sonuçlarının para ile ölçülmesi veya belirlenmesi mümkün olan rizikoların tehdidi altında bulunan çok sayıdaki benzer birimlerin, bu sonuçları karşılayabilmek üzere bir fon yaratacak şekilde bir araya getirilmesidir”(Genç, 2002:3).Tanımdan da anlaşılacağı üzere, sigortacılığın amacı her bir kişinin kayıplarını karşılamak değil, aynı riskle karşı karşıya kalan olabildiğince çok kişinin bir araya getirilmesi ve istatistiki metotlarla söz konusu riskin belirginleştirilmesini sağlamaktır. “Bu noktada sigortacılık bir risk transferi, başka bir deyişle risk paylaşma mekanizması olarak işlev görmektedir”(Genç, 2002: 3).

Başka bir tanımla açıklanırsa; sigorta, aynı risk tehdidi altında bulunan bir topluluğun bir araya gelerek, meydana gelebilecek kayıplara birlikte karşı koymasüdür (Güvel ve Güvel, 2004: 23).

Bir diğerk tanımda sigorta, “karşılaşılabilecek beklenmedik kayıpların bireyler arasında paylaşımı için birikim sağlayan sosyal bir önlem; ölçülebilir tehlikeler kombinasyonu ya da sadece belirsizlik gibi durumlarda doğan kayıpların bir havuzda toplanması, tesadüfü kayıplara ödeme yapılması, risk transferi ve zararın tazmin edildiği ya da bir neslin, prim ödeyip emekli neslin faydalandığı bir dağıtım sistemidir”(Gyarfas ve Marquardt, 2001: 453, alıntılan Kılınç, 2009:3). şeklinde açıklanabilir.

6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu Madde 1263’e göre ise, “sigorta bir akittir ki bununla sigortacı bir prim karşılığında diğerk bir kimsenin para ile ölçülebilir bir menfaatini halele uğratan bir tehlikenin (bir rizikonun) meydana gelmesi halinde tazminat vermeyi yahut bir veya birkaç kimsenin hayat müddetleri sebebiyle veya hayatlarında meydana gelen belli bir takım hadiseler dolayısıyla bir para ödemeyi veya sair edalarda bulunmayı üzerine alır.” şeklinde tanımlanmıştır.

En genel tanımı ile sigorta, oluşabilecek zararların karşılanması amacıyla taraflar arasında yapılan bir özel sözleşme ile hukuksal bir kurum olarak faaliyet gösteren, belirli bir prim karşılığında, kişinin hayatının ya da organlarının ya da kişi ve kuruluşların para ile ölçülebilir değerlerinin, kanunlar ve yönetmelikler tarafından belirlenmiş, rastlantısal risklerin gerçekleşmesiyle meydana gelebilecek maddi hasarları, aynı riskin tehdidi altında bulunan kişileri ya da kuruluşları bir araya getirerek, ölçülen değer üzerinden ve gerçekleşen hasar oranında karşılayarak, sosyo-ekonomik zararları bertaraf eden ve engelleyen, yatırımlara aktarılan fonları ile ekonomiye kaynak sağlayan işlemler bütünüdür (Kılınç, 2009:3).

Bugünlerde toplumsal hayatın vazgeçilmezi haline gelen sigortacılık sektörü, aynı zamanda gelişmiş ülkelerin en önemli ekonomi kurumlarından biri olmuştur. Gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerde birçok sorun temelde tasarrufların yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Bu tür ülkelerde ekonomik kalkınma ve gelişmenin olabilmesi için bütün tasarruf kaynaklarının harekete geçirilmesi ile toplam tasarrufların artırılması önemlidir. Bu şekilde oluşturulan kullanılabilir fonların verimli yatırım alanlarına aktarılması gerekir. Sigorta sektörü potansiyel tasarrufları fiili tasarruflara dönüştürmede etkin rol üstlenir. Sektörün yarattığı fonlar gelişmekte olan ülkelerde kalkınmanın önemli kaynaklarından biri olmuştur. Gelişmiş ve refah seviyesinin yüksek olduğu ülkelerde sigortacılık sektörüne ilgi artmış ve özellikle de hayat sigortacılığı dalında üretilen fonlar, sigortacılık sektörünün sermaye piyasasının önemli aracı kurumlarından biri olmasına yardımcı olmuştur (Okunakul: 2005: 94).

Ayrıca gelişmekte olan ÷lkelerde hizmet sektörleri içinde sigortacılık sektörü, en canlı ve etkin sektörlerden biridir. Sanayileşmiş olan ekonomilerde ise sigortacılığa olan talep elastikiyetinin yüksek olması ve önemli ölçüde fonun bu sektöre kayması, dikkatleri sigortacılık sektörü üzerine çekmiştir. Bu sebeple sigorta kuruluşları ÷lke ekonomilerinde çok geniş uygulama alanları bularak, ekonomide dinamik roller oynayan kurumlar haline gelmişlerdir. Bugün gelişmiş ekonomilerde sosyal ve özel sigortalar, ÷lkelerin kalkınmasında aktif rolü olan ekonomik işlemlere sahiptirler (Ünal,1994: Sunuş).

2.2.Dünyada ve Türkiye’de Sigortacılığın Tarihi

2.2.1. Dünyada Sigortacılığın Tarihi

Dünyada sigortacılığa benzer uygulamaların ilki yaklaşık 4000 yıl kadar önce Babiller tarafından yapılmıştır. O dönemin ticaret merkezi olan Babil’de kervan tüccarlarına borç veren sermaye sahipleri, kervanların soyulması veya fidye ödeme durumlarıyla karşılaşmaları halinde tüccarların borçlarını silmekte, buna karşılık borcu tüccarlardan geri aldıkları zaman, taşıdıkları riskin karşılığı olarak ana borç miktarı üzerinden bir miktar para almaktaydılar. Bu ve benzeri olaylar Kral Hammurabi tarafından kanunlaştırıldı. Hamurrabi Kanunları’nın en önemli niteliği soyguncuların saldırısına uğrayan kervanların zararlarının diğer kervanlar tarafından paylaşılmasıydı. Karşılaşılabilecek tehlikenin bu şekilde paylaşılması kara taşımacılığında ilk örneği teşkil eder. Daha sonra Hindular M.Ö. 600 yıllarında sigorta özelliği taşıyan kredi anlaşmaları yapmaya başlamışlardır. Bu basit anlaşmalar toplumdaki sigorta düşüncesinin gelişmesinde önemli rol oynamışlardır. Bu tür kredi anlaşmaları orta çağa kadar gelişerek devam etmiş ve nakliyat sigortalarının tabanını oluşturmuşlardır(<http://tsb.org.tr/sigortanın-tarihi>).

Deniz ticaretinin gelişmesiyle sigortacılık da yaygınlaşmış ve gelişmiştir. Örneğin, Eski Yunan’ da deniz yolculukları sırasında oluşan zararların karşılanması için aynı tehlikeyle karşı karşıya kalan kişilerin birbirlerine yardım amacıyla kooperatife benzer yapılar kurdukları bilinmektedir. Benzer şekilde Rodoslular’da da deniz yolculuğu sırasında meydana gelen zararların seyahat edenler tarafında karşılanmasını öngörmüşlerdir. Bunun için bir madde düzenlenmiş ve bu madde daha sonraları Roma

Kanunları'nda da yer almıştır. Bununla birlikte “gömme kasalar” denen teşkilat oluşturulmuştur(Timur, 1960: 19).

M.S. 1250 yıllarında Venedik, Floransa ve Cenova'da prim esasına dayanan sigortacılık görülmeye başlanmıştır. 14. yüzyıldan itibaren ticaret çok önemli gelişmeler göstermiştir. O dönemde deniz ticaretinde en ileride olan İtalya' da sigortaya ihtiyaç duyulmuş ve bugünkü anlamda sigortaya benzeyen ilk akit deniz sigortası kavramıyla burada ortaya çıkmıştır. 1310 yılında Belçika'nın Brugges bölgesinde, Belçika Kralı'nın oğlu Kont Van Flander tarafından “sigorta odası” adı verilen, tüm sigorta işlemlerinin yarı resmi bir şekilde yapıldığı odalar açılmıştır(Timur, 1960: 20).

23 Ekim 1347 tarihinde ilk sigorta poliçesi olarak kabul edilen sözleşme, İtalya'nın Cenova Limanı'ndan Mayorka'ya giden “Santa Clara” adlı geminin yükünü temin etmek amacıyla düzenlenmiştir(<http://tsb.org.tr/sigortanın-tarihi>). Bununla beraber Cenova'da 1424 yılında ilk sigorta şirketi kurulmuştur. Barcelona Fermanı'nın yayımlanmasıyla da sigortacılık alanındaki ilk kanuni düzenleme 1435 yılında yapılmıştır. Bu fermanla, yabancı gemilerin değerlerinin yarısından fazlasının, İspanyol gemilerinin değerlerinin ise en fazla yüzde 75'inin sigortalanmasına izin verilmiştir. Böyle bir düzenlemenin yapılmasının sebebi ise, fazla miktarda yapılan sigortanın ahlaki tehlikeye yol açacağı düşünülmesindedir (Mayerson, 1962: 20).

İlk olarak deniz ticaretinde başlayıp gelişen sigortacılık, ileriki yıllarda hayat sigortacılığı fikrinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Önceleri sadece geminin ve yükünün sigorta ettirilmesi düşünülürken, daha sonraları kaptanın, tayfaların ve yolcuların da sigorta edilebilmesi akıllara gelmiştir. 17. yüzyılda bir İtalyan bankeri olan Tonti'nin getirdiği “Tontines” adı verilen sistemdeyse, belirli kişiler bir araya gelip, belli bir süre için ortaya belirli bir para koymakta, sürenin sonunda hayatta kalanlar toplanan parayı kendi aralarında paylaşmaktaydı. Çoğunlukla, insanlar kendilerinin başkalarından daha çok yaşayacağına inanırlar. Bu sebeple Tontines sistemi epey rağbet görmüştür. Çünkü bu sistemin en önemli işleyen tarafı ölenlerin yakınlarının maddi kayba uğradıklarının düşünülmesidir. Böylece ölmesi öngörülen tarihten önce ölenlerin yakınlarının maddi kaybını en aza indirmek için, ölüm riskine karşılık prim ödenmiştir. İşte tüm bunlar hayat sigortalarının geçişi başlatmıştır(<http://tsb.org.tr/sigortanın-tarihi>).

17. yüzyılda ilk sigorta işletmesi Paris' te kurulmuştur. Bu anonim şirket deniz taşımacılığının sigortalanması ile uğraşmış fakat uzun süreli olmamıştır. 2 Eylül 1666 tarihinde Londra'da meydana gelen ve dört gün sürerek 13.000 evle 100 kilisenin kül

olmasına yol açan büyük yangınla yangına karşı sigorta gündeme gelmiştir. Bu sebeple 1696 yılında yangın tehlikesine karşı kurulan ilk sigorta teşebbüsü kurulmuştur. Bu teşebbüsün adı “Hand in Land” dir ve bugün de varlığını sürdüren dünyanın en eski sigorta teşebbüsüdür (Elitaş, 2001: 6-7).

Yangın olayından sonra, 1688 yılında İngiltere’de Lloyd’s’ un temellerinin atılmasıyla sigortacılıkta yeni bir dönem başlamıştır. Londra’ da Edward Lloyd adında bir kişinin işlettiği kahvehane, gemi sahipleri, iş adamları ve tüccarların deniz ticaretine ilişkin toplandığı bir mekân olmuştur. Bu kahvehanede sefere çıkan bir gemi veya geminin yükü için teminat verilmekte ve bu teminat belgelerine “Underwriter” denilmekteydi. Edward Lloyd’un ölümünden sonra bu kişiler arasında Lloyd’s adında bir topluluk kurulmuştur. Daha sonra 1871 yılında İngiltere Parlamentosunun çıkardığı bir kanunla bu topluluk “birlik” haline getirilmiştir. Lloyd’s kuruluşunun ilk yıllarında sadece deniz sigortaları alanında faaliyet gösterirken sonraları kara sigortaları alanında da faaliyete başlamış olup, günümüzde her türlü sigortanın yapılabildiği bir kuruluş haline gelmiştir. Lloyd’s, dünyada başka eşi benzeri olmayan, tamamen kendine has bir sigorta kuruluşudur. Aynı zamanda Lloyd’s sadece bir sigorta şirketi olmayıp, sigorta teminatı veren kişilerin oluşturduğu bir birlik ve dünya gemicilik istihbaratı konusunun da bir merkezdir (<http://tsb.org.tr/sigortanin-tarihi>).

Bugünkü anlamda modern sigortacılığın doğuşunda; deniz, kara, yangın, tren kazaları ve bunlara bağlı bireysel kazalar kaza sigortacılığı için öncülük ederken, sanayinin gelişmesiyle yaşanan büyük teknik hasarlar da mühendislik sigortalarının gelişmesine yol açmıştır. 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde, sigorta şirketleri her türlü sigorta ihtiyacına cevap verebilecek şekilde gelişmelerini tamamlamış kuruluşlar olarak aktif hizmet verebilecek seviyeye ulaşmışlardır (<http://tsb.org.tr/sigortanin-tarihi>).

2.2.2. Türkiye’de Sigortacılığın Tarihi

Türklerin Orta Asya’da başlayan yaşamları, göçebe yaşam kültürü nedeniyle mal mülk hatta can güvenliği konularını ikinci planda bırakmıştır. Osmanlı Devleti’nde ise bazı önemli girişimler dışında sigorta fikrinin dini açıdan uygun görülmemesi sebebiyle önemli bir aşama kaydedilememiştir (Hızlı, 2007: 44).

Türkiye’ de sigortacılık sektörü 19. yüzyıla kadar yeterli gelişme gösterememiş, ancak 19. yüzyılın ortalarına kadar halkın göreceği zararları karşılamak amacıyla bazı

köylerde çeşitli sendikalar ve yardımlaşma kuruluşları kurulmuştur. Fakat bunların genel anlamda sigorta olduğunu ifade etmek zordur (<http://www.okanacar.com>).

19. yüzyılın ikinci yarısından sonra İstanbul'da yaşanan büyük yangınlar ve bu yangınların neden olduğu hasarlar sonucunda sigortaya olan gereksinim ortaya çıkmıştır. Bu yüzden Türkiye'de ilk sigorta işlemleri 1872 yılında Sun ve Northern British adındaki İngiliz şirketlerinin İstanbul'da temsilcilikler açmasıyla yapılmıştır (Tunay, 2005: 370-371).

1878 yılında İngilizlerden sonra Fransızlar da Türkiye'de sigortacılık faaliyetlerine başlamışlardır. Daha sonra Alman, İtalyan ve İsviçreli sigorta şirketlerinin çalışmaları olmuştur(<http://tsb.org.tr/turkiyede-sigortacilik>). Bu dönemlerde Türkiye'de sigortaya ilişkin hiçbir yasal düzenlemenin olmayışı yabancı kökenli şirketlerin denetimsiz bir şekilde sigorta işlemlerinin yapılmasına neden olmuştur. Merkezi yurtdışında bulunan bu şirketler kendi dillerinde sigorta poliçeleri düzenleyip, taraflar arasında itilaf olması halinde de kendi şirket merkezlerinin bulunduğu ülke mahkemelerinde sorunu çözmeye çalışmışlardır. Bu sebeple tek taraflı poliçelerin feshi veya hasarın ödenmemesi gibi kötü niyetli tutumlar oldukça sık yaşanmıştır(Tunay, 2005: 371).

Böyle bir ortamda Osmanlı Umum Sigorta Şirketi 1893 yılında ilk yerli sigorta şirketi olarak çalışmaya başlamıştır(Özbolat, 2007: 43).İleriki yıllarda sigortacılık sisteminin belli bir düzene oturtulması için yabancı sigorta şirketlerinin birlikte hareket etme konusu gündeme gelmiştir. 12 Temmuz 1900'de 43 tanesi yabancı olmak üzere 44 sigorta şirketi bir araya gelerek sabit bir yangın tarifesi belirlemişlerdir. Bu Türkiye'deki ilk tarife olarak kayda geçmiştir. Bu tarifeye beraber sürekli bir denetim kurulunun oluşturulması ve Yangın Sigorta Şirketleri'nin Sendikası adıyla bir örgütün oluşturulması kararı alınmıştır. Bahsedilen sendika Londra'daki Fire Office Committee'den aldığı emirlerle çalışmalarını sürdürürken, yangınlara zamanında yetişerek büyük kayıpların önüne geçmiştir. Ayrıca çıkan yangınların nedenlerinin araştırılması amacıyla da Fasman adlı bir örgüt kurulmuştur. Sendikanın tüm bu olumlu çalışmalarına karşın sigorta şirketlerinin tamamı sendikaya girmeyerek haksız rekabete ve alınan kararların aksine davranmaya devam etmişlerdir. 1908 ve 1914 yıllarında yasalarda yapılan değişikliklerle yabancı şirketler kontrol altına alınmaya çalışılmış, 1914 yılında çıkarılan kanunla yabancı şirketler teminat göstermeye ve vergi vermeye zorunlu tutulmaya başlanmıştır. Sendikanın adı da "Türkiye' de Çalışan Sigorta Şirketleri"

olarak değiştirilmiştir. Tüm bu yeniliklerle yabancı şirketler Türkler ile ortaklık kurma yoluna gitmişlerdir (<http://tsb.org.tr/turkiyede-sigortacilik>).

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye’de 10’u Türk, 39’u yabancı toplam 49 sigorta şirketi faaliyet göstermektedir. Prim üretimi açısından Türk ve yabancı şirketler değerlendirildiğinde; yabancı şirketlerin payının yerli şirketlerin oldukça üstünde olduğu görülmektedir (Özbolet, 2007: 43).Halkın çıkarlarını korumak amacıyla 1924 yılında çıkarılan kanun ile yabancı şirketlerin poliçelerde İngilizce ve Fransızca kullanımı yasaklanmış, Türkçe’yi kullanma zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca aynı sene içinde Sigortacılar Kulübü kurulmuştur(<http://tsb.org.tr/turkiyede-sigortacilik>).

Cumhuriyet dönemi ile birlikte ekonomideki millileşme hareketleri, etkisini sigorta sektöründe de hissettirmiştir. Bunun sonucunda da 1925’te% 100 Türk sermayeli Anadolu Sigorta Şirketi kurulmuştur. Sonrasında sigortacılık sektörünü kurallara bağlamak ve gelişmesini sağlamak ve döviz tasarrufu yapmak maksadıyla 1927’de 1149 sayılı “Sigorta Şirketlerinin Teftiş ve Murakabesi” hakkında kanun ile 1160 sayılı “Mükerrer Sigorta İnhisarı” hakkındaki kanun yürürlüğe girmiştir. Bu sırada reasürans kanalıyla yabancı şirketlere giden primlerin ülke içinde kalmasını sağlamak, bu yolla hazineye gelir yaratmak ve sigortacılık sektörünü millileştirmek amacıyla 1929 yılında Milli Reasürans T.A.Ş. kurulmuştur.Böylece Türkiye’de reasürans tekeli fiilen başlamıştır. Milli Reasürans T.A.Ş.’nin kurulmasıyla Türkiye’de faaliyette bulunan yerli ve yabancı tüm sigorta şirketleri yaptıkları her sigortadan elde ettikleri primlerin belli bir oranını Milli Reasürans T.A.Ş.’ ye devretmeye başlamışlardır (Genç, 2002: 24).

Bu gelişmelerle birlikte 1939 yılında sigorta şirketleri Ticaret Bakanlığı’na bağlanmış, sigorta sektörünü kapsamlı şekilde ele alan 7397 sayılı Sigorta Murakabe Kanunu 1959 yılında yürürlüğe girmiştir. Daha sonra 1987 yılında yürürlüğe giren 3379 sayılı kanun ile 7397 sayılı kanunda, kanuni alandaki boşlukları doldurmak, sigorta şirketlerini mali yönden geliştirmek ve sigorta araçlarının durumunu yeniden düzenlemek amacıyla önemli değişikler yapılmıştır (<http://tsb.org.tr/turkiyede-sigortacilik>).

1925 yılında Anadolu Sigorta şirketinin kurulmasıyla başlayan Türk Sigorta şirketlerini 1936 yılında Ankara Sigorta şirketi takip etmiş ve 1997 yılı sonunda bu sayı 59’ a yükselmiştir(Genç, 2002: 24).

1999 yılında yaşanan Gölcük Depremi ile birlikte 2000 yılında meskenler için zorunlu hale getirilmiş olan "Doğal Afet Sigortaları Kurumu" (kısaca DASK) tesis edilerek yönetimi beş yıllık bir süre ile bu konuda deneyimli Millî Reasürans T.A.Ş. ’ye

verilmiştir.Bütün bu gelişmelerden sonra, 28 Mart 2001’de kabul edilen “Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu” ile kurulan bireysel emeklilik sistemi 27 Ekim 2003 yılında faaliyete geçmiştir.Diğer yandan Türkiye’ de 23.07.1927 tarih ve 1160 sayılı Yasa ile başlayan zorunlu reasürans devri 31.12.2001’de sona ermiştir. Bir başka gelişme, 14 Haziran 2005 tarihinde 5363 sayılı "Tarım Sigortaları Kanunu" nun çıkarılmasıyla olmuştur. Bu kanunla birlikte Sigorta Havuzu (TARSİM) kurulmuştur. Bu Havuza ilişkin bütün işlemler, bu havuza katılan sigorta şirketlerinin eşit hisselerle ortak oldukları Tarım Sigortaları Havuz İşletmesi A.Ş. tarafından yürütülmektedir (<http://tsb.org.tr/turkiyede-sigortacilik>).

Aralık 2016 tarihi itibariyle 59’u sigorta, 2’si reasürans olmak üzere 61 şirket Türkiye’de faaliyet göstermektedir. Şirketlerin 4’ü hayat, 18’i hayat/emeklilik, 37’si hayat-dışı alanlarda faaliyet gösteren şirketlerdir. Türkiye’de kurulu reasürans şirketi sayısı ise 2’dir(Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Faaliyetleri Hakkındaki Rapor, 2016: iii).

2.3.Sigortanın İşlevleri

Sigorta sektörü, ülkelerin gelişmişlik düzeyini gösteren bir endüstridir. Bir ülkede sigortacılık sektörü ne denli büyümüş, sigortalı sayısı ve kişi başına düşen sigorta poliçesi, kişi başına prim üretimi ne kadar çok ise, ülkenin de ekonomik bakımdan o kadar gelişmiş olduğu söylenebilir. Sigorta kültürü de sosyo-kültürel açıdan oldukça önemlidir. Çünkü toplumu oluşturan bireylerin kendilerini, mal varlıklarını, ailelerini, sosyal, ekonomik, yasal vb. sorumluluklarını tehdit eden riskleri kontrol altına almayı düşünmesi ve insanca yaşama seviyesini yükseltme bilincine sahip olması önemli bir durumdur(Uralcan, 2004:50-51).

Sigortacılığın ekonomik işlevleri, mikro ve makro işlevler olmak üzere ikiye ayrılır (Uralcan, 2004:50-51).

- Sigortanın Mikro İşlevleri (Risk Yönetimi ve Girişimciler Açısından İşlevleri),
- Sigortanın Makro İşlevleri (Ekonomik İşlevleri).

2.3.1. Sigortanın Mikro İşlevleri (Risk Yönetimi ve Girişimciler Açısından İşlevleri)

Sigortanın mikro işlevleri aşağıdaki gibidir:

- Dayanışma işlemleri organizasyonu olma işlevi,
- Girişimcilerin kararlarını etkileme işlevi,
- Girişimcinin yatırım sermayesini ucuza bulmasını sağlama işlevi,
- Girişimcinin, risk karşılığı tuttuğu sermaye miktarını en aza indirme işlevi,
- Girişimciye kredi olanakları yaratma işlevi,
- Fiyatların gerçekçi bir dengede oluşmasını sağlama işlevi.

2.3.1.1. Dayanışma İşlemleri Organizasyonu Olma İşlevi

Sigorta aynı riske maruz bireylerin ya da işletmelerin bu riskin gerçekleşmesi durumunda zararlarından korunmak amacıyla sigorta şirketi nezdinde bir fon oluşturmaları ve oluşan hasarları bu fondan karşılama esasına dayanan bir dayanışma organizasyonudur. Dayanışma olarak tanımlanan bu işlev sosyo-ekonomik çöküntüleri önlemesi açısından oldukça önemlidir (Uralcan, 2004:53).

2.3.1.2. Girişimcilerin Kararlarını Etkileme İşlevi

Girişimciler alternatiflerin çok olduğu durumlarda kararlarını daha kolay verirler. Belirsizliğin yoğun olduğu ortamda, riskin büyüklüğü girişimcinin karar vermesini zorlaştırır. Mali açıdan büyük risklerle karşı karşıya olan bir girişimci verimliliğini arttıracak olmasına rağmen birçok faktörü en aza indirme yoluna gider. Oysa bir birim için belirsiz olan durum, sayıları arttıkça ölçülebilir hale gelir ve belirsizlikten kurtulur. Sigorta şirketleri yeterli sayıda aynı rizikoyla karşı karşıya olan birimleri bir araya topladığından, belirsizliği belirli bir hale dönüştürürler. Bununla birlikte sigorta belirli küçük ödemelerle belirsiz ve büyük maddi zararlara karşı garanti sağlayan bir kuruluştur. Böylece girişimcinin yatırımlara karar verirken daha cesur olmasını ve daha kolay karar vermesini sağlar (Genç, 2002:13). Böylece sigortanın sağladığı emniyetle sermayedar ve girişimciler çekinmeden yeni yatırımlara girişebilmekte, bu da ülke ekonomisine fayda sağlamaktadır(Güneş, 1997:40).

2.3.1.3. Girişimcinin Ucuz Fiyatla Yatırım Sermayesi Bulmasını Sağlama İşlevi

Girişimcilerin yatırım yaparken karar verebilmesi için sermaye maliyeti oldukça önemli bir unsurdur. Borç verilebilir fonlar ne kadar çok olursa faiz oranları da o kadar düşük olur. Bir mali aracı kurum olarak sigorta, sigortalılardan elde ettiği çoğunlukla küçük rakamlardan oluşan primlerin oluşturduğu büyük miktarda sermaye birikimi

oluşmasını sağlar. Biriken bu sermaye sigortalıların uğrayabileceği maddi zararların karşılığıdır. Bu sebeple ülkeler bu sermayenin kullanılmasıyla ilgili bazı tedbirler koymuştur (Güneş, 1997:41).Ancak sigorta aracılığı ile hane halkı tasarruflarının önemli bir bölümü yatırımlara aktarılacak fon tesisine yönlendirilir. Böylece para arzı artar, yatırıma aktarılacak tasarrufların fazla olmasından dolayı faiz oranları düşer. Girişimci ucuz fiyatla yatırım sermayesi bulduğu sürece, girişimci sayısı artar, dolayısıyla daha büyük girişimler oluşur (Uralcan, 2004:54).

2.3.1.4. Girişimcinin, Risk Karşılığı Dondurduğu Sermaye Miktarını, En Aza İndirme İşlevi

Sigortanın en önemli mikro işlevlerinden biri de olası risklere karşı tedbir almamızı sağlamasıdır. Girişimciler de az miktarlarda prim ödeyerek sigorta ile risklere karşı güvence altında olabilmektedir. Bu sebeple gelecek için büyük sermaye ayırmalarına gerek kalmaz (Uralcan, 2004: 55).Örneğin, girişimci 1 milyon TL değerindeki makinesini olası hasarlara karşı sigorta yaptırmayıp, ileride olabilecek riskler karşısında zararı kendisi karşılamak isterse 1 milyon TL veya ona yakın miktardaki parayı her zaman ihtiyat olarak hazır bulundurması gerekecekti. Fakat belli bir miktar karşılığında sigorta yaptırmış olduğunda böyle büyük miktardaki parayı hazır tutmasına gerek kalmaz. Böylece ödediği prim dışında kalan parayı kendi yatırımı için harcayabilir veya daha önemli durumlar için kullanabilir (Genç, 2002:14).

2.3.1.5. Girişimciye Kredi Olanakları Yaratma İşlevi

Girişimcilerin işlerini yoluna koyabilmesi veya büyütebilmesi için çoğunlukla krediye ihtiyacı vardır. Kredi olanaklarından yararlanabilmek ve kredinin faizinin düşük olması işlerin büyümesi açısından oldukça önemlidir. Fakat finans kurumları kredi verecekleri zaman teminat almak zorundadırlar(Uralcan, 2004:55). Örneğin kredi alırken girişimcinin malını teminat olarak gösterebilmesi için, malın sigorta ettirilmesi şarttır. Diğer yönüyle çoğu satıcı bahsi geçen malın ya da işin kaza, yangın veya hırsızlığa karşı sigortalanmamış olması durumunda alıcılara kredili satışta bulunmaz (Balta, 1997:56).Bir diğer örnekle açıklanırsa, bir taşınmazın ipoteğini güvence göstererek borç almak isteyen kişi, ancak bu taşınmazını sigorta yaptırdığı takdirde kredi alabilecektir. Çünkü sözü edilen taşınmazın yangın veya başka bir afetle yok olması riski bulunmaktadır. Sonuç olarak bir girişimci kredi almak istediğinde yeterli sigorta güvencesine sahip olursa, kredi almak için zorlanmayacaktır(Genç, 2002:15).

2.3.1.6. Fiyatların Daha Gerçekçi Bir Düzeyde Oluşmasını Sağlama İşlevi

Ürünlerin fiyatı genel olarak, maliyeti ile üzerine eklenen kar toplanarak belirlenir. Girişimci uğradığı hasarları kendi karşılama yoluna giderse zararlar fiyatlara direkt yansiyacaktır. Çünkü subjektif zarar tahminleri sonucunda fiyatlara eklenen miktarlar, maliyetin oldukça artmasına ve fiyatların gerçekçi olmayan düzeylerde oluşmasına sebep olacaktır. Fakat sigorta güvencesi altında olan risklerin maliyeti diğer maliyetlerle kıyaslanamayacak kadar küçük olan prim ödemeleri kadardır. Bu sebeple fiyatlara daha reel miktar yansır ve fiyatlar daha gerçekçi bir seviyede belirlenir (Uralcan,2004:56).

Mikro işlevlerin aktif olarak yerine getirilmesi; sektörün piyasa yapısının özelliklerine, kurumların daha uygun şartlarda kredi kullanmalarına, risk durumlarını değiştirerek güvenilirliği arttırmalarına, tüketicilerin yararına, insan kaynakları profillerine, kanuni düzenlemelerin özelliklerine, piyasanın derinliğine ve nisbi önlemlerine bağlıdır (Çiftçi, 2004:124).

2.3.2. Sigortanın Makro İşlevleri (Ekonomik İşlevleri)

Sigortacılık sektörünün işlevleri arasında makro düzeyde etki eden alanları da vardır. Başka bir deyişle sigortacılığın işlevleri ülke ve dünya ekonomisi alanlarında, büyüme, gelişme ve kalkınma amaçlıdır. Sigortacılık faaliyetleri geliştikçe ve yaygınlaştıkça ekonomik etkinliği artar. Bunun yanında ekonomik büyüme ve gelişmeye olan katkılarından dolayı itici güç halini alır (Balta, 1997:52).

Modern Büyüme Teorilerinin temelinde yatırımların ekonomik kapasite yaratma etkisi yatar. Üretim gücü arttıkça, ekonomiler büyür ve gelişir. Bu yüzden yatırımların finansmanında ve kaynak bulmada sigortacılık sektörünün oluşturduğu fonlar büyük önem taşır. Bu sektörün ürettiği fonlar, enflasyonun düşmesini sağlayan ve uzun vadeli fonlardır. Sektörün ürettiği fonların yatırımlara aktarılmasıyla istihdam artacak; ekonomi güçlenecektir. Bunun yanı sıra girişimcilere sağlayacağı teminat ile yurt dışınaticari işler artacaktır. Bunun sonucunda ihracat artacak ve ödemeler dengesi olumlu yönde etkilenecektir(Güneş, 1997:43).

2.3.2.1. Ekonominin Önemli Bir Tasarruf Kaynağı Olma İşlevi

Tüketici bir ekonomi modelinden üretici bir ekonomi modeline geçilmesi ekonomik kalkınmayı destekleyen en önemli unsurlardan biridir. Bu yüzden

yatırımların finansmanında en güvenli kaynak ülkenin tasarruf hacmidir. Bu durum gelişmekte olan ekonomilerde farklıdır. Çünkü bu ülkelerde tasarruflar yeterli kullanılmadığı için ülkenin potansiyel tasarruf hacmi ile fiili tasarruf hacmi arasında ciddi fark vardır. Bu sebeple gelişmekte olan ekonomilerde tasarrufları teşvik eden politikalar oldukça önemlidir. Piyasa ekonomilerinde bireysel tasarrufların yatırıma dönüşmesi temelde üç yolla olur. Bunlar; bankalar sistemiyle, tahvil ve hisse senedi piyasaları ile son olarak da sigorta kurumları aracılığı ile gerçekleşir(Geç, 2002:7).

Düşük gelir gruplarının marjinal tüketim eğilimlerinin yüksek olduğu bilinen bir gerçektir. Bunun dışında yeni malların çekici olması ve toplumun düşünce yapısının tüketime yatkın olması sonucu artan gelirin büyük bir bölümü tüketime gider. Bu da büyüme hızının yavaşlaması ve kalkınmanın da gecikmesi anlamına gelir. Böyle bir tabloda gelirdeki artışı harcamaya fırsat bırakmadan yakalayıp, tüketimden kurtararak yatırımlara aktarma zorunluluğu gerekir. Bu durumda kişilerin çeşitli sebeplerle gelirlerinden tasarrufa ayıramadıkları kısmı, belirli zamanlarda ve düzenli olarak sigorta aracılığıyla tasarrufa aktarılır (Güneş, 1997:44).Bununla birlikte sigortacılık faaliyetleri hem ülke bireylerinin, hem de ülke dışındaki bireylerin gelirlerinin bir kısmını bir havuzda toplama imkânına sahiptir. Bu birikimler yatırımlara kanalize edildiklerinde milli gelir artar. Bunun sonucunda bireylerin gelirleri artar ve böylece tasarrufları da artmış olur (Uralcan, 2004:61).

Yukarıda bahsedilenlere ek olarak gelişmiş ülke ekonomilerinde sigortanın fon yaratma kapasitesi vazgeçilmez ekonomik güçlerinden biridir. Sigortada tasarrufların özendirilmesiyle biriken fonların önemli alanlara aktarılmasının, gelişmiş birçok ülkenin kalkınmasında büyük rolü vardır. II. Dünya Savaşı'ndan büyük kayıpla çıkmış ve tüm sigorta portföyünü kaybetmiş olan Batı Almanya, kısa zamanda kalkınmasını sigorta sektörünün yarattığı fonlara borçludur (Geç, 2002:8).

2.3.2.2. Sosyo-Ekonomik Kayıpların Önleyicisi Olma İşlevi

Sigortanın tanımında yer alan gelecekte kişilerin başlarına gelebilecek olan aynı tür olası risklere karşı birleştirme durumu, maddi zararların en aza indirilmesinde büyük rol oynar. Çünkü sigorta, bu riskleri çoğunluğa dağıtarak tek başına yüklenilemeyecek kadar büyük olan maddi kayıpları önlemeyi amaçlar. İşte sigorta şirketleri de bu dayanışmanın organize olduğu ve yürütüldüğü yerlerdir. Böylece olası risklerin gerçekleşmesiyle meydana gelen sosyo-ekonomik kayıpların önüne geçilmiş olur(Uralcan, 2004:61).

Yukarıda bahsedildiği gibi sigorta kendi alanındaki risklerin yönetilmesini sağlayan kuruluştur. Kastedilen riskler meydana geldiğinde işyerlerinin kapanması, şirketlerin iflası, ailelerin çöküşü ve fakirlik gibi maddi ve manevi çöküntüler kaçınılmaz olmaktadır. Hatta endüstriyel riskler oluştuğunda ekonomi durma noktasına gelir. Bireyler açısından ise iflaslar, ölümler, sakatlanmalar, doğal afetler gibi rizikoların sebep olduğu kayıplar ekonomik çöküntüler meydana getirir. Fakat sigorta hasarı çoğunluğa dağıtarak bu çöküntüleri önlemiş olur (Genç, 2002:10).

2.3.2.3. Sosyal Refah Düzeyini Yükseltme İşlevi

Sosyal refah düzeyini belirleyen birçok kriter vardır. Fakat kişi başına düşen gelirin artışı demek sosyal refah düzeyinin de artması anlamına gelir. Sigorta faaliyetleri yatırımlara fon oluşturarak ekonomik açıdan büyümeyi destekler. Büyüyen ekonominin sonucu olarak da milli gelirde artış olur. Buna bağlı olarak da kişi başına düşen gelir artar. Böylece sigortada biriken fonlar ekonomiyi hareketlendirerek önce kişi başına düşen geliri sonra da sosyal refah seviyesini yükseltir (Uralcan, 2004: 63).

2.3.2.4. Uluslararası Ekonomik İlişkileri ve Ticareti Geliştirme İşlevi

Sigortanın çıkış noktası ticaret amaçlı taşımacılıktır. Daha güvenli bir taşımacılık sistemi malların dolaşım hızını artırır. Bu da ticareti geliştirir. Fakat mallar taşınırken karşılaşılabilecek riskler girişimcileri korkutur. Bu riskler teminat altına alınmadığı takdirde mal dolaşımı olmaz. Bu sebeple ticaretin dünya çapında artmasının temelinde sigortanın güvence vermesi vardır (Uralcan, 2004:64-65).

Sigortacılık hem konusu hem de gelişen uluslararası ilişkiler gereği uluslararası işlemlerdir. Hem sigorta işlemlerinde hem de reasürans işlemlerinde karşılıklı prim alış ve devredişleri ile tazminat ödemeleri ve girdileri döviz hareketlerine sebep olmaktadır. Bu tür işlemler ödemeler dengesini etkiler (Ünal, 1994:40).

Batı Avrupa ülkelerinin birçoğu seneler önce, özel sektörün ihracat kapasitesini arttırmak amacıyla ihracat kredi sistemlerini resmi güvence gibi tedbirlerle geliştirmişlerdir. Az gelişmiş ülkelerde ise ithal edilecek yatırım ve tüketim malları için yeterli döviz miktarı elde edilememesinden dolayı, batılı devletlerin az gelişmiş devletlere yapacağı ihracatı devlet yolu ile açılacak kredilerle destekleme gerekliliği hissetmişlerdir. Bu sebeple ihracat kredileri sigortaları ortaya çıkmıştır(Uralcan, 2004:64-65). Bu sigortayla ihracatçının karşı karşıya kalabileceği riskler azaltılarak, riski paylaşılan ihracatçının da uluslararası piyasalarda aktif rol oynaması

sağlanır(Güneş, 1997:49-50). Tüm bu durumlar sigortanın ekonomik ilişkileri ve ticareti geliştirme işlevi sayesinde gerçekleşir.

2.3.2.5. Önemli Bir Vergi Kaynağı Olma İşlevi

Sigorta faaliyetlerinin ülkelerin ekonomileri için bir diğer önemi, devletler için büyük gelir kaynağı olan vergilere de önemli ölçüde kaynak sağlamasıdır. Çünkü sigorta şirketleri sene sonu bilançolarına göre üstlerine düşen vergiyi öderler. Bunun haricinde, kendilerinde ait olan tahvil, hisse senedi, gayrimenkul gibi yatırım araçlarının gelir vergilerini veya binalar için bina vergilerini öderler. Bununla birlikte her bir sigorta poliçesi için prime oranla gider vergisi, yangın söndürme vergisi, ölümle sonuçlanan hayat sigortalarında veraset ve intikal vergisi gibi vergiler de öderler. Bahsedilen bu vergi ödemeleri ülkeden ülkeye farklılaşabilir. Sigorta sektörünün gelişmiş olduğu ekonomilerde bu tür vergiler toplam vergilere oranla büyük bir paya sahiptir(Uralcan, 2004:66).

2.4.Sigorta Aracıları

Sigorta şirketleri sigorta prim üretimlerini arttırmak amacıyla bireylerden ve işletmelerden faydalanırlar. İşte bu amaçla çalışan birimlere sigorta aracılığı denilmektedir. Sigorta kanununda sigorta aracılığı acenteler, brokerler ve prodüktörler olarak tanımlanmıştır. Sigorta aracılığını iki bölüm halinde incelemek mümkündür. Birincisi doğrudan şirketin prim üretimiyle ilgili olan; acente, broker, prodüktör gibi bölümlerdir. İkincisi ise prim üretimiyle ilgili çalışanlar değil şirket işlerinin sağlıklı yürüyebilmesi için gerekli yardımcı birimlerdir; eksper, aktüer gibi (Özbolet, 2007:140).

i.Acente:Türk Ticaret Kanunu ve Sigortacılık Kanunu'nda acentenin tanımı yapılmıştır. Buna göre; “ticari mümessil, ticari vekil, satış memuru veya müstahdem gibi bir sıfatı olmaksızın, bir sözleşmeye dayanarak, belirli bir yer veya bölge içinde daimi bir surette sigorta şirketlerinin nam ve hesabına, sigorta sözleşmesine aracılık etmeyi veya bunları sigorta şirketleri adına yapmayı meslek edinen, sözleşmenin akdinden önce çalışmalarını yürüten ve sözleşmenin uygulanması ile tazminatın ödenmesinde yardımcı olan gerçek veya tüzel kişilere sigorta acentesi denir (Türk Ticaret Kanunu ve Sigortacılık Kanunu).”

Sigorta acenteleri yönetmeliği 14 Aralık 1994 tarihinde 22141 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiş, acentelerin niteliklerine, kuruluşlarına, çalışma esaslarına, ayıracakları teminatlara, tutacakları yasal defter, belge ve kayıt düzeni ile yapamayacakları işlere ve denetimlerine ilişkin usul ve esaslar belirlenmiştir (Özbolet,2007: 141).

ii. Prodüktör: Prodüktörlerin tanımı ve çalışma esasları Sigorta Kanununda ve 2 Ağustos 1995 tarihli 22362 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Sigorta Prodüktör Yönetmeliğinde belirlenmiştir. Fakat yeni Sigortacılık Kanununda uygulamadan kaldırılmıştır. Eski yönetmeliğe göre prodüktörün tanımı; “sigorta ettiren ve sigortacıya bağlı olmaksızın çeşitli sigorta dallarında sigorta olmak isteyenlere bilgi vererek, sigorta sözleşmesinin şartlarını, müzakere ve tehlikenin konusunu ve özelliklerine göre sigorta teklifnamesi hazırlamada yardımcı olan, çalışmalarının karşılığı olarak komisyon alan gerçek veya tüzel kişilere prodüktör denir (2 Ağustos 1995 tarihli Sigorta Prodüktör Yönetmeliği)”.

Avrupa Birliği mevzuatında prodüktör uygulaması bulunmamaktadır, fakat bazı ülkelerde prodüktörler bulunmaktadır (Özbolet,2007:154).

iii. Broker: Sigorta veya reasürans sözleşmesi yaptırmak isteyenleri temsil eden kişilerdir. Broker denen bu gerçek veya tüzel kişiler, sözleşmelerin yaptırılacağı şirketlerin seçiminde tamamen tarafsız ve bağımsız davranan ve teminat almak isteyen kişilerin hak ve menfaatlerini gözeterek sözleşmelerin akdinden önceki hazırlık çalışmalarını yürüten ve gerektiğinde sözleşmelerin uygulanmasında veya tazminatın tahsilinde yardımcı olmayı meslek edinenlerdir (Özbolet,2007:150).

iv. Sigorta Eksperi: Sigorta eksperlerinin nitelikleri, çalışma şekilleri ve şartları ile tabi olacakları denetim esaslarının belirlenmesine yönelik sigorta eksperleri yönetmeliği 11 Mayıs 1992 tarihinde 21225 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Avrupa Birliği uyum yasaları nedeniyle Sigorta Kanununda öncelikli olarak yeniden düzenlenecek kanunlar arasındadır. Özellikle 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu nedeniyle eksperlerin görev ve sorumlulukları değişmekte ve Avrupa Birliği normlarına göre uyumlu olması çalışmalarına öncelik verilmektedir. Bu nedenle yeni bir eksperlik yönetmeliği çıkarılmak üzere tartışmaya açılmıştır (Özbolet,2007:158-159).

Sigorta edilen risklerin gerçekleşmesi sonucunda ortaya çıkan kayıp ve hasarların miktarını, nedenlerini ve niteliklerini belirleyen ve mutabakatlı kıymet tespiti, ön ekspertiz ve hasar gözetimi gibi işleri mutad meslek olarak yapan tarafsız ve bağımsız kişiye sigorta hasar eksperleri denilmektedir (Özbolet,2007:159).

v.Aktüer: “Aktüerya, yatırım, istatistik, matematik, finansman ve demografi konularında çeşitli bilimsel teorileri kullanarak prim, karşılık ve yatırım getirilerini hesaplayan,her türlü tarife, tablo ve teknik esasları hazırlayan, geleceğe yönelik teknik ve finansal tahminler yapan, olası riskleri belirleyen, bunların olumsuz etkilerini önleyici tedbirlere ilişkin tavsiyelerde bulunan ve müsteşarlık nezdinde aktüerler için tutulan sicile kayıtlı kişilere aktüer denilmektedir(Özbolet, 2007: 154-155).” Aktüerlerin görevleriyle ilgili esas ve usulleri düzenleyen Aktüerler Yönetmeliği, 15 Ağustos 2007’de 26614 sayılı Resmi Gazetede yayınlanıp yürürlüğe girmiştir (Özbolet,2007:154-155).

2.5.Reasürans

Reasürans; “tekrar sigorta” anlamına gelmektedir.Fransızca kökenli bir kelime olan reasürans, bir sigorta şirketinin üzerine almış olduğu riskleri, diğer bir sigorta şirketine veya şirketlerine yeniden sigorta ettirmesi işlemine denilmektedir (Özbolet,2007:217).

Başka bir tanımda reasürans, sigorta edilen riskin belirli bir bölümünün ya da tamamının tekrardan sigorta edilmesi olarak açıklanabilir. Sigorta şirketlerinin reasürans yaptırılmalarının sebebi ise, güvence verdikleri risklerde büyük hasarların aynı zamana rastlama olasılığına karşı, hasar ödemelerini rahatça yapabilmeleri içindir. Ayrıca reasürans, sigorta şirketlerinin tek başlarına yüklenemeyecekleri riskleri de sigortalayabilme olanağı tanır (<http://www.tsb.org.tr/reasurans.aspx?pageID=440>).

Reasürans işleminden söz edebilmek için, öncelikle sigortalı ile sigorta şirketi arasında bir sigorta sözleşmesinin bulunması gerekmektedir. Sonrasında sigorta şirketi riski devretmek için başka bir sigorta şirketi ile yüklendiği riski tazmin etmek için ikinci bir sözleşme yapar. İşte bu ikinci sözleşme reasürans sözleşmesidir. Bu sebeple denilebilir ki; “sigorta sektörü tam bir kısır döngü şeklinde çalışmaktadır”(Özbolet, 2007: 217). Bu şu anlama gelir; sigortalı riskini sigorta şirketine devreder, sigorta şirketi de riskini reasüransa devreder, reasürans riskini başka bir sigorta şirketine devreder(Özbolet,2007:217).

Yukarıda da bahsedildiği gibi sigorta şirketinin üzerine aldığı mali yükümlülüğü azaltmak amacıyla başvurduğu en stratejik önlem reasüranstır. “Tekrar sigorta anlamına gelen reasürans, sigortacının herhangi bir sigorta muamelesinde kendi brüt

konservasyon imkanını kullandıktan sonra arta kalan sigorta meblağını diğer bir sigortacıya aktarmasını (sigortalamasını) ifade eder”(Genç, 2002:18).

Reasürans anlaşmalarında riski devreden şirkete sedan, devir alan şirkete de reasürör denir. Sedan şirket sigortalıyla yapmış olduğu sigortadan doğan hasarların belli bir bölümünü farklı tekniklere göre yapılmış olan reasürans anlaşması sayesinde reasürans şirketine yansıtır. Sedan şirket ile reasürör arasındaki anlaşma yıllık olmak zorunda değildir. Sedan şirket her bir risk için ihtiyaç duyduğu zamanda da reasüröre başvurabilmektedir (<http://www.tsb.org.tr/reasurans.aspx?pageID=440>).

Reasürans sigorta şirketlerine birçok faydalar sağlamaktadır. Bunların başında sedan şirketin büyük riskleri kabul edebilme kapasitesini arttırması gelir. Bununla birlikte reasürans, sigorta şirketlerine mali destek olmaktadır. Hasar ödemelerinde sağladıkları faydaların yanında, reasürans şirketlerine getirdikleri her iş karşılığında aldıkları komisyon da mali destek yaratmaktadır. Reasüransın önemli olan bir diğer faydası ise, sigorta şirketlerinin hasar oranında istikrar sağlayabilmeleridir. Örneğin, yangın, deprem gibi büyük olaylar sonucu oluşacak zararları karşılamak oldukça güçtür. Katastrofik rizikolar denilen bu tür olaylarda zararın çok büyük olmasından dolayı ödenecek sigorta tutarını bir sigortacı, hatta ülkedeki tüm sigortacılar dahi karşılayamayabilir. Katastrofik hasarlar uluslararası reasürans anlaşmaları vasıtasıyla sigortacıları yıkmayacak şekilde dağıtılır (Genç 2002:18).

2.5.1.Reasürans Çeşitleri

Sigorta şirketleri reasürans anlaşması yaparken reasürans şirketleri ile çeşitli teknik sözleşmeler yapmaktadırlar.Bu anlaşmaların en belirgin olanları şunlardır (Özbolet,2007:226):

- İhtiyari(İsteğe Bağlı) Reasürans,
- Anlaşmalı (Trete-Zorunlu-Otomatik) Reasürans.

2.5.1.1. İhtiyari (İsteğe Bağlı) Reasürans

İsteğe bağlı reasürans, uygulamada kullanılan en eski yöntemdir. Bu yöntemin temel ilkesi, tarafların her birinin tamamen serbest bir seçim hakkına sahip olmasıdır. Her riskin teker-teker ve birbirinden bağımsız olarak ele alınarak, karşılıklı ön görüşmeyle kabul veya reddi şeklinde işlem görmektedir. İhtiyari reasüransın en belirgin özelliği sigortacının, sigortalıdan riskini üstlenmeden, daha sigorta teklifini kabul etmeden, reasürörden o risk için korunma satın alması gerekliliğidir.Her iki taraf kendi menfaatlerine uygun şekilde hareket etmektedir (Özbolet,2007:226).

2.5.1.2. Anlaşmalı (Trete-Zorunlu-Otomatik) Reasürans

“Trete” kelimesi Fransızca kökenli olup “anlaşma” anlamına gelmektedir(Özbolet, 2007: 228).Anlaşmalı veya trete reasürans (treaty reinsurance), reasürans işlemlerinin en büyük kısmını oluşturmaktadır. Bu tür işlemlerin çoğu adının anlamının tersine, reasürans sözleşmeleri değildir. Anlaşmalı reasüranslar, bir sigorta şirketi ile bir veya birden fazla reasürans şirketi arasında yapılan, bu anlaşmayla risk transferi için daha eski anlaşmaları kabul ettikleri bir reasürans çeşididir (Tunay, 2005: 413).

Diğer bir tanımda sigorta şirketi ile reasürans şirketi arasında çoğunlukla bir sene süresi olan ve reasürans anlaşmasının tüm şartlarını içeren reasürans anlaşması olarak tanımlanabilir. “Bu anlaşmayla, reasüransa konu işlerin niteliği, komisyon oranları, hesaplama şekilleri, kabul ve devir limitleri, işlemin türü, teminat verilen branş, coğrafi geçerlilik sahası, istisna hükümleri, hasarların tasfiyesi gibi tüm esaslar belirlenmektedir”(Özbolet, 2007: 228).Bu tür anlaşmalar zorunluluk doğurur ve hem sigorta şirketini hem de reasürörü bağlamaktadır(Özbolet,2007:228).

Trete reasürans iki gruba ayrılır (Genç,2002:20):

- Birinci grup, “bölüşmeli reasürans” anlaşmalarıdır.Bu da ikiye ayrılır;kotpar treteleri veeksedan treteleridir.
- İkinci grup ise, “bölüşmesiz reasürans” anlaşmalarıdır. Bu da; hasar fazlası (excess of loss) ve toplam hasar fazlası (stop loss) biçiminde sınıflandırılır.

i.Bölüşmeli Reasürans Anlaşması (Proportional Reinsurance Treaty)

Sigorta şirketi açısından zorunlu devri, reasürans şirketi açısından ise zorunlu kabulü öngören reasürans anlaşmalarına bölüşmeli reasürans anlaşması denir. Bölüşmeli reasürans anlaşmalarında sigorta şirketi ile reasürör arasında yapılan anlaşma gereği, sigorta şirketinin devretmeyi istediği her riski önceden belirlenmiş bir orana göre devreder. Taraflar arasındaki prim ve hasar paylaşımı da bu oran üzerinden yapılır. Sigorta şirketi tarafından hesaplanan rizikolar üzerinde reasürör denetiminin olmadığı bölüşmeli reasürans anlaşmalarının "kotpar" ve "eksedan" olmak üzere iki farklı uygulaması vardır(<http://www.tsb.org.tr/reasurans.aspx?pageID=440>). Bunlar aşağıda kısaca açıklanmıştır.

Kotpar Reasürans Anlaşması (Quota Share Reinsurance Treaty): Daha önceden yapılmış anlaşmanın maddelerine bağlı kalmak şartıyla, sedan şirketin aldığı muayyen

branşların bütün işlerini belirli bir oran içinde reasüröre devretmesine kotpar reasürans anlaşması denir(Genç, 2002: 20).

Sedan ve reasürör şirket ilgili branşta sigorta edilen her risk için önceden belirlenmiş oranda otomatik olarak devredilmesi üzerinde anlaşılır. Örneğin; %25, %75 gibi. Dolayısıyla sigorta şirketi sigortaladığı her riskin %25 oranını kendinde tutar, %75 oranını ise reasüröre devreder. Riskin paylaşıldığı bu oran prim ve hasarın paylaşılmasında da uygulanır (<http://www.tsb.org.tr/reasurans.aspx?pageID=440>).

Eksedan Anlaşması(Surplus Reinsurance Treaty): Bölüşmeli reasürans anlaşmalarının içinde en çok kullanılan türü eksedan anlaşmalarıdır. Özellikle de güçlü sigorta şirketleri bu tür anlaşmalar kullanırlar. Eksedan anlaşma şeklinde, sedan şirketi rizikonun saklama payını aşan kısımlarını kendi eşiti veya dilimleri oranında reasürörlere devreder. Kotpar anlaşmasındaki gibi tüm riskleri reasüröre devretme zorunluluğu yoktur (Genç, 2002: 20).

Eksedan anlaşmalarında sedan şirketin saklama payı dilim denilen miktarlar ile hesaplanır. Bu tür anlaşmalarda saklama payları sabit bit tutar değildir. Sedan şirketin, hasar olasılığı düşük durumlarda yüksek saklama payı, hasar olasılığı yüksek durumlarda ise düşük saklama payı tutma hakkı vardır. Ayrıca sigorta şirketinin belirlediği saklama payı tutarı dilim genişliğini de açıklamaktadır (<http://www.tsb.org.tr/reasurans.aspx?pageID=440>).

ii. Bölüşmeli Olmayan Reasürans Anlaşması (Non-Proportional Reinsurance Treaty)

Bir risk veya olay dahilinde meydana gelmesi olası hasarın belli bir bölümünün sigorta şirketi tarafından yüklenildiği reasürans anlaşmalarına bölüşmeli olmayan reasürans anlaşması denir. Bu tip reasürans anlaşmalarında, riskin ve riske karşılık gelen risk priminin paylaşımı söz konusu değildir(<http://www.tsb.org.tr/reasurans.aspx?pageID=440>).

Hasar Fazlası Reasürans Anlaşması (Excess Of Loss Treaty): Hasar fazlası reasürans anlaşmalarında diğerlerinden farklı olarak hasarın önceden belirtilmiş belli bir limiti aşan kısımlarının tamamen karşılanması öngörülmektedir. Hasarın belli bir oranı sedan şirket tarafından, oranı aşan kısmı reasürör tarafından karşılanmaktadır(Genç, 2002: 21).

Bu tür anlaşmaların, bölüşmeli reasürans anlaşmalarından en büyük farkı ise sadece hasara ilişkin bir anlaşma olmasıdır. Tek veya birkaç branşla birlikte de uygulanabilir. Hasar fazlası reasürans anlaşması, başta kümül oluşturan hasarlarda ve

katastrofik olaylarda, sigorta şirketinin korunması açısından oldukça etkilidir (<http://www.tsb.org.tr/reasurans.aspx?pageID=440>).

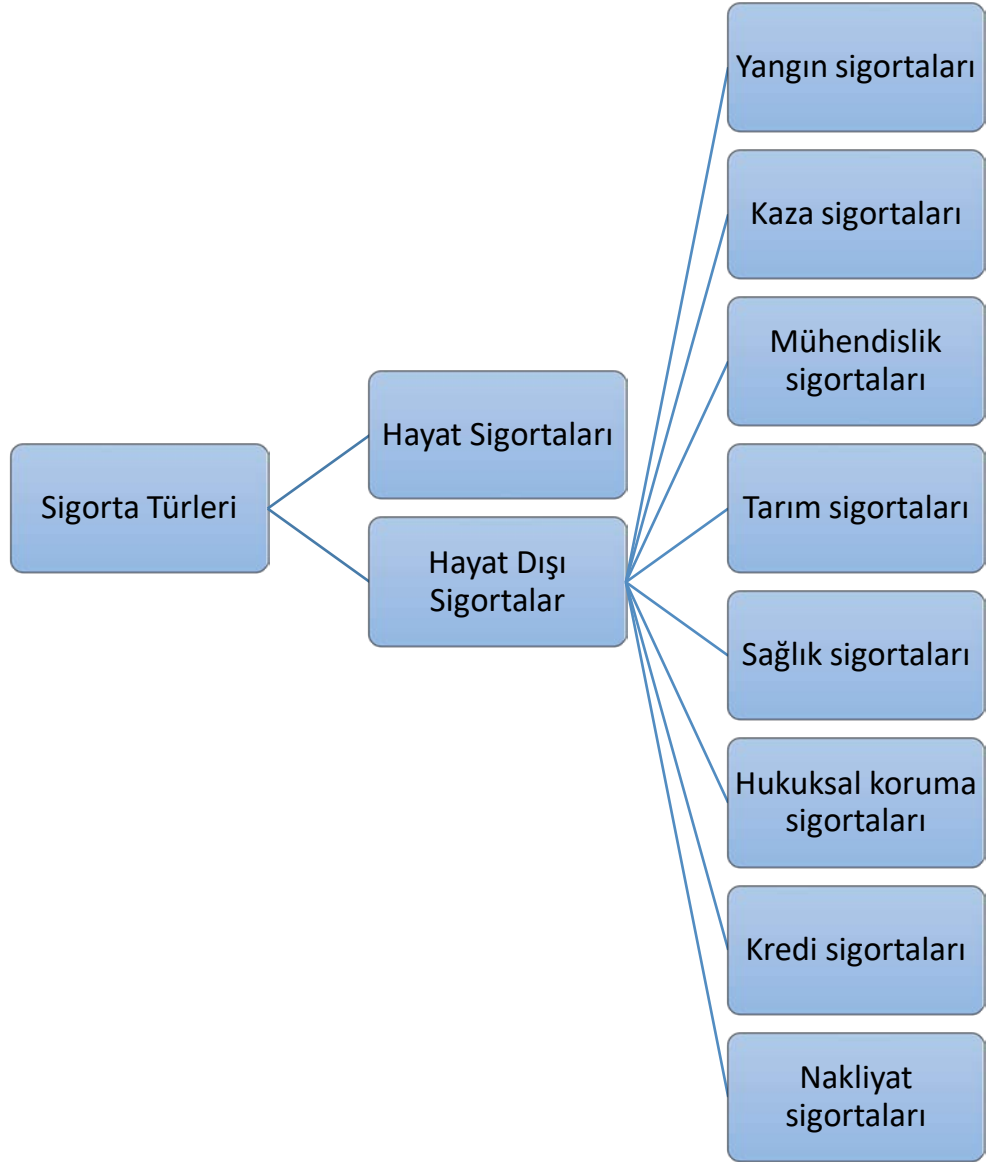
Toplam Hasar Fazlası Reasürans Anlaşması (Stop Loss Treaty):Sigorta şirketinin yıl boyu ödediği hasarları karşılamak üzere yapılan bir anlaşma çeşididir. Bu tür anlaşma şeklinde reasürör tek bir hasarın belli bir limiti aşması halinde tazminat sorumluluğuna ortak olmamakta, ancak bütün hasarların toplamı önceden tespit edilmiş belli bir oranı aştığı takdirde, aşan kısmı sedan şirkete tazmin edilmektedir. Bu oran aşıldıktan sonra meydana gelmiş bütün hasarlar, büyüklüğü önemli olmadan, teminat limiti içinde, reasürörce karşılanır(<http://www.tsb.org.tr/reasurans.aspx?pageID=440>).

2.6. Sigorta Türleri

Sigorta sektörünün büyümesiyle birlikte sigorta türleri de günden güne artmaktadır. Günümüzde insan hayatı, insanların sahip oldukları maddi değeri olan nesnelere ve sorumluluk ışığında sigorta yapılamayacak şey kalmamıştır. Sigortacılığın ilk yıllarında yapılan basit sigorta çeşitlerinin yerini artık daha karışık gruplandırmalar almaktadır(Özbolet, 2007: 233).

Türkiye’de sigortacılık faaliyetleri, hayat ve hayat dışı branşlar olarak iki temel grup olmuştur. Bununla birlikte, 27 Ekim 2003 itibariyle Bireysel Emeklilik Sistemi’nin de sigortacılık sektörüne dahil edilmesi, emeklilik branşını da sigortacılık faaliyet dallarından biri haline getirmiştir.

Sigorta türlerini çeşitli şekillerde sınıflandırmak mümkündür.Sigorta hukuku açısından sosyal sigortalar ve özel sigortalar şeklinde ayırım yapılabilmektedir(Özbolet,2007:233).Sigorta Kanunu ise sigortacılık faaliyetlerini hayat sigortaları ve hayat dışı sigortalar olmak üzere ikiye ayırmıştır.Sigorta türleri daha iyi anlaşılması için aşağıdaki şekille gösterilebilir.

Şekil 1: Sigorta türleri(Sigorta Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu)

2.6.1.Hayat Sigortaları

Hayat sigortaları, “sigortalı vasfıyla hayatında oluşabilecek riskleri, sigorta şirketlerine belirlenen bir prim ödeyerek, karşılığında hayatta kalması halinde, önceden belirlenen bir tarihte ya da vefatı halinde, sigorta şirketinin belli bir meblağın ödenmek üzere anlaştıkları”(Özbolet, 2007: 235)türe denir.

Başka bir tanımda hayat sigortaları, konusu insan hayatı olan ve insanın hayatı boyunca karşılaşılabileceği risklere karşı tedbir almayı sağlayan, bu sebeple de birçok çeşidi olan sigorta türüdür. Hayat sigortalarının amacı, kişilerin prim ödeyerek hayatlarında karşılaşılabilecekleri bazı risklerde; mesela maluliyet durumunda kişinin kendisine, hayatını kaybetmesi durumunda da yasal mirasçılara maddi destek sağlamaktır(http://www.ziraatemeklilik.com.tr/hayat_sigortasi_nedir.html).

Hayat sigortalarını diğer sigorta türlerinden farklılaştıran en önemli faktör, ‘koruma’ ve ‘tasarruf’ fonksiyonlarına birlikte sahip olmasıdır (Güvel ve Güvel, 2004: 133-134).

2.6.2. Hayat Dışı Sigortalar

Hayat dışı sigortalar aşağıdaki başlıklar altında açıklanmıştır.

2.6.2.1. Yangın Sigortaları

Yangın sigortaları, yangınlar sonucu meydana gelen hasarların karşılanmasına yönelik olan sigorta çeşididir. Yangınlar, sigorta edilen varlıkların kısmen ya da tamamen hasara uğramasına sebep olabilir. Bu nedenle yangına karşı sigortalanan varlıkların, özellikle de binaların yangına karşı yüksek güvenlik önlemleriyle donatılmış olması (örneğin yangın alarmları veya otomatik ve otomatik olmayan yangın söndürme cihazları gibi) oluşabilecek olan zararın büyüklüğünü azaltacağından, bu tür yüksek önlem alınmış binalara prim indirimi yapılmaktadır. Ayrıca kendi kendine yanma riski olan varlıklara yangın sigortaları yapılmamaktadır (Tunay, 2005: 392).

Zorunlu Deprem Sigortası: Bu sigorta ile, depremin neden olabileceği zararları karşılamak için sigortalı binalarda ve temellerinde meydana gelen maddi zararlar, sigorta bedeline kadar Doğal Afet Sigortaları Kurumu (DASK) tarafından teminat altına alınmıştır (<http://www.tsb.org.tr/zorunlu-deprem-sigortasi.aspx?pageID=723>).

2.6.2.2. Kaza Sigortaları

Kaza niteliğindeki, beklenmeyen olaylar nedeniyle meydana gelen hasarları karşılamak amacıyla oluşturulan sigorta dalı kaza sigortasıdır. Türkiye’de yeni bir branş olan ve aynı zamanda en fazla prim üretilen sigorta branşı kaza sigortalarıdır. Tüm sigortaların konusunda kaza ve beklenmedik olaylar olmasına rağmen kaza sigortalarını diğer sigorta branşlarından ayırmak gerekirse; “kaza sigortaları konusunu temel olarak kişinin mal varlığını, bedenini tehdit eden ve iştilal konusu ile ilgili faaliyetinde meydana gelebilecek yasal sorumluluklarını teminat altına alan sigorta türü şeklinde tanımlamak mümkündür”(Özbolet,2007:244).Burada ekonomik kayıplar sigorta güvencesi altına alınır, çünkü manevi kayıplar para birimi ile belirlenemeyeceğine göre sigorta güvencesi dışında kalır (Ticaret Bakanlığı Sigorta Murakabe Kurulu,Türkiye’de Sigorta Faaliyeti Hakkında Rapor, 1972:30).

Kaza sigortalarının içinde belli başlı önemli bazı sigortalar vardır. Bunlar, kasko sigortası, trafik sigortası, cam kırılması sigortası, hırsızlık sigortası ve benzeridir. Bazıları ayrıntılı açıklanırsa;

Kasko Sigortası, aracı, aşağıda yazılan tehlikelerin biri veya birkaçına karşı güvence altına alır. Poliçede belirtildiği takdirde, aracın standart versiyonu dışında yer alan her türlü aksesuar ve ses, iletişim, görüntü cihazları da sigorta kapsamı içindedir

(<http://www.tsb.org.tr/kasko.aspx?pageID=627>).

- Aracın karayolunda kullanılabilen motorlu, motorsuz taşıtlarla çarpışma durumu,
- Hareket veya durma halinde iken sigortalının ya da aracı kullananın iradesi dışında araca ani ve harici etkiler neticesinde sabit veya hareketli bir cismin çarpması veya aracın böyle bir cisme çarpması, devrilmesi, düşmesi, yuvarlanması gibi kazalar,
- Üçüncü kişilerin kötü niyet veya muziplikle yaptıkları hareketler,
- Aracın yanması,
- Aracın çalınması veya çalınmaya teşebbüs edilmesi.

(<http://www.tsb.org.tr/kasko.aspx?pageID=627>)

Trafik Sigortası, bir motorlu aracın kullanımı sırasında, trafik kazası sonucu oluşan ölüm ya da yaralanma veya bir şeyin zarara uğratılması gibi hallerde hukuki zorunluluğun teminata alındığı sigortadır. Kasko sigortasından farklı yanı motorlu aracın kullanımı sonucu üçüncü kişilerde oluşan hasar ve zararların teminata alınmasıdır (Elitaş,2001:32).

Cam Kırılması Sigortası, ticari işletmelerin vitrin ve camekanları, konutların camları ve diğer camların kırılması sonucu meydana gelebilecek hasarların teminat altına alınması için yapılan sigorta çeşididir (Tunay, 2005: 394).

Hırsızlık Sigortası, hırsızlık olayı sonucunda zarar gören mülkiyet sahipleri ile hırsızlık sonucu yasal sorumluluğa maruz kalan kişi ve kuruluşların zararları için teminat veren sigorta çeşididir (Tunay, 2005: 394).

2.6.2.3. Mühendislik Sigortaları

1880 yılında İngiltere’de yayınlanan Sigorta Terimleri Sözlüğü’nde mühendislik sigortasının tanımı şu şekilde yapılmıştır; “çeşitli afetlerden kaynaklanabilecek hasarların yanı sıra, tesis ve makinalardan doğan, kazanların patlaması ya da içe göçmesi, elektriksel ya da mekanik tesisler ve asansörlerin, vinçlerin kırılma hasarlarının sigortasıdır” (Sigorta Terimleri Sözlüğü).

Türkiye’de henüz yeni olan Mühendislik Sigortaları emekleme devresinde sayılabilir. Daha önce Makine-Montaj Sigortaları ismi altında faaliyet gösteren bu branşın adı, Hazine Müsteşarlığı tarafından 01 Ocak 2006 tarihinde yayınlanan tebliğ ile “Mühendislik Sigortaları Branşı” şeklinde değiştirilmiştir(Özbolat,2007:275).

2.6.2.4. Tarım Sigortaları

Tarım sigortaları, çiftçileri ve hayvan yetiştiricilerini maruz kaldıkları çeşitli riskler karşısında yetiştirdikleri sebze, meyve ve bitkilerin veya hayvansal varlıklarının uğrayacağı zararlar için teminat altına almak amacıyla yapılan sigorta çeşididir. Bu kapsamda yapılan sigortalar; dolu sigortaları, sera sigortaları, hayvan ölümü sigortaları ve kümes hayvanları sigortalarıdır (Tunay, 2005: 395).

Bütün bunların yanında Türkiye’de 60 milyon hektar alan tarım arazisi olmasına rağmen, ekilebilir alanlar toplam tarımsal arazinin %40,7’sini oluşturmaktadır. Ekilebilir alanların toplamı ise 24,4 milyon hektardır. Ekili tarım alanlarının %98’ine dolu yağdığı, %47’lik kısmının da hasara uğradığı ve sadece %1,8’lik kısmının sigorta edildiği göz önüne alınırsa, sigortacılık açısından büyük bir potansiyelin bulunduğu düşünülebilir(Özbolat,2007:295).

Tarım sektörünü tehdit eden risklerin teminat altına alınabilmesi amacıyla 14 Haziran 2005 tarihinde 5363 sayılı Tarım Sigortası Kanunu çıkarılarak yeni bir uygulama sistemine geçilmiştir. Bu kanuna göre:

- Kanun kapsamına alınan riskler ile ilgili olarak yapılacak sigorta sözleşmelerinde standardın sağlanması, riskin en iyi koşullarda transferi için uygun ortam oluşturulması, oluşacak hasarlarda tazminatın tek merkezden ödenmesi ve tarım sigortalarının geliştirilmesi, yaygınlaştırılması amacıyla yönelik olarak bir Sigorta Havuzu kurulmuştur.
- Bu havuza ilişkin tüm iş ve işlemler, bu havuza katılan sigorta şirketlerinin eşit hisselerle ortak olacakları bir işletici şirket tarafından yürütülmektedir.

- Sigorta şirketleri poliçeleri kendi adlarına düzenlemekte, ancak riskin ve primin %100'ünü zorunlu olarak havuza devretmektedirler, ihtiyari olarak da havuzda oluşan riskten retrosesyon yoluyla pay alabilme hakları bulunmaktadır.
- Devlet, bu kanun kapsamında yapılacak sigorta sözleşmelrine münhasır olarak çiftçi adına sigorta primine destek sağlamaktadır. Devlet prim desteğinin miktarını her yıl için ürün, risk, bölge ve işletme ölçekleri itibariyle Bakanlar Kurulu kararıyla belirleyecektir.

2.6.2.5. Nakliyat Sigortaları

Nakliyat sigortaları sigorta türleri içinde en eski olan branşlardan biridir. Sigorta sektörünün gelişmesine, hatta sigortacılığın başlamasına nakliyat sigortalarının sebep olduğu söylenebilir(Özbolet,2007:292). Türk Ticaret Kanunu'nda Nakliyat Sigortaları şu şekilde tanımlanmıştır; “geminin veya yükün denizcilik rizikolarını salimen geçirmesinde para ile ölçülebilir bir menfaati olan kimse, bu menfaatini sigorta ettirebilir” (Türk Ticaret Kanunu).

Başka bir tanımla nakliyat sigortaları, “bir yerden başka bir yere emtia, menkul kıymet, tekne veya gemi gibi ticari nitelikte olan ya da ticari niteliği olmayan malların göl,nehir,kanal,deniz,kara ve hava taşıtları ile nakliyesi sırasında maruz kalabilecekleri rizikolarla bağlı olarak oluşabilecek hasar ve ziyanların giderilmesi amacı ile yapılan sigortalardır”(Elitaş,2001:29).

Emtia Nakliyat Sigortası:Kara, hava, deniz veya demir yoluyla taşınmakta olan her türlü yükün taşınması esnasında karşılaşılabilecek risklere karşı güvence sağlamaktadır. Emtia nakliyat sigortasında, sigortalının kasıtlı olan hareketlerinden doğan zararlar, olağan akma, fire, aşınma veya yıpranmadan kaynaklanan hasarlar, malların kendi kusuru veya ambalaj eksikliğinden kaynaklanan hasarlar karşılanmamaktadır. Savaş, grev, kargaşalık ve halk hareketleri gibi rizikolar ayrıca sigorta edilebilmektedir. Bu sigorta türü sefer başına yapılmaktadır, ancak devamlı sevkiyat yaptıran sigortalılar için abonman poliçeleri yapılmaktadır. Böylece her sefer sırasında sigorta için bildirim, geç bildirim veya unutulma gibi aksaklıkların önüne geçilmektedir. Ayrıca sigortalı önlem almak ve naklettirdiği malların korunması için üzerine düşenleri yapmakla yükümlüdür. Buna ek olarak, taşınacak mallarla ilgili olarak sigortacıya verilecek bilgilerin taşıma belgelerindeki bilgilerden farklı olmaması gerekir (<http://www.tsb.org.tr/emtea-nakliyat-sigortasi.aspx?pageID=720>).

Kıymet Sigortası: Kıymetli maden, evrak, para gibi değerli şeyler taşınırken oluşabilecek risklere karşı güvence sağlayan sigorta türüdür. Bu sigorta türünde para ve değerli kağıtlar taşınırken, taşıma koşullarına uygun bir şekilde ya kişiyle birlikte ya da sorumlu kişiye teslim edilmiş olarak taşınmalıdır. Taşıma süresi içerisinde silahlı gasp ve soygun dahil olmak üzere kıymetlere herhangi bir zarar geldiğinde kıymet nakliyat sigortası genel şartları çerçevesinde zarar karşılanır. Ayrıca bu sigorta, kıymetlerin nominal değeri üzerinden ve sefer esasına göre yapılır(<http://www.tsb.org.tr/kiymet.aspx?pageID=721>).

2.6.1.6. Sağlık Sigortası

Sağlık sigortası kişilerin, tıbbi yardım, tedavi ve ilaç harcamalarına karşı güvence sağlayansigorta dalıdır. Sağlık sigortasında sigortalının uzun veya kısa süreli tedavileri, ameliyat veya bunlara bağlı ilaç masrafları gibi tüm harcamaları, sigorta şirketlerinin tıbbi danışmanlarının onayı şartıyla azami limitlerle tam ya da muafiyet olarak karşılanmaktadır. Tüm bunlar sigorta şirketleri arasında farklı olabilir. Bunların dışında rutin yapılan sağlık kontrolleri veya herhangi bir tıbbi nedeni olmaksızın yapılan harcamalar genelde sağlık sigortası kapsamında tutulmamaktadır. Ayrıca seyahat sağlık sigortası da; ulaşım yollarından herhangi birisini kullanarak yurt içinde seyahat edenler, yurt dışına veya yurt dışından ülkemize seyahat edenler veya yolculukları sırasında oluşabilecek sağlık risklerine karşı koruma amaçlı yapılan özel sigorta çeşididir. (<http://www.tsb.org.tr/seyahat-saglik.aspx?pageID=626>).

2.6.1.7. Hukuksal Koruma Sigortası

“Hukuksal Koruma Sigortası ile sigortacı; sigortalının taraf olduğu ve sigorta sözleşmesiyle belirlenen konular kapsamındaki sözleşmeler ya da mevzuattan doğan hak ve yükümlülükleriyle ilgisi olan hukuksal uyuşmazlıkların, sulh yahut ilgili yargılama usulleri çerçevesinde giderilmesinde hukuksal çıkarlarının korunması için yapılması gereken gider ve diğer edimleri üstlenmektedir”(Özbolet,2007:303).

2.7. Türkiye Ekonomisinde Sigortacılık Sektörü

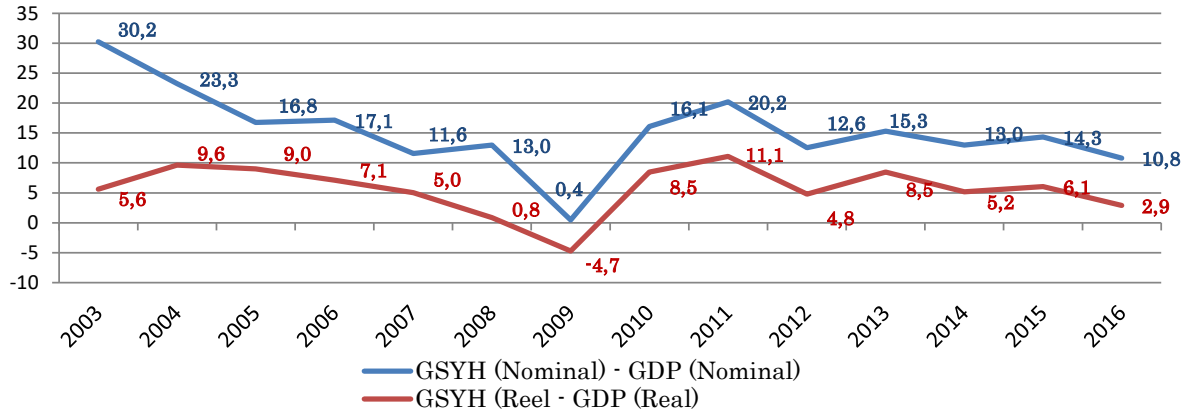
Sigortacılık sektörünün fon yaratma kapasitesi bakımından Türkiye ekonomisindeki yeri ve diğer devletlerarasındaki sıralaması aşağıdaki başlıklar altında

açıklanmıştır. Bütün bunlar için ise öncelikle Türkiye ekonomisindeki gelişmelerden kısaca bahsedilecektir.

2.7.1. Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler

TÜİK verilerine göre Türkiye’de Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) 2016 yılında cari fiyatlarla 2,6trilyon TL olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde kişi başına milli gelir cari fiyatlarla%12,8 oranında artışla 32.676 TL’ye yükselmiş iken ABD doları bazında %9,1 oranında azalışla 10.807 Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Aşağıdaki grafikte 2003-2016 yılları arasında GSYH’nin cari ve sabit fiyatlarla artış oranları gösterilmiştir.

Grafik 1: GSYH Büyüme Oranları (%)

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Sigorta Denetleme Kurulu, Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Faaliyetleri Hakkında Rapor, 2016

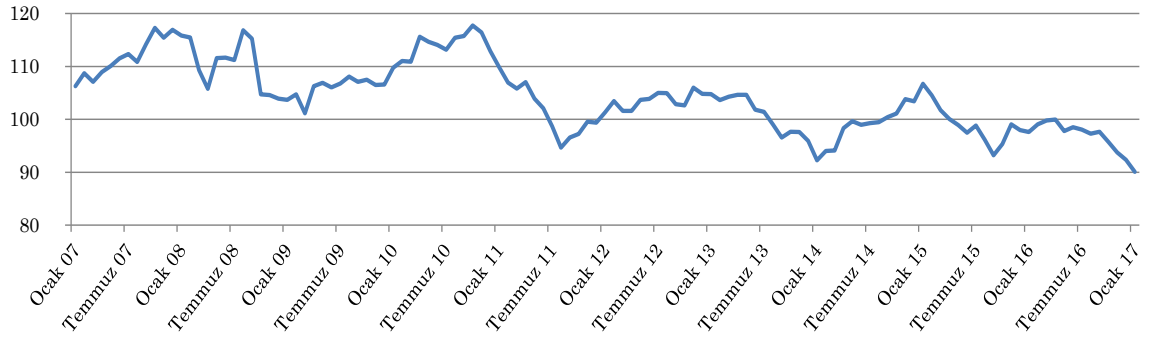
Türkiye’de Tüketici Fiyatları Endeksi 2016 yılında bir önceki yıla göre %8,53 oranında artış göstermiştir. Aynı dönemde Üretici Fiyatları Endeksi de bir önceki yıla göre %9,94 oranında artmıştır. Tablo 2’ de Türkiye’deki son beş yıla ilişkin enflasyon rakamları verilmiştir.

Tablo 2: TÜFE ve ÜFE Oranları (%)

TÜFE	2012	2013	2014	2015	2016	CPI
Bir Önceki Yılın Aralık Ayına Göre Değişim	6,16	7,4	8,17	8,81	8,53	Rate of Change on December of the Previous Year Base
12 Aylık Ortalamalara Göre Değişim	8,89	7,49	8,85	7,67	7,79	Rate of Change on averages of the Twelve Months Base
ÜFE						PPI
Bir Önceki Yılın Aralık Ayına Göre Değişim	2,45	6,97	6,36	5,71	9,94	Rate of Change on December of the Previous Year Base
12 Aylık Ortalamalara Göre Değişim	6,09	4,48	10,25	5,27	4,31	Rate of Change on averages of the Twelve Months Base

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Sigorta Denetleme Kurulu, Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Faaliyetleri Hakkında Rapor, 2016

2016 yılında yıllık ortalama ABD doları kuru 3,0240 = \$1 olarak gerçekleşmiştir. Türk Lirasının TCMB efektif döviz kurları üzerinden ABD doları karşısındaki reel gelişimi (2003=100) Grafik 2’ de gösterilmiştir.

Grafik 2: Döviz Kurunun Reel Gelişimi (2003=100)

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Sigorta Denetleme Kurulu, Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Faaliyetleri Hakkında Rapor, 2016

Türkiye'nin 2016 yılında ihracatı bir önceki yıla göre %0,9 oranında azalarak 142,5 milyar ABD Doları, ithalatı ise %4,2 oranında azalarak 198,6 milyar ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. İthalattaki azalmanın ihracattaki azalmadan daha yüksek olması sonucunda dış ticaret açığı 7,4 milyar ABD doları azalmış ve 56 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin son beş yıllık döneme ilişkin dış ticaret rakamları aşağıda (Tablo 3) verilmiştir.

Tablo 3: Dış Ticaret Dengesi

Bin \$	2012	2013	2014	2015	2016	Thousand \$
İhracat	152.461.737	151.802.637	157.610.158	143.838.871	142.606.247	Exports
İthalat	236.545.141	251.661.250	242.177.117	207.234.359	198.601.934	Imports
Dış Ticaret Dengesi	-84.083.404	-99.858.613	-84.566.959	-63.395.487	-55.995.686	Balance of Foreign Trade
Dış Ticaret Hacmi	389.006.877	403.463.887	399.787.275	351.073.230	341.208.181	Volume of Foreign Trade
İhracat / İthalat (%)	64,5	60,3	65,1	69,4	71,8	Exports / Imports (%)

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Sigorta Denetleme Kurulu, Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Faaliyetleri Hakkında Rapor, 2016

2.7.2. Türkiye Ekonomisinde Sigorta Sektörünün Mevcut Durumu

Bir ülkede sigorta sektörünün fon yaratma işlevini yerine getirip getirmediğinin ölçülebilmesi için, sigorta şirketleri tarafından toplanan fonların gelişimi ve bu şirketler tarafından sermaye piyasasına aktarılan kaynaklar incelenmelidir (Genç, 2002:51).

Sigorta şirketleri topladıkları primlerle fon oluştururlar. Bu fonların tahviller, hisse senetleri ve gayrimenkuller gibi yatırım araçlarına aktarılmasıyla ülke ekonomisine önemli bir katkı sağlanmış olur. Bununla birlikte ticaretin devamlılığı sosyal yapıyı güçlendirerek ekonominin büyümesine katkı sağlar. Türkiye' de ise halkın gelir seviyesinin düşük olması ve uzun yıllar yüksek enflasyona maruz kalınması,

sigorta sektörünün ekonomi içindeki varlığını göstermesine izin vermemiştir. Bu sebeple sigorta bilinci Türkiye’ de yaygınlaştırılmadığı için sigortacılık yıllardan beri gelişim gösterememiştir. Ancak bu durum 2000’li yılların başından itibaren değişmeye başlamıştır. Yapılan düzenlemeler ve sigortanın tanıtımı, sigorta sektörünün hızlı bir gelişim döneminin başlamasını sağlamıştır (Çekici ve İnel, 2013: 140-141).

Türkiye’ de finans sektöründe en büyük paya sahip olan sektör bankacılıktır. Ancak “2015 yılında bankacılık sektörünün aktif toplamı %18,19 oranında artarken, emeklilik yatırım fonlarındaki %27,04’ü artışın da etkisiyle sigorta, reasürans ve emeklilik şirketlerinin aktifleri %21,49 oranında yükselmiş ve 98,4 milyar TL’ye ulaşmıştır”(T.C Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Sigorta Denetleme Kurulu, Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Faaliyetleri Hakkında Rapor, 2015: 2-3). Bu durumda sigorta, reasürans ve emeklilik şirketlerinin finans sektörü içindeki toplam payı artarak 2015 yılı sonunda %3,77’ye yükselmiştir. Bütün bu verilerin sonucunda finansal sektörlerin içinde sigortacılık ve bireysel emeklilik sektörü aktif büyüklüğü açısından bankacılık sektöründen sonra ikinci sırada yer almaktadır. Fakat ikinci sırada olmasına rağmen finansal sektörler içindeki payı hala düşüktür (T.C Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Sigorta Denetleme Kurulu, Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Faaliyetleri Hakkında Rapor, 2015: 2-3).

Prim Üretiminin GSYH İçindeki Payı

Sanayi, ticaret ve sosyal yaşam için önemli bir yere sahip olan ve ekonomik faaliyetlerin fon yaratma gücü olarak bilinen sigortacılık sektörü, toplumun bulunduğu refah düzeyinin belirgin kriterlerinden biri haline gelmiştir. Bu nedenle kişi başına direkt prim üretimi ve prim üretiminin GSYH içindeki payı gibi parametreler ekonomik kalkınmanın göstergelerinden biri olarak kabul edilir (Genç, 2002: 62).

Bir ülkede sigortacılık sektörünün ekonomideki yeri prim üretimi/GSYH oranı ile belirlenir. Ayrıca kişi başına düşen ortalama prim hacmiyle sigorta yoğunluğu, diğer bir ifadeyle sigorta hizmetlerinin yaygınlık derecesi ve dolayısıyla halkın sigortaya ilişkin tutumu belirlenmektedir (Genç, 2002: 51).

Bütün bu bilgiler ışığında aşağıdaki grafik ve tablolardaki veriler, Türkiye’ deki sigortacılık sektörünün son yıllardaki durumunu anlamak için yardımcı olacaktır. Grafik 3’e bakıldığında, sigorta şirketlerinin 31.12.2016 itibariyle prim üretimleri, 2015 yılına göre %30,37 oranında bir artışla 40,5 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. 2016 yılında, toplam primler içindeki payı %15,23 olan hayat branşı prim üretimi 6,2 milyar TL

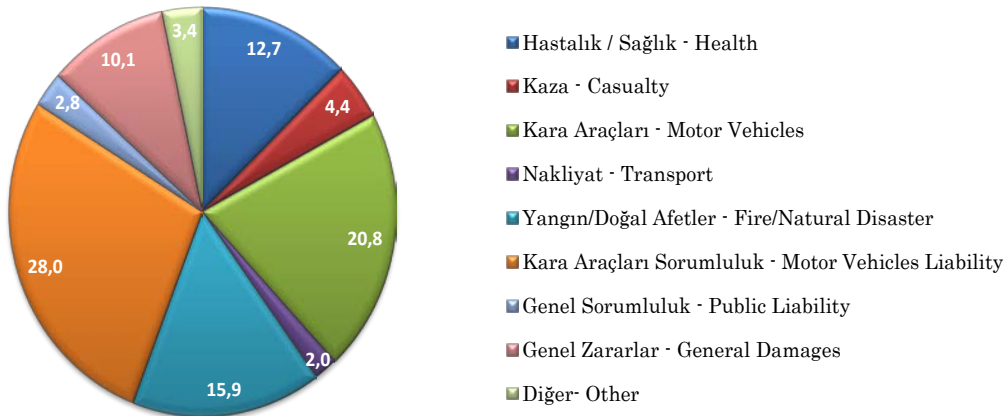
olarak gerçekleşmiştir. Hayat dışı branşların ise 2016 yılında toplam primler içindeki payı %84,77 ve prim üretimi 34,3 milyar TL olmuştur (T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Sigortacılık Genel Müdürlüğü, Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Faaliyetleri Hakkındaki Rapor 2016, s.24).

(Milyar ₺)	2012	2013	2014	2015	2016	(Billion ₺)
Hayat Dışı Şirketler	16,7	20,3	22,0	26,4	34,3	Non Life Companies
Direkt Primler	16,4	19,9	21,5	25,8	33,6	Direct
Endirekt Primler	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	Endirect
Hayat / Emeklilik Şirketleri	3,1	3,9	4,0	4,6	6,2	Life / Pension Companies
Direkt Primler	3,1	3,8	3,9	4,5	5,9	Direct
Endirekt Primler	0,05	0,08	0,10	0,12	0,27	Endirect
Toplam Prim Üretimi	19,8	24,2	26,0	31,1	40,5	Premium Production
Hayat Dışı Şirketler (%)	84,18	83,81	84,71	85,08	84,77	Non Life Companies (%)
Hayat / Emeklilik Şirketleri (%)	15,82	16,19	15,29	14,92	15,23	Life / Pension Companies (%)

Grafik 3: Hayat ve Hayat Dışı Branşlarda Prim Üretim

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Sigortacılık Genel Müdürlüğü, Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Faaliyetleri Hakkındaki Rapor 2016

Grafik 4'e bakıldığında hayat dışı branşlarda direkt prim üretimlerinin hangi sigorta çeşitlerinden sağlandığı görülmektedir. Buna göre hayat dışı branşlarda prim üretiminin %87'sinin beş branşta gerçekleştiği görülmektedir. Bunlar; hastalık/sağlık, kara araçları, kara araçları sorumluluk, yangın/doğal afetler ve genel zararlardır.

Grafik 4: Hayat Dışı Branşlar Direkt Primlerinin Branş Bazında Dağılımı (%)

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Sigortacılık ve BES Faaliyet Raporu,2015

Sigortacılık sektörü sermaye piyasasının en önemli kurumsal tasarruf organı olarak kabul edilir. Bununla birlikte uzun vadeli fonların birikimini sağlayan hayat sigortaları da dahil tüm sigortacılık dallarında bir birikim ve yatırım aracı olan

sigortacılık, gelişmiş ülkelerin etkin ekonomik sektörlerinden biridir. Bu sebeple sigorta sektörünün gelişim durumunu incelemek için kullanılan en önemli uluslararası göstergeler ülkelerin toplam prim üretimleri, kişi başına düşen prim miktarı ve bir yıl içerisinde üretilen prim miktarının GSYH'ya oranı gibi göstergelerdir. Bu doğrultuda, dünya sigortacılığı içerisinde Türkiye'nin yerini anlayabilmek için, son yıllardaki hayat ve hayat dışı brüt prim üretimi ve bunların GSYH içindeki paylarını incelemek yerinde olacaktır (Genç, 2002: 62).

Aşağıdaki Tablo 4'te görüldüğü gibi 2011-2016 yılları arasında toplam prim üretimi sürekli bir artış göstermiştir. GSYH ile birlikte toplam prim üretimi/GSYH oranına bakıldığında %1,32 ile %1,52 arasında değişim göstermiştir. Dünyada bu oran %6 civarındadır.

Tablo 4: Toplam Prim Üretimi ve GSYH'ya Oranı

Yıllar	Toplam prim üretimi (milyar TL)	GSYH (Cari fiyatlarla) (milyar TL)	Toplam prim üretimi/ GSYH (%)
2011	17,2	1.297,7	%1,32
2012	19,8	1.569,7	%1,26
2013	24,2	1.809,7	%1,33
2014	26,0	2.044,5	%1,27
2015	31,1	2.337,5	%1,33
2016	39,5	2.590,5	%1,52

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Sigortacılık ve BES Faaliyet Raporu, 2016

Tablo 5' te görüldüğü gibi kişi başına prim üretimi ve ABD doları döviz alış kuru 2011-2016 yılları için verilmiştir. 2013 yılına kadar dövizin sürekli artışına rağmen kişi başı prim üretimi 134 USD'dan 163 USD'a çıkmıştır. Fakat 2014 ve 2015 yıllarında dövizin de artışıyla kişi başı direkt prim üretimi düşmeye başlamıştır. Ancak 2016 yılında döviz artışına rağmen tekrar yükselişe geçmiştir.

Tablo 5: Dolar bazında kişi başı direkt prim üretimi ve ABD doları döviz alış kuru

Yıllar	Kişi başı direkt prim üretimi (USD)	ABD doları döviz alış kuru (yıllık ortalama)
2011	134	1.67
2012	143	1.79
2013	163	1.90
2014	149	2.18
2015	141	2.72
2016	164	3.02

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Sigortacılık ve BES Faaliyet Raporu,2016

Tablo 6 incelendiğinde ise 2016 yılı için kişi başına düşen prim üretimi diğer ülkelerle dolar bazında karşılaştırıldığında, Türkiye 164 \$ ile 60. sırada yer almaktadır. İlk sıralara giren ülkelerin hepsinin gelişmişlik düzeyleri yüksek ülkeler olduğu görülmektedir.

Tablo 6: Ülkeler itibariyle kişi başına prim üretimi (2016)

Ülkeler	Kişi başına düşen prim üretimi (USD)	Dünyadaki sıralaması
Cayman Adaları	12 160.3	1
İsviçre	6933	3
Hollanda	4716	6
ABD	4174	10
İngiltere	4063	11
Japonya	3731	13
Kanada	3161	19
Almanya	2547	21
İtalya	2499	22
İspanya	1481	28
Portekiz	1161	30

Çek Cumhuriyeti	591	39
Yunanistan	397	41
Çin	337	47
Arjantin	325	48
Macaristan	316	50
Türkiye	164	60
Bulgaristan	160	62
Rusya	122	63
Romanya	114	65
Ürdün	104	67
Hindistan	59	74

Kaynak: SIGMA-SwissRe 3/2017

Tablo 7' ye bakıldığında 2016 yılı için prim üretiminin GSYH' ya oranı diğer ülkelerle karşılaştırılmaktadır. Türkiye bu sıralamada %1,55 ile 73. sırada yer almaktadır.

Tablo 7: Ülkeler itibariyle prim üretiminin GSYH' ya oranı (2016)

Ülkeler	Prim üretiminin GSYH'ya oranı(%)	Dünyadaki sıralaması
Cayman Adaları	22.6	1
Güney Kore	12.08	5
Finlandiya	11.75	6
Hollanda	10.39	7
İngiltere	10.16	8
Japonya	9.51	10
Fransa	9.23	11
İsviçre	8.85	12
Almanya	6.08	24
İspanya	5.57	26
Tayland	5.42	28
Brezilya	4.04	41
Yunanistan	2.22	58
Bulgaristan	2.18	59
Türkiye	1.55	73

Rusya	1.38	75
Kazakistan	0.67	84

Kaynak: SIGMA-SwissRe 3/2017

Sigorta Denetleme Kurulu tarafından yayınlanan ‘‘Türkiye’de Sigorta Faaliyeti Hakkında Rapor’’a göre, sigorta şirketleri tarafından direkt prim tutarlarındaki artış giderek yükselen bir eğilim içinde olmasıyla beraber, bu primlerin GSYH içindeki payı henüz düşük bir düzeydedir. Diğer yandan, Türkiye’deki sigortacılık sektörü kaza, yangın, nakliyat gibi likidite ihtiyacı yüksek olan sigorta dallarına dayanmaktadır. Uzun vadeli fonlar için kaynak sağlayan hayat sigortası prim üretimi, toplam direkt prim üretimi içindeki payını zamanla arttırmakla birlikte, yeterli tutarlara henüz ulaşamamıştır. Bu durum hayat sigortaları alanında faaliyet gösteren şirketlerin yatırımlarını etkilemekte, aynı zamanda risk ve likidite konularına verilen öncelikten dolayı bu şirketleri devlet tahvillerine yöneltmektedir. Bütün bu verilerin ışığında sigortacılık sektörünün ekonomideki yerini saptamada etkin bir gösterge olan toplam prim hacminin GSYH içindeki payı, Türkiye için oldukça düşük bir seviyededir. Aynı şekilde uzun vadeli fonların birikimi için kaynak sağlayan hayat sigortası primlerinin de GSMH içindeki payı kıyaslama yapılamayacak seviyede bulunmaktadır (Genç, 2002:51).

2.8.AB’ de Sigortacılık Sektörü

AB Tek Sigorta Piyasası, sigortacılık alanında tek bir piyasanın kurulması, ulusal pazarların sınır ötesi üye ülkelere yerleşme hakkının ve hizmet sunma serbestliğinin karşılıklı olarak açılması, bu ulusal pazarların üye devletlerdeki rekabet koşullarını etkileyen kanuni düzenlemelerin koordine edilmesiyle tek bir topluluk pazarına dönüştürülmesi anlamına gelmektedir(Arslan, 2003: 2).

Dünyada, Avrupa dışında bu kadar geniş ve tek bir sigorta piyasasından söz etmek mümkün değildir. Bu sebeple Avrupa tek sigorta piyasası oldukça önemli bir gelişmedir. Burada şirketler tek bir sigorta piyasası içerisinde, ürünlerini AB üyesi bütün ülkelerde satabilir. Bununla birlikte kişiler de sigortacılık işlemleri için kendi yerleşik olarak buldukları ülke dışında herhangi bir AB üyesi devletin sigortacısına başvurabilmektedir. AB Tek sigorta piyasası ile sadece şirketlerin aralarındaki rekabeti arttırmayı hedeflemez, ayrıca kişilerin de daha iyi sigortacılık ürünlerine güvenli bir şekilde erişimini sağlamış olur. Tüm bunlarla rekabetçi bir sigortacılık sektörü oluşmuş

olup ekonominin gelişmesi ve etkin duruma gelmesi hedeflenmektedir(<http://www.tsb.org.tr/avrupa-birligi-tek-sigorta-piyasasi.aspx?pageID=545>).

AB’de temel ekonomik reformlara ve refaha ulaşmanın en önemli yolu etkin yapıya sahip tek bir finansal hizmetler pazarının oluşturulmasıdır. Sigortacılık sektörünün finansal hizmetler açısından tam anlamıyla tek bir pazara ulaşması, Avrupa’da faaliyet gösteren şirketler ve AB vatandaşları için ekonomik anlamda birçok gelişmeye katkı sağlamış olacaktır. Sigortacılık sektörüne yeni başlayanlar ile küçük ve orta ölçekli girişimciler için birçok fayda sağlamaktadır. Bunlardan birkaçı, şirketlerin derinlik kazanması ve likiditesi daha yüksek sermaye piyasalarından faydalanacak olmalarıdır. Bu durum ise ekonomik büyümeyi arttırarak yeni iş olanaklarının doğmasına fayda sağlayacaktır. Bunun yanında tüketiciler ve yatırımcılar da fiyatların düşmesi ile daha iyi ve çeşitli finansal ürünler alacak, ayrıca daha yoğun rekabet ortamından ve yeniliklerden yararlanmış olacaklardır (Şener, 2002: 15).

Yukarıda belirtilen bilgiler ışığında, finansal hizmet sektörü açısından AB’nin önemli önceliklerinden biri sigortacılık sektöründe tek bir pazar yaratmak olmuştur. Kurucu antlaşmalar gereğince sigortacılık sektöründeki tek pazar, iç sınırların bulunmadığı bir alan olmuştur. Bu alandaki tek pazarın gerçekleştirilmesi 1961 yılında kabul edilen programla başlamıştır. 1 Temmuz 1994 tarihinden itibaren Avrupa Birliği sigorta piyasaları, 1 Mayıs 2004 tarihinden sonra üyelikleri gerçekleşen 10 yeni ülkeyle birlikte ve Avrupa Ekonomik Alanı altında Lihtenştayn, Norveç ve İzlanda geniş ve tek bir sigorta pazarı oluşturmuşlardır(<http://www.tsb.org.tr/avrupa-birligi-tek-sigorta-piyasasi.aspx?pageID=545>).

Sürecin 40 yıldan fazla bir zamana yayılmasının sebebi, üye devletlerdeki düzenlemelerin kapsam ve yapılarına dair farklılıklardan kaynaklanmaktadır (<http://www.tsb.org.tr/avrupa-birligi-tek-sigorta-piyasasi.aspx?pageID=545>).

Avrupa sigorta piyasasının tek piyasa olma yolundaki girişimlere bakacak olursak 1970’lerin başından 1994’e kadar uzanan süreçte üç temel prensip üzerinde gelişimin kaydedildiği görülür. Bunlar; anaparanın özgürce hareketi, kurulumun özgürleşmesi ve hizmet sunumu serbestisidir(Sterzynski,2003: 44).

Sigorta Kanunlarında ilk jenerasyon yenilikler:

Ev sahibi ülke kontrolünde limitlendirilmiş kurulum özgürlüğü

1) Hayat dışı sigorta direktifleri (1973),

2) Hayat sigortası direktifleri (1979).

Sigorta Kanunlarında ikinci jenerasyon yenilikler:

Direktiflerin çeşitliliğince limitlendirilmiş hizmet sunumu serbestisi

- 1) Hayat dışı sigorta direktifleri (1988),
- 2) Hayat sigortası direktifleri (1990).

Sigorta Kanunlarında üçüncü jenerasyon yenilikler:

Tek Avrupa Lisansı ve ev sahibi ülke kontrolü

- 1) Hayat dışı sigorta direktifleri (1992),
- 2) Hayat sigortası direktifleri (1992).

1970'lerde yayımlanan ilk direktiflerde, AB sigorta şirketleri ev sahibi ülkenin prensiplerine göre AB içerisinde kendi ofislerini ya da ajanslarını açabiliyorlardı. Diğer bir ifadeyle ev sahibi ülkelerin koyduğu kurallar çerçevesinde diğer ülke menşeli şirketlere belirli kısıtlamalar ile faaliyet gösterme yetkisi veriliyordu. Bu da tam anlamıyla entegre AB piyasası oluşmasını engelliyordu. İkinci jenerasyon direktiflerin 1988 ve 1990 yıllarında yayımlanması ile ilgili ev sahibi ülkede ofis açmadan hizmet yapmasına olanak sağlayan yeni hükümler getirildi. Ancak halen bazı kısıtlamalar devam ediyordu. En önemli ve liberalizasyon ve deregülasyon anlamında çağ atlatacak asıl gelişmeler üçüncü jenerasyon direktiflerin yayımlanması ile hayata geçti. Bu direktiflerin arkasında yatan felsefe sigorta sektörüne devlet müdahalesini engelleyen temel prensiplerin hayata geçirilmesi ile elde edildi. Bu prensipler, Tek Avrupa Lisansı (Avrupa bazlı sigorta şirketlerinin kendi AB anakaralarında serbestçe faaliyet göstermesine olanak sağlayan tek lisans), asıl ülke kontrolü (sigorta şirketleri kendi asıl ülkelerindeki gözetim ve kontrollere tabii olacaklardı.), ödeme gücü problemi (AB ülkelerinde kurulmuş sigorta şirketleri diğer ülkelerdeki örneğin teknik provizyonlar ve strateji varlıklara göre de finansal kontrol anlamında bağlı olacaklardır.) (Sterzynski,2003:44)Bu AB' de kurulmuş olan herhangi bir sigorta şirketinin finansal kontrollere tabii olması demektir (Skipper,2000-Webb,2000).

AB'ndeki birçok ülke katı denetim kuralları uyguladığından Tek Pazar uygulamasına karşı istekli değillerdi. Fakat Avrupa Komisyonu buna rağmen bireysel sigortalar dahil bütün sigorta dallarında Tek Pazar uygulamasının denetiminde liberal görüşü benimsemiş, rekabetle birlikte tüketicinin korunacağını savunmuştur. Bundan sonra Avrupa topluluğundaki sigorta genel şartları ve tarife tatbikatı üzerindeki sınırlayıcı denetim uygulamaları ikinci ve üçüncü konsey yönergeleriyle sona ermiştir. Buna karşılık aynı yönergeler sigorta şirketlerinin mali yeterlilikleri, aktif değerleri ve sorumlulukları denetim kurallarının içine alınması konusundaki hükümleri de

kapsamaktadır (Carter,1996:4). Bununla birlikte, “hizmet sunumu serbestisi ve yerleşme hakkının hayata geçirilebilmesi doğrultusunda, bazı üye devletlerin pazara girişleri kontrolleri altında tutmak için kullandığı ihtiyaç analizi, teminat talebi, hizmetin ancak yerleşik olarak sağlanması, bazı sigorta tiplerinde devlet tekeli, sınır ötesi hizmet sunumu ve şubeler için yeniden lisans gerekliliği gibi uygulamalarından vazgeçmesi gerekmiştir”(Atalay,2004:29).

Avrupa Sigortacılık Tek Pazarının kurulabilmesi için yaklaşık 40 yıldır yapılan çalışmalar, yukarıda verilen bilgilere ek olarak, teknik anlamda, iki farklı sigortacılık kültürü arasında yakınlaşmanın sağlanması olarak da kısaca tanımlanabilir. Birinci kültür İngiltere ve Hollanda’da uygulanan, rekabeti daha çok önemseyen ve devlet müdahalesini mümkün olduğunca az öngören denizcilik sigortası geleneği yani Anglo-Sakson Model’dir. İkinci kültür Fransa, Almanya ve Avusturya tarafından benimsenen, devletin rolünün daha çok hissedildiği, rekabeti göz ardı edip daha çok sigortalının güvenliğini birincil hedef olarak belirleyen Alp stili sigortacılık geleneği yani Kontinental Model’dir. Bu iki kültürün birbirine yaklaşması hiç de kolay olmamıştır(Atalay,2004:28).Fakat topluluk nezdinde yürütülen çalışmaların esas amacı belirli olan kurallar düzeninin dayatılması değil, işlevsel olan Tek Sigortacılık Pazarının meydana getirilmesidir. Bugünkü durumda, topluluk yönergelerinin ulusal mevzuata aktarılmasıyla, İngiltere gibi diğer ülkelere göre daha serbest rekabet anlayışı benimseyen ülkelerde sigortacılığı düzenleyen mevzuatta artış olduğu; fakat Almanya gibi devletin rolünün oldukça fazla olduğu ülkelerde ise mevzuatın azaldığı görülmektedir (Roth,2002:170).

Son yıllarda AB üyesi ülkelerde sigortacılık ürünlerine karşı büyük bir talep artışı olmaktadır. Bu da şirketlerin cirolarının önemli ölçüde artmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla artan talep ve sigorta sektöründeki büyüme sigortacılık faaliyetlerindeki artışa ve önemli gelişmelere yol açmıştır. Bütün bunların sonucunda AB’nin sigortacılık sektöründe iki önemli görevi vardır(<http://www.tsb.org.tr/avrupa-birligi-tek-sigorta-piyasasi.aspx?pageID=545>):

- Tüm AB vatandaşlarının piyasada mevcut olan sigorta ürünlerine kolayca erişimini sağlamak ve sigorta işlemleri yapılırken gereken kanuni ve finansal güvence ve korumayı temin etmek;
- Üye bir devlette faaliyet gösteren bir sigorta şirketinin AB’nin tümünde faaliyet gösterebilmesi amacıyla yerleşme hakkı ve hizmet sunumu hakkından yararlanmasını sağlamak.

Kuzey Amerika'dan sonra dünyanın en büyük ikinci sigorta pazarına sahip olan bölge AB'dir. 2004 verilerine bakıldığında AB'ne bağlı 25 ülke, toplam üretilen 951 milyar 60 milyon dolar prim ile dünya sigorta piyasasından yüzde 32.27 pay almaktadır. Fakat 2004 yılında AB'ne 10 yeni üyenin birliğe katılması, birliğin sigorta potansiyelini arttırmadığını göstermektedir. Gerçekten AB'ndeki 15 ülke 2003 yılında 934 milyon 531 bin dolar prim üretimi ile dünya pazarının yüzde 31.71'ine elinde tutmaktayken, 10 yeni üyenin katılımıyla prim üretimi sadece yüzde 0.1 artış göstermiştir. AB sigortacılık sektöründeki yoğunluğu ise hayat sigortaları oluşturmaktadır. Prim üretiminin yüzde 58'ini hayat sigortaları oluşturur. Hayat dışı branşlardan (kasko, yangın, nakliyat, mühendislik, kaza, sağlık, makina-montaj, sorumluluk sigortaları) sağlanan prim üretiminin toplam prim üretimine oranı ise yüzde 42'dir (http://fazilugursoylyu.com.tr/kasko_tez_.pdf).

AB ülkeleri arasında en yüksek sigorta primine sahip ülke ise 304.208 milyon \$ (2016 yılı verilerine göre) üretim ile İngiltere'dir. İngiltere'nin Avrupa bölgesi sigorta pazarındaki payı ise yüzde 20.7 seviyelerindedir. İngiltere'yi 237.644 milyon \$ üretim ile Fransa, 215.021 milyon \$ Almanya, 162.383 milyon \$ ile İtalya takip etmektedir. İngiltere'nin Avrupa bölgesi sigorta pazarı içinden aldığı pay yüzde 20.7 iken, Almanya yüzde 14.6, Fransa 16.16, İtalya ise 11.04 paya sahiptir. Bu da gösteriyor ki, AB üyesi 28 ülke arasında İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya toplam sigorta pazarının yüzde 62.5'ini elinde tutuyor (Sigma-Swiss Re, 3/2017). Aşağıdaki Tablo 8'de AB'de toplam prim üretimi sıralaması verilmiştir.

Tablo 8: 2016 yılı toplam prim üretimi sıralaması

sıra	ülke adı	milyon USD
1	İngiltere	304.208
2	Fransa	237.644
3	Almanya	215.021
4	İtalya	162.383
5	Hollanda	80.130

Kaynak: Sigma-Swiss Re 3/2017

Hayat dışı prim üretiminde ise Almanya 120.360 milyon \$ ile AB üye ülkeleri arasında en başta gelir. Tablo 9'da görüldüğü gibi 104.839 milyon \$ ile İngiltere hayat dışı prim üretiminde bu defa ikinci sırada gelmektedir.

Tablo 9: 2016 yılı hayat dışı prim üretimi sıralaması

sıra	ülke adı	milyon USD
1	Almanya	120.360
2	İngiltere	104.839
3	Fransa	84.826
4	Hollanda	63.746
5	İtalya	39.945

Kaynak: Sigma-Swiss Re 3/2017

Tablo 10’da görüldüğü gibi hayat prim üretimi sıralamasında yine İngiltere 199.369milyon \$ ile birinci sıradadır. İngiltere’yi 152.817 milyon \$ ile Fransa takip etmektedir.

Tablo 10: 2016 yılı hayat prim üretimi sıralaması

sıra	ülke adı	milyon USD
1	İngiltere	199.369
2	Fransa	152.817
3	İtalya	122.438
4	Almanya	94.661
5	İrlanda	51.233

Kaynak: Sigma-Swiss Re 3/2017

AB içinde en düşük prim üretimine sahip ülkeler ise sırasıyla Sırbistan, Kıbrıs Rum Kesimi, Bulgaristan, Hırvatistan, Slovakya, Romanya ve Slovenya’dır. Nitekim en düşük prim üretimine sahip Sırbistan 803 milyon \$ prim üretimi ile Avrupa pazarından yüzde 0.06pay almaktadır(Sigma-Swiss Re 3/2017).

AB ülkeleri arasındaki kişi başına düşen primin en yüksek olduğu ülke ise 6 bin 933 dolar ile İsviçre’dir.İsviçre’yisırası ile 5 bin 158 dolarla Danimarka, 5 bin 060 dolarla Finlandiya, 4 bin 716 dolarla Hollanda, 4 bin 589 dolarla da Lüksemburg takip etmektedir (Sigma-Swiss Re 3/2017).

ÜÇÜNCÜBÖLÜM

FİRMA PERFORMANS ÖLÇME VE KARAR VERME YÖNTEMLERİ: ETKİNLİK ÖLÇME YÖNTEMİ

Teknolojik gelişmelerle birlikte, firmalardaki pek çok problem hızla aşılmış ve buna bağlı olarak son zamanlarda etkinlik, performans ve verimlilik konuları ön plana çıkmıştır. Yaşanan yoğun rekabet ortamı, işletmeleri kaynaklarını en etkin şekilde kullanmaya zorlamıştır (Kıllı ve Atan, 2004: 2).

Etkinlik ve verimlilik kavramları ise genellikle eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Bu sebeple literatürdeki ayrımın dikkate alınması, gerek uygulamalı çalışmalar açısından gerekse sorunları tanıma ve çözümlemede daha etkin sonuçların elde edilmesi açısından katkı sağlayacaktır (Kök ve Deliktaş, 2003:42). Konu aşağıdaki başlıklar altında ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

3.1. Firma Performansı

Belli amaç ve görevleri gerçekleştirmek için kurulan işletmelerin asıl görevi, bu amaç ve görevleri olabildiğince en iyi ve en başarılı şekilde yerine getirmektir. Bu sebeple işletme yönetimlerinin esas görevi performans anlayışlarını tanımlamak olarak sayılabilir (Akal, 2000: 5). Performans, “bir işi yapan birey ya da grubun o işle amaçlanan hedefe yönelik olarak, nereye varabildiğinin, neyi sağlayabildiğinin nicel ve nitel olarak anlatımıdır” (Besen, 1994:28). Bir diğer tanımda performans, rekabet avantajı sağlamak için bir örgütün kaynaklarının elde edilebilmesi ve yönetilebilmesi kabiliyeti olarak tanımlanmıştır (Iswati ve Anshori, 2007: 1394).

Performans kavramı çok çeşitli unsurların bir araya gelmesiyle oluşan bir olgu olarak anlaşılmalıdır. Performansın bazı unsurları zamanla önemini kaybetmiş, bazı unsurları ise daha önemli hale gelmiş, bazı unsurlar da yeni ortaya çıkmıştır (Özer, Sayıştay Dergisi, sayı 73: 6). Diğer yandan performansı oluşturan unsurlar, sunulan mal ve hizmetlerin çeşidine göre farklılık göstermektedir. Örneğin bazı hizmetlerde kalite ön plandayken, bazılarında miktar ön plana çıkmıştır. Performansın unsurları, sunulan mal

ve hizmetin kaynağına göre de değişebilmektedir (Köseoğlu, 2005: 213, alıntılardan Özer).

Organizasyonlarda özellikle performans yönetiminde çalışanların; organizasyonun hedefleri ile başarı kriterlerinin neler olduğu, bu kriterlere ulaşmak için neler yapılması gerektiği ve nihayetinde elde edilecek başarının organizasyon ve bölümlere ne gibi katma değer sağlayacağı belirlenmesi gerekir. Tüm bu amaçlar için etkin bir performans değerlendirme ölçümüne ihtiyaç vardır. Bununla birlikte, her ne kadar çalışanların hedefleri ile paralel olarak şirket ve bölümlerine yaptıkları katkıları ölçümlemek mümkün olsa da tüm bu ölçümler bir miktar insan yargısı da içermektedir (Işığınçok, 2008: 2).

“Performans ölçümü bir kurumun önceden belirlenen amaçlara ve hedeflere göre ortaya çıkan ürünleri, hizmetleri veya sonuçları birlikte değerlendirmesine yönelik analitik bir süreç olup; bir kurumun kullandığı kaynakları, ürettiği ürün veya hizmetleri, elde ettiği sonuçları takip etmesi için düzenli ve sistematik biçimde veri toplaması, analiz etmesi ve raporlaması basamaklarını içermektedir. Uygulayıcılar açısından bakıldığında ise; bir kurum tarafından veya bir program içerisinde yürütülen faaliyetlerin rakamsal olarak ifade edilmesi anlamını taşımaktadır” (Yörüker vd., 2003: 9).

Performans ölçümü süreci işletmelerde organizasyonların eksikliklerini de göstermesi açısından stratejik planlama sürecinin altında değerlendirilebilmektedir. Bu sürecin sonucunda potansiyel gelişim alanları ortaya çıkarılmakta ve organizasyonların gelişmesi için adımlar da atılabilmektedir. Sürecin başarısı, süreci üst yönetimin ne ölçüde desteklediği ile doğrudan ilişkili olup üst yönetimin konuyla ilgili kararlılığı ve hedeflerin akıllı ve gerçekleştirilebilir olması, metodolojinin uygun belirlenmesi, hedeflere giden yolda organizasyonun doğru şekillendirilmesi, önceliklerin belirlenmesi performans ölçüm sisteminin başarılı olması için oldukça önemli unsurlar olarak görülmektedir (Köseoğlu, 2005: 21).

3.2. Firmalarda Verimlilik

İngilizcede “productivity” kelimesiyle aynı anlama gelen verimlilik kavramı, ekonomistlerin, işletme yöneticilerinin ve endüstri mühendislerinin sık kullandığı kelimeler arasındadır. 1960’larda teknolojik gelişmelerin başlamasıyla ekonomide istenilen büyüme ve gelişmenin fiziksel kaynakların ve insan gücü kaynağının verimli

bir şekilde kullanılmasıyla sağlanabileceği işletme yöneticileri tarafından fark edilmiştir. Tek başına teknolojinin fayda sağlamadığı mutlaka diğer kaynakların da verimli kullanılması gerektiği öngörülmüştür. Bu sebeple verimliliği arttıran faktörlere oldukça önem verilmesi gerektiği kanaatine varılmıştır (De Witt, 1978: 1, alıntılan Doğan, 1987: 20). Bunun yanı sıra, gerek işverenler ve gerekse iş görenler verimliliği; ücretleri belirleyen, yaşam standartlarını yükselten, maliyet artışlarını önleyen, karşılaşılan sıkıntıları aşmayı sağlayan, kaynak kısıtlığına kısmen çözüm getiren en önemli faktör olarak kabul etmektedirler (Doğan, 1987: 19).

İnsanoğlu yaşamı boyunca tüm ihtiyaçlarını karşılamak istemekte ve bu amaçla zamanını, harcadığı emeğini, planlı ve bilinçli bir şekilde kullanmaya çalışmaktadır. Bu durum verimlilik kavramının doğmasına neden olmuştur (Dinçer ve Fidan, 1996: 19, alıntılan Kılınç, 2009: 32).

Fourastie verimliliği “girdi ve çıktı arasındaki fiziksel oran” biçiminde tanımlamış olmakla beraber tam ve kesin bir tanım yapmanın oldukça zor olduğunu ifade etmektedir. Verimlilik konusunda çalışmalarda bulunan Michele Battista, verimliliği daha yüksek rantabilitenin temeli olarak ifade ederek “üretim faktörlerinin daha az miktarda kullanılması” olarak tanımlamıştır (Doğan, 1987: 20-21).

Verimlilik, en az gayretle en çok çıktıyı verebilecek olan tüm üretim kaynakları arasındaki dengeyi ifade eder (Drucker, 1993: 13, alıntılan Kılınç, 2009: 32).

$$\text{Verimlilik oranı} = \frac{\text{çıkıtı}}{\text{girdi}}(1)$$

olarak tanımlanır (Kılınç, 2009: 32).

En genel tanımla “verimlilik, üretim sürecine sokulan çeşitli faktörlerle (girdiler) bu sürecin sonunda elde edilen ürünler (çıkıtlar) arasındaki ilişkiyi ifade eden verimlilik, savurganlıktan uzak, kaynakları en iyi biçimde değerlendirerek üretmek” (Yükçü ve Atağan, 2009: 4) anlamına gelir.

Verimlilik kavramı farklı şekillerde tanımlanmakla beraber, tüm tanımların ortak özelliği verimliliğin belli bir zamanda üretim faktörlerine ve özellikle işgücüne isabet eden üretim miktarı olarak kabul edilmesidir (Doğan, 1987: 19). Bu sebeple teknik anlamda verimlilik, “üretilen mal ve hizmet miktarı ile bu mal ve hizmet miktarının üretilmesinde kullanılan girdiler arasındaki oran” (Prokopenko, 2005: 19) olarak tanımlanır.

Literatürde etkinlik ve verimlilik kavramı genellikle birbirinin yerine kullanılır. Fakat temelde verimlilik, tek girdi veya girdi grubunun üretim sürecine yaptığı katkı

olarak belirtilebilir. Bu sebeple verimlilik genel olarak birim girdi başına düşen ürün miktarı ile ölçülmektedir. Daha basit şekilde özetlenmek istenirse verimlilik, üretimi tamamlanmış ürün ile üretkenliği etkileyen girdilerin miktarına bağlıdır. Buna karşın etkinlik ise tek başına girdi miktarına bağlı olmayıp, üretim sürecinin girdileri çıktıya dönüştürme kabiliyetini göz önüne almaktadır. İktisadi olarak girdi miktarları sabit iken üretim miktarının artması her iki kavramı da doğru orantılı olarak değiştirecektir. Fakat üretim sürecinde, girdi ve çıktı arasında doğrusal bir ilişki olmadığı durumda verimliliğin artmasıyla etkinlik de artmayacaktır. Üretim miktarı ile girdi miktarı arasında doğrusal bir ilişki olmadığı durumlarda, girdilerden birinin miktarının arttırılmasıyla diğer girdilerin verimliliği artabilir (Çakmak vd., 2008: 7).

Ekonominin konusu dışındaki alanların giderek gündemin ilk başlıklarında yer almasıyla verimlilik kavramının tanımında da değişiklik olmaya başlamıştır. Artık verimliliğin tanımında, ürün ve hizmetin kalitesini yükseltme, çalışanlara en iyi şartları ve yaşam koşullarını sağlama, doğal yapıyı ve çevreyi koruma ile birim girdi miktarı başına düşen üretim miktarını arttırma birlikte düşünülmektedir. Verimlilik, toplam verimlilik anlayışı ile düşünüldüğünde çeşitli üretim ve çevre faktörleri ile teknolojik, ekonomik ve örgütsel yeteneklerin bir araya gelmesi olarak tanımlanmaktadır (<http://www.mpm.org.tr/verimlilik/>).

Verimlilik farklı bilim dallarında farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Bu görüşlerden bazıları açıklanmak istenirse: iktisatçılara göre verimlilik, çıktı ve girdi fiziksel miktar olarak ifade edildiğinde, çıktı ve bunu üretmek için kullanılan girdiler arasındaki ilişkidir; mühendislere göre, bir makinenin etkin çalışmasıdır; muhasebecilere göre, finansal rasyolar ve finansal tabloların analizi yoluyla işletmelerin performansı ile ilgilidir; yöneticilere verimlilik kavramına farklı açılardan bakmaktadırlar; kalite ve miktar, saat başı çıktı, etkinlik, işe devamsızlık, işten ayrılma, iş tatmini, kâr, rekabet düzeyi, hükümet, teşvikler vb ile ilişkilidir”(Ramsay, 2008: 17, alıntılanan Yükçü ve Atağan, 2009: 4).

3.3. Firmalarda Etkinlik

İktisat bilimi, kıt kaynaklarla sınırsız insan ihtiyaçlarını maksimum düzeyde karşılama yollarını araştırmaktadır. Ancak kaynakların kıt oluşu günümüzde toplumları etkilemeye ve çeşitli alternatifler üretmeye zorlamaktadır. Bununla birlikte insanların

mevcut kaynakları en rasyonel biçimde kullanabilmeleri refah düzeyini arttırmanın da belirleyici koşulu olmuştur (Kök ve Deliktaş, 2003:42-43).

Kaynakların optimum şekilde kullanılmasını amaç edinen iktisat bilimi, ekonominin performansını ölçmek için sürekli yöntem geliştirme çabası içinde olmuştur. Bu sebeple performans değerlendirmesi için etkinlik kavramı geliştirilmiştir (Bakırcı, 2006:201). Etkinlik kelimesi ise günümüzde iktisat ve işletme literatürünün dışında birçok alanda kullanılmaya başlanmıştır. Fakat iktisadi literatürde etkinlik; “minimum çaba veya masraf ile maksimum sonuçlar elde etme kapasitesi” olarak, teknik anlamda ise “fili çıktı/maksimum çıktı” oranı olarak tanımlanmıştır (Kök ve Deliktaş, 2003:43).

“Etkinlik, bir işletmenin üretim faktörleri veya üretimin kendisi için önceden saptadığı programın gerçekleştirilme derecesinin bir ölçüsüdür” (MPM, 1969:84). Benzer bir ifadeyle, önceden belirlenen standart ölçülerle, gerçekleşen ölçüler kıyaslanır anlamı taşır. Etkinliğin arttırılması demek firmanın çıktılarının ekonomik, sosyal ve teknolojik yollardan en yüksek düzeye çıkması demektir. Çıktıların ekonomik ve teknolojik yollardan en yüksek düzeye çıkması, etkinlik kadar verimliliği de arttırdığı bir gerçektir (Külünk, 1976: 184).

Modern anlamda etkinlik ölçümünün öncüsü olan Farrell (1957), bir işletme için etkinliğin iki bileşeninin teknik ve tahsis etkinliği olduğunu belirtmiştir. “Teknik etkinlik, belirli miktarda girdi kullanarak mümkün olan en çok çıktıyı elde edebilme, tahsis etkinliği ise maliyetleri de dikkate alarak en uygun oranda girdi kullanma kabiliyeti olarak tanımlanmaktadır. Bu iki etkinlik bir araya gelerek ekonomik etkinlik kavramı elde edilmektedir” (Coelli, 1996, alıntılan Karacabey, 2001: 1).

Firmalar açısından etkinlik; işçilik, hammadde, malzeme gibi girdilerin firmanın amaçları doğrultusunda ne kadar etkin veya yeterli kullanıldığını gösteren bir değerlendirme ölçütüdür. Başka bir ifadeyle etkinlik, gerçekleşen performansın olması gereken performansa ne ölçüde yaklaşmış yaklaşmadığını verir. Etkinlik derecesi aşağıda verilen formül ile bulunabilir (http://www.ekodialog.com/Konular/etkinlik_nedir.html):

Etkinlik= standart performans / gerçekleşen (fili) performans

Örneğin; bir işin normal şartlar altında gerçekleşme süresi 3 saat, fakat uygulamada bu iş 4 saatte gerçekleşiyorsa:

Etkinlik= 3 / 4 = 0,75’ tir.

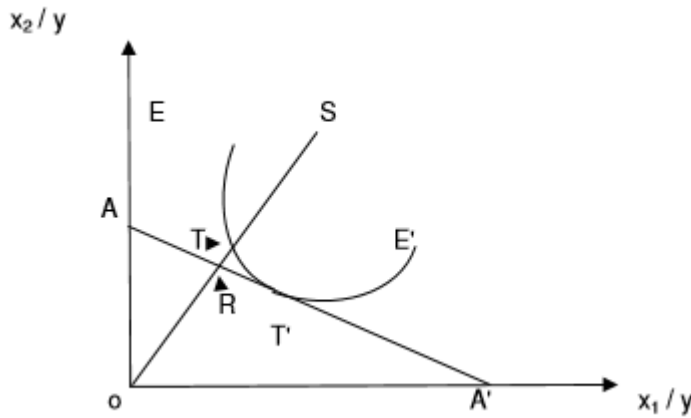
Busonuca göre, işin gerektiği kadar etkin olmadığı yargısına ulaşılabilir. Etkinlik oranının “1” in altında olması, faaliyetin istenildiği gibi gerçekleşmediğini, oranın “1” den büyük olması ise, normalden daha büyük bir etkinlik düzeyini göstermektedir.

Teknik Etkinlik ve Tahsis Etkinliği

Teknik etkinlik, “girdilerden elde edilen yararlı çıktıdır. Teknik etkinlik, çıktı/girdi ilişkisini tanımlaması nedeniyle bir verimlilik göstergesi özelliği taşımaktadır”(Akal, 2005:43).

“Bir firmanın teknik etkinliği söz konusu olduğu zaman genellikle veri bir girdi seti ile olası maksimum hasılanın üretilebilmesindeki başarı akla gelmektedir. Bu kavram ile etkin bir üretim fonksiyonun bilindiği varsayımından hareketle, tam etkin bir firmanın, herhangi veri girdiler bileşiminden elde edilebildiği hasıla kastedilmektedir”(Farrell, 1957:253-290, alıntılaman Kök ve Deliktaş, 2003:47).

“Bu yaklaşım Farrell tarafından ölçeğe göre sabit getiri varsayımı altında iki girdi (x_1, x_2) kullanılarak, tek çıktı (y) üretilen firmalar örneği ile açıklanmaktadır (Kök ve Deliktaş, 2003:47).” Birbirinden farklı iki girdi kullanarak bir tek çıktı üreten firmalardaki etkinliktikey ekseninde 1 birim çıktı alabilmek için kullanılması gereken x_2 miktarının, yatay ekseninde ise yine 1 birim çıktı elde edebilmek için kullanılması gereken x_1 miktarının yer aldığı bir grafik yardımıyla açıklanabilir. Etkinlik sınırı EE’ olarak belirlenmiştir. Buna ek olarak girdi fiyatlarının oranının da PP’ doğrusu ile aşağıdaki Şekil 3’ te gösterilmiştir.

Şekil 2: Teknik ve Tahsis Etkinliği (Kılınç, 2009: 31)

Şekilde S noktası S1 firmasının 1 birim çıktı elde edebilmek için bulunduğu üretim noktasını vermektedir. S noktası etkin sınırı olan EE' nün yukarısında bulunduğu için bu firmanın etkin olduğu söylenebilir. Firmanın etkin çalışması için çıktı miktarını azaltmadan girdi miktarını T noktasına kadar azaltması gerekmektedir. Yani girdilerde meydana gelecek olan azalma oranı ST / OS kadardır. Bu firmanın teknik etkinliği ise genellikle şu şekilde ölçülür:

$$TE = \frac{OT}{OS}(2)$$

T noktasında üretim faaliyetinde bulunan bir firmanın teknik olarak etkin olduğu ancak tahsis etkinliğine sahip olmadığı söylenebilir. S noktasında faaliyet gösteren S1 firması için tahsis etkinliği;

$$AE = \frac{OR}{OT}(3)$$

şeklinde hesaplanabilir. Burada RT uzaklığı firmanın teknik olarak etkin ancak tahsis etkinliğine sahip olmayan T noktasında üretim yapmak yerine hem teknik hem de tahsis etkinliğine sahip T' noktasında üretim yapması durumunda maliyetlerinde meydana gelecek azalma oranını göstermektedir. Bu iki etkinlik oranı kullanılarak toplam ekonomik etkinlik (EE) de hesaplanabilir (Karacabey, 2001: 1-2, alıntıl原因 Kılınç, 2009:31):

$$EE = \frac{OR}{OS} = \frac{OT}{OS} \times \frac{OR}{OT} = TE \times AE(4)$$

3.4.Firma Etkinlik ve Karar Verme Süreçlerinde Kullanılan Yöntemler

Performans ve etkinlik ölçme yöntemleri parametrik ve parametrik olmayan yöntemler olarak ikiye ayrılır.

3.4.1. Parametrik Yöntemler

“Parametrik yöntemlerde genel olarak bir gözlem kümesi vardır ve bu küme içinde en iyi performansın regresyon çizgisi (etkinlik sınırı, efficiency frontier) üzerinde olduğu varsayılarak, bu çizgiden sapma göstermeyen gözlemler etkin (efficient), bu gözleme göre başarısız olan diğer gözlemler de etkinsiz (inefficient) olarak tanımlanır” (İnan, 2000: 83).

Üç temel parametrik sınır yaklaşımı vardır (Berger ve Humphrey, 1997: 6, alıntıl原因 Kılınç, 2009:35). Bu yaklaşımlar aşağıdaki başlıklar altında açıklanmıştır.

3.4.1.1. Stokastik Sınır Yaklaşımı (Stochastic Frontier Approach - SFA)

Stokastik Sınır Yaklaşımı (SFA) üretim yapılan her alanda, yapılan üretimin etkin olup olmadığının araştırılması için üretim sınır fonksiyonlarının tahmin edildiği ve etkinliğin ölçüldüğü bir yaklaşımdır. SFA ile üretim sırasında oluşan hataların ekonometrik modellerle tahmin edilmesiyle bu hatalardan kaynaklanan etkinsizliğin mümkün olduğu kadar minimum düzeyde olması için çalışılır (Avcı ve Çağlar, 2016: 20).

Stokastik sınır yaklaşımı Aigner (1977), Battese ve Corra (1977), Meeusen ve van den Broeck (1977) tarafından geliştirilmiştir (Turgutlu vd., 2004:7).“Ekonometrik yaklaşım olarak da bilinen SFA, maliyet, kar ve üretim gibi açıklanan değişkenlerle; girdi, çıktı ve çevresel faktörler gibi açıklayıcı değişkenler arasında işlevsel bir ilişki kurar ve bir de hata payı için modelde yer ayırır. Bu teknikte, yukarıda sözü edilen rassal hata ve etkinsiz gözlemin birbirlerinden ayrılması gerekmektedir. Herhangi bir gözlemin en iyi durumdan sapmasının ne kadarının rassal hata, ne kadarının da etkinsiz gözlem olduğu anlaşılmeden modelin sonuçlarının güvenilir olmayacağı açıktır. Bu iki unsur, genellikle farklı dağılımlara sahip oldukları varsayılarak ayrılırlar. Rassal hatanın standart normal, etkinsiz gözlemlerin ise asimetric dağıldığı varsayılır”(Berger ve Humphrey, 1997, alıntılanan İnan, 2000:8).

SFA, firmaların etkinsizliklerini araştırırken dışsal faktörleri de hesaba katmaktadır. Yani tanımlanan üretim teknolojisi sınırlarından sapmaları, hata terimleriyle ölçerek iki parçaya ayırmaktadır. Birinci parça rassallığı (istatistiksel hata), ikinci parça ise etkinsizliği ifade etmektedir. Rassal hata terimi firmanın kontrolü dışında olan tüm olayları kapsamaktadır. Etkinsizlik sapması ise temelde firma açısından yönetimsel bir aksaklığı ifade etmektedir (Atılğan, 2012: 31).

Yöntemle ilgili bazı eleştiriler de bulunmaktadır. Bu eleştirilerin başında ölçülecek etkinlik türüne göre bir fonksiyonel yapı oluşturulmasını gerektirmesinden gelmektedir. Buna karşın SFA, istatistiksel hataları etkinsizlikten kaynaklanan hatalardan ayırması sebebiyle pek çok çalışmada kullanılmaktadır (Turgutlu vd., 2004: 7, alıntılanan Kılınç 2009: 35).

3.4.1.2. Serbest Dağılım Yaklaşımı (Distribution Free Approach - DFA)

Berger (1993) hata terimlerinin dağılımına ilişkin olarak baştan varsayım yapmaktan kaçınmış ve serbest dağılım yaklaşımını geliştirmiştir (Kadioğlu, 2006: 22).

Bununla birlikte stokastik yönteme getirilen eleştiriler DFA yönteminin ön plana çıkmasına sebep olmuştur. Serbest Dağılım Yaklaşımı, “sınır içinde fonksiyonel bir form belirler fakat etkinsizlikleri ve rassal hatayı farklı bir yönden ayırmaktadır. SFA’dan farklı olarak DFA, etkinsizliklerin ya da standart hataların belirli dağılımlarına ilişkin güçlü varsayımlar çıkarmamaktadır” (Kılınç, 2009: 35).

Serbest dağılım yaklaşımında belli bir fonksiyon tanımlanmasına rağmen, hata terimlerinin ortalaması sıfır kabul edildiği için, hata terimlerinin dağılımıyla ilgili bir varsayım yapılmaz. Bununla birlikte her firmanın etkinliğinin zamanla istikrara kavuşacağı varsayılmaktadır. Bu yüzden, etkinsizlik her bir firmanın ortalama artık değeri ile sınır üzerindeki firmanın ortalama artık değerlerinin arasındaki farktan oluşmaktadır. Serbet dağılım yaklaşımının stokastik dağılım yaklaşımından en büyük farkı ve yeniliği, panel verilerin kullanılmasına olanak tanıyarak katsayıların zaman içinde değişmesini mümkün kılmasıdır (Kadioğlu, 2006: 22).

DFA yöntemi, bazı belirli kısıtlar altında hata terimlerinin ve onların etkinsiz gözlem ve rassal hata bileşenlerinin herhangi bir dağılıma sahip olabileceğini varsaymaktadır. Bu yöntemde her firmanın uzun dönemde verimliliği sabittir veya istikrarlıdır. Buna ek olarak ölçüm hataları da sıfıra yakınsar. Bahsedilen bu varsayımlar etkinsiz gözlemlerin pozitif olmaları koşuluyla geçerlilik kazanır (Berger ve Humphrey, 1997, alıntılan İnan, 2000: 10).

3.4.1.3. Thick Frontier Yaklaşımı (Thick Frontier Approach - TFA)

“Kalın Sınır Yaklaşımı fonksiyonel bir form belirtmekte ve etkinsizlikleri temsil eden en yüksek ve en düşük kartiller arasındaki tahmin edilen performans sapması var iken, rassal hatayı temsil eden gözlemlerin en yüksek ve en düşük performans sınırları içindeki tahmin edilen performans değerleri sapması olduğunu varsaymaktadır” (Berger ve Humphrey, 1997: 6-7-8, alıntılan Kılınç, 2009: 36). TFA toplam etkinliğin genel düzeyinin tahmin edilmesini sağlamasına koşun, tam verimlilik noktasını tahmin etmekte yetersiz kalmaktadır (Berger ve Humphrey, 1997: 6-7-8, alıntılan Kılınç, 2009: 36).

3.4.2. Parametrik Olmayan Yöntemler

Parametrik olmayan yöntemlere ihtiyaç ilk olarak girdi ve çıktıların niteliksel farklılıklarından ortaya çıkmıştır. Özellikle birbirinden farklı kaynakların kullanılması sonucunda oluşan birçok farklı ürün etkinliğin hesaplanmasını zorlaştırmaktadır. Ayrıca

girdi-çıktıların birimlerinin farklı olması da bahsedilen bu zorlukları artırmaktadır.(Bozdağ, 2001: 31). Bütün bu zorlukların giderilmesi için parametrik olmayan yöntemler kullanılmaya başlanmıştır.

Parametrik olmayan yöntemler kısıt altında optimizasyon kullanarak etkinlik sınırına olan uzaklığı ölçmeye yararlar. Bu yöntemler, parametrik yöntemlerdeki gibi üretim biriminin yapısı ile ilgili davranışsal varsayımları sağlamak zorunda olmadıklarından, parametrik yöntemlere göre üstünlük sağlamaktadırlar (Yaşa, 2008: 18).

Bu çalışmada parametrik olmayan yöntemlerden Veri Zarflama Analizi Yöntemi (VZA), Operasyonel Rekabetçi Derecelendirme Analizi Yöntemi (OCRA), Bulanık Mantık Yöntemi (FUZZY), Analitik Hiyerarşi Süreci Yöntemi(AHP) ve PROMETHEE (The Preference Ranking Organization METHod for Enrichment Evaluation) yöntemi açıklanacaktır.

Bahsedilen yöntemlerden en çok ve yaygın olarak kullanılanı 1978 yılında Charnes, Cooper ve Rhodes tarafından geliştirilen DEA (Data Enveloping Analyses, Veri Zarflama Analizi) yöntemidir (İnan, 2000:11). VZA yöntemi ileri ki konularda detaylı şekilde açıklanacaktır.

3.4.2.1. Analitik Hiyerarşi Süreci AHP (Analytic Hierarchy Process)

Analitik Hiyerarşi Süreci 1980 yılında Saaty tarafından geliştirilen ve karar alternatiflerinin çoklu kriterlere göre sıralanmasına ve seçim yapılmasına yarayan bir yöntemdir. Başka bir deyişle, her bir karar alternatifini, karar vericinin kriterlerini önem derecesine göre sıralamak için rakamsal değerler geliştirme sürecidir. Bu noktada varılmak istenen, en iyi alternatifi seçmek olduğu için nicel ya da nitel kriterlerin değerlendirilmesinde kullanılabilir (Saaty, 1980, alıntılan Özbek, 2015: 2). Analitik Hiyerarşi Süreci'nin adımları basitçe incelendiğinde, ilk olarak bir karar hiyerarşisinin kurulduğu ve bunun üzerinde önceden tanımlanmış bir karşılaştırma çizelgesi kullanılarak, kararı etkileyen faktörler ve bu faktörler açısından karar noktalarının önem derecelerini değerlendirerek karşılaştırdığı görülür. Buradan yola çıkarak önem farklılıkları karar noktaları üzerinde yüzde dağılıma dönüşür. Üretim şirketleri ve bankalar, finansal ve finansal olmayan puanlarına göre genel bir güvenilirlik puanı elde etmek amacıyla bu yöntemi kullanırlar. AHP tabanlı modeller sayesinde stratejik, operasyonel, finansal, mali olmayan, niteliksel ve niceliksel bilgileri ticari bankaların finansal analizi ile birleştirme şansına sahip olunur (Akkoç, 2013: 5).

Geleneksel AHP yöntemi genellikle karar vericilerin tam ve net kararlar vermesi nedeniyle eleştirilmektedir. Öte yandan karar vericiler belirli bir aralıktaki kararlarda net ve kesin değerli kararlara göre daha güvenli hissederler. Belirsizlik ve muğlaklık insan yargılarının ve tercihlerinin doğasında olduğundan, gerçek yaşam durumlarını değerlendirmek amacıyla tam sayısal değerlerden ziyade bulanık değerler kullanılmış ve bulanık Analitik Hiyerarşi Modeli geliştirilmiştir (Saaty, 1980, alıntılan Özbek, 2015: 2).

Analitik Hiyerarşi Süreci aşağıdaki gibi beş adımda açıklanabilir (Saaty, 1994, alıntılan Özbek, 2015: 179-180):

Adım 1: Hiyerarşik Yapının Oluşturulması: Amacın, kriterlerin, karar alternatiflerinin belirlenmesi ve hiyerarşinin oluşturulması,

Adım 2: Kriterlerin ikili karşılaştırmalarının yapılması ve alternatiflerin her bir kriter için ikili karşılaştırmalarının yapılması,

Adım 3: Normalize edilmiş ikili karşılaştırma matrislerinin hazırlanması,

Adım 4: Öncelik vektörünün oluşturulması, böylece kriter ağırlıklarının belirlenmesi ve o kritere göre alternatif stoklarının belirlenmesi,

Adım 5: Tutarlılığın test edilerek AHP skorlarının oluşturulması.

3.4.2.2. OCRA (Operational Competitiveness Rating Method)

Operasyonel Rekabet Derecesi (OCRA) 1994 yılında Parkan tarafından geliştirilen basit ve kullanışlı bir yöntemdir. Benzer girdiler kullanılarak benzer çıktılar üreten Ürün Birimleri (PU) görelî etkinliğin ölçülmesinde performans ve verimlilik analizi sorunlarını çözmek için kullanılır. OCRA yöntemi yatırım bankacılığı, hizmet, kamu kurumlarının binaları, sanayi kuruluşları, oteller ve gıda üretim tesisleri gibi birçok alanda kullanılır (Koleto ve Gürbüz, 2014: 1).

OCRA yönteminde, sıfır bölünme hatasını önlemek için normalize etme sürecinde girdi ve çıktıların sıfırdan farklı bir değer alması gerekir. Girdi ve çıktıların ağırlıkları fayda-maliyet analizi veya AHP gibi detaylı değerlendirme teknikleri kullanılarak basit skora teknikleri ile hesaplanabilir. Girdi ve çıktı ağırlıklarını fayda-maliyet analizi bir ölçek kullanarak belirlemek mümkündür. Örneğin; 1'den 5'e kadar olan bir ölçekte, 5 en yüksek değeri gösterirken, 1 en düşük değeri sembolize edebilir (Özbek, 2015: 4).

OCRA'nın genel prosedürü aşağıdaki gibi özetlenebilir (Parkan ve Wu, 2000: 497-517; Peters ve Zwelski, 2010: 224, alıntılan Özbek, 2014: 123-124):

Adım 1: Ölçeklenmemiş girdi endeksinin hesaplanması:

Bu adımda OCRA metodu girdi niteliği özelinde çeşitli alternatiflerden elde edilen puanları dikkate alır. Fayda niteliğine odaklanan puanları dikkate almaz. Tam tersine fayda dışı veya düşük değerlere sahip girdiler tercih sebebidir.

Girdi kriterleri göz önüne alınarak her bir karar birimi için aşağıdaki eşitlik kullanılarak girdi endeksi hesaplanır.

$$i^k = \sum_{m=1}^M a_m \frac{\max_{n=1,\dots,K} (X_m^n) - X_m^k}{\min_{n=1,\dots,K} (X_m^n)}, \quad \forall n = 1, \dots, K; X_m^n > 0; \forall k = 1, \dots, K \quad (5)$$

Bu amaçla her bir girdi kriteri m için karar birimi k' nın girdi değeri olan X_m^k , karar birimlerinin en büyük girdi değerinden çıkarılır. Sonrasında bu çıkan sonuç karar birimlerinin en küçük girdi değerine bölünerek normalleştirilir. Bu bölüm, girdi kriteri m'nin ağırlığı olan a_m ile çarpılır. Çarpımdan çıkan sonuç, ağırlıklı normalleştirilmiş girdi mesafe derecesi olarak adlandırılır. Mesafe dereceleri tüm girdiler ve karar birimleri için ayrı ayrı hesaplanır. Daha sonra ağırlıklı normalleştirilmiş girdi mesafe dereceleri toplanarak her bir karar birimi k için Ölçeklenmemiş Girdi Endeksi i^k hesaplanır.

Adım 2: Ölçeklenmemiş çıktı endeksinin hesaplanması

Çıktı kriterleri dikkate alınarak her bir karar birimi için aşağıdaki eşitlik kullanılarak çıktı endeksi hesaplanır:

$$o^k = \sum_{h=1}^H b_h \frac{Y_h^k - \min_{n=1,\dots,K} Y_h^n}{\max_{n=1,\dots,K} Y_h^n}, \quad \forall n = 1, \dots, K; Y_h^n > 0; \forall k = 1, \dots, K \quad (6)$$

Bu amaçla her bir çıktı kriteri h için karar birimi k'nın çıktı değeri olan Y_h^k 'dan karar birimlerinin en küçük çıktı değeri olan $\min_{n=1,\dots,K} (Y_h^n)$ çıkarılır. Sonrasında bu çıkan sonuç karar birimlerinin en küçük çıktı değerine $\max_{n=1,\dots,K} (Y_h^n)$ bölünerek normalleştirilir. Bu bölüm, çıktı kriteri h'nın ağırlığı olan b_h ile çarpılır. Ortaya çıkan bu sonuç, ağırlıklı normalleştirilmiş çıktı mesafe derecesi olarak adlandırılır. Mesafe dereceleri tüm çıktılar ve karar birimleri için ayrı ayrı hesaplanır. Daha sonra ağırlıklı normalleştirilmiş çıktı mesafe dereceleri toplanarak her bir karar birimi k için Ölçeklenmemiş Çıktı Endeksi o^k hesaplanır.

Adım 3: Girdi endeksi ölçeklendirme

Bir karar biriminin k. girdi endeks değerinden endeks setinin en küçük girdi endeks değeri çıkartılarak ölçeklendirme yapılır.

$$I^k = i^k - \min_{n=1,\dots,K} i^n, \quad \forall k = 1, \dots, K \quad (7)$$

Adım 4: Çıktı endeksi ölçeklendirme

Bir karar biriminin k. çıktı endeks değerinden endeks setinin en küçük çıktı endeks değeri çıkartılarak ölçeklendirme yapılır.

$$O^k = o^k - \min_{n=1, \dots, K} o^n, \quad \forall k = 1, \dots, K \quad (8)$$

Adım 5: Ölçeklendirilmemiş etkinlik endeksinin hesaplanması

Her bir karar birimi için ölçeklendirilmiş giriş endeks değeri ile çıktı endeks değeri toplanarak etkinlik endeksi hesaplanır.

$$e^k = I^k + O^k, \quad \forall k = 1, \dots, K$$

Adım 6: Ölçeklendirilmiş etkinlik endeksinin hesaplanması

Ölçeklendirilmemiş etkinlik endeksi elemanlarından en küçük eleman çıkartılarak ölçeklendirilmiş etkinlik endeksi hesaplanır.

$$E^k = I^k + O^k - \min_{n=1, \dots, K} (I^n + O^n), \quad \forall k = 1, \dots, K$$

3.4.2.3. PROMETHEE (The Preference Ranking Organization Method for Enrichment Evaluation)

Günümüzde rekabet ortamında kararların hızlı ve etkin bir şekilde verilmesi işletmelerin en önemli hedeflerinden birisi haline gelmiştir. Promethee sıralama yöntemi birden fazla kriterin göz önünde bulundurulması gerektiği karar verme süreçlerinde ön plana çıkmaktadır. Özellikle 1980'lerden sonra bu yöntemin daha çok kullanılmaya başlandığı görülmüştür (Dağdeviren ve Eraslan, 2008: 70).

Prothee I (Kısmi sıralama) ve Promethee II (Tam Sıralama) J.P Brans tarafından geliştirilmiş ve 1982 yılında ilk defa R. Nadeau ve M. Landry tarafından Kanada'nın Laval Üniversitesi'nde organize edilen konferansta sunulmuştur. G. Davignon tarafından aynı yıl hızlı bir şekilde sağlık sektöründe kullanılmıştır (Brans ve Mareschal, s.164).

Promethee Metodunun Prensipleri (Brans ve Vincke, 1985: 648):

Adım 1: İlk olarak karar verici değerlendirme faktörlerini tanımlar ve ağırlıkları ile kriterler tarafından değerlendirilen alternatiflere göre bir veri kümesi oluşturulur.

Adım 2: Bir önceki adımda belirlenen değerlendirme faktörlerinin yapısını ve ilişkisini göstermek adına 6 tip değerlendirme fonksiyonu oluşturulur. Bunlar; olağan, U-tipi, V-tipi, kademeli, doğrusal ve Gaussian fonksiyonlarıdır.

Adım 3: Bir önceki adımda belirtilen tercih fonksiyonlarından uygun olan temel alınarak alternatif çiftler için ortak tercih fonksiyonları belirlenir. Burada farklı a ve b alternatifleri için ortak tercih fonksiyonu aşağıdaki gibi gösterilmiştir.

$$P(a,b)=\begin{cases} 0 & , f(a)\leq f(b) \\ p[f(a)-f(b)] & , f(a)>f(b) \end{cases} \quad (11)$$

Karar noktalarının ikili karşılaştırmaları yapılırken, karar verici hangi farklı tipte kriterin kullanılacağına ve buna karşılık gelen olası değer eşiklerinin ne olacağına karar vermek durumundadır. Kriterlerin doğasının ve eşik değerlerinin bağlı oldukları ekonomik anlamlara göre her bir durum için sabitlenebileceği öngörülmektedir. Burada ayrıca daha karmaşık durumlar olacağını öngörmekle birlikte yukarıda belirtilen altı fonksiyonun hemen tüm durumlara uyarlanabileceği öngörülmüştür.

Adım 4: Ortak tercih fonksiyonlarına istinaden her bir alternatif çifti için tercih endeksleri belirlenir.

Adım 5: Alternatifler için pozitif ve negatif üstünlükler belirlenir.

$$\begin{aligned} \Phi^+(a) &= \sum \pi(a, x) & x &= (b, c, d, \dots) \\ \Phi^-(a) &= \sum \pi(x, a) & x &= (b, c, d, \dots) \end{aligned} \quad (12)$$

Burada her iki formülde de x, a dışındaki diğer karar noktalarını göstermektedir. Dolayısı ile her iki formülde de n adet karar noktası için üstünlük adedi (n-1) kadar değer toplamından oluşacaktır.

Adım 6: Promethee I ile daha önce de belirtildiği gibi kısmi sıralama yapılmış olur. Burada anlatılmak istenen karar noktalarına ait negatif ya da pozitif üstünlük değerlerinin ikili karşılaştırmalarının yapılmasıdır. Bu sayede üç farklı durum ortaya çıkmaktadır. Bunlar; A ve B karar noktası için A, B'den üstündür; B, A'dan üstündür ya da A, B'den farksızdır olabilir. Böylece karar vericiye bir grafik ile bazı aksiyonların karşılaştırılabilir olduğu gösterilirken bazılarının karşılaştırılamayacağı gösterilmiş olur.

Adım 7: Promethee I ile verilen kısmi sıralamadan sonra Promethee II ile tam sıralama yapılmış olur böylece hesaplanan tam öncelik değerlerine göre tüm alternatifler aynı düzleme getirilmiş olur.

3.4.2.4. FUZZY (Bulanık Mantık)

Lütfü Aliasker Zade'nin 1961 yılında yayınladığı bir makalenin sonucunda oluşmuş bir mantık yapısıdır. Klasik yaklaşımda bir varlık, ya kümenin elemanıdır ya da değildir. Matematiksel olarak ifade edilmek istendiğinde, varlık küme ile olan üyelik ilişkisi bakımından kümenin elemanı olduğunda "1", kümenin elemanı olmadığı zaman "0" değerini alır. Bulanık mantık klasik küme gösteriminin genişletilerek her bir varlığın üyelik derecesi kazanmasıdır. Varlıkların üyelik derecesi (0, 1) aralığında herhangi bir değer olabilir (Zade, 1965: 338-353). Bu yöntem özellikle belirsizlik ve göreceli durumlarda, ölçümlerde oluşabilecek belirsizlik ile başa çıkabilmek adına matematiksel olarak formülize edilmiş araçlar sunarak karar vericilerin karar almasına yardım etmek amacıyla kullanılmaktadır. Diğer yandan yöntem konvansiyonel AHP metodunun yetersiz kaldığı ve özellikle tam ve net yargılamaların yapılamadığı durumlarda AHP metoduna yardımcı olmak adına AHP metodunu güçlendirmek amacıyla da kullanılmıştır(Çelen, 2014: 49).

Bununla birlikte yöntem servis süreçlerinin modellemesinde kavramsal olarak beş maddede aşağıdaki gibi özetlenebilir (Amini ve Jochem, 2011:3):

- 1) Sürecin görselleştirilmesi ve tanımlanması,
- 2) Performans ölçütlerinin tanımlanması,
- 3) Performans ölçütlerinin ağırlıklandırılması,
- 4) Ölçme ve Değerlendirme,
- 5) Performans ölçütlerinin konsolide edilmesi ve süreç performans hesaplaması.

3.4.2.5. Veri Zarflama Analizi (DEA)

Etkinlik ölçümü çalışmalarında en sık kullanılan parametrik olmayan yöntem Veri Zarflama Analizi yöntemidir. Gerek kamu sektörü gerekse özel sektör için etkinlik ölçüm teknikleri içinde en yaygın olarak kullanılan yöntemdir (Kutlar ve Kartal, 2004: 52).

Veri Zarflama Analizi, farklı ölçeklerle ölçülmüş birden çok girdi ve çıktının karşılaştırılmasının zor olduğu durumlarda karar birimlerinin göreceli performansını ölçmeyi amaçlayan doğrusal programlama tabanlı bir tekniktir (Karacaer, 1998: 11).

Başka bir tanıma göre ise Veri Zarflama Analizi, farklı birimlere sahip birden fazla girdi-çıkıtı kümesinin olduğu ve bu kümenin ortak bir ölçüt üzerinde birleşemediği durumlarda, nispi toplam faktör etkinliğini ölçme olanağı tanıyan, üretimin ekonomik

teorisi ile bağdaşan ve parametrik olmayan bir yöntemdir (Güran ve Cingi, 2002: 69, alıntıl原因 Bal, 2010: 31).

Etkinlik sınırının üretim olanakları kümesindeki en az bir noktadan geçmesi ve diğer noktaların bu etkinlik sınırının üzerinde ya da altında olmasına, matematikte karşılık gelen sınırın noktaları zarfladığı ifadesidir. Yöntemin adı da buradan gelmektedir (Cooper vd. , 2000: 3).

Veri Zarflama Analizi yöntemi ile diğer etkinlik ölçüm yöntemlerinin çok sayıdaki girdi ve çıktıyı karşılaştırmadaki yetersizlikleri aşılmaya çalışılmıştır. Parametrik yöntemlerde olduğu gibi önceden belirlenmiş herhangi bir analitik üretim fonksiyonunun varlığına gerek duymadan ölçüm yapılabilmesi VZA'nın önemli bir özelliğidir (Özsever vd., 2009: 48).

Yukarıda anlatılan yönüyle VZA, farklı alanlarda etkinlik ölçümü ve değerlendirilmesi amacıyla kullanılmaktadır. VZA'nın görece etkinliği ölçme şekli iki aşamalıdır. Aşağıda kısaca özetlenmiştir:

1) “Herhangi bir gözlem kümesi içinde en az girdi bileşimini kullanarak en çok çıktı bileşimini üreten en iyi gözlemleri belirler” (Aydemir, 2002: 45). Bu yöntem istatistiksel yöntemlerden herhangi biriyle üreticileri ortalamaya göre değerlendirir. Aynı zamanda her bir üreticiyi en iyi üretici ile de kıyaslar (Aydemir, 2002: 45).

2) Etkinlik sınırını “referans” olarak kabul edip, etkin olmayan karar birimlerinin bu sınıra olan uzaklıklarını “radyal” (açısal) olarak ölçer (Yolalan, 1993: 483).

Veri Zarflama Analizini Uygulamanın Temel Amaçları

Veri zarflama analizini uygulamanın temel amaçları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Erkut ve Polat, 1993: 12-13, alıntıl原因 Kılınç, 2009: 42):

- Karşılaştırılan birimlerin her biri için girdi ve çıktıların herhangi birinde görece etkinliğinin kaynaklarının ve miktarlarının belirlenmesi,
- Etkinliğe göre birimlerin sınıflandırılması,
- Karşılaştırılan birimlerin yönetimlerinin değerlendirilmesi,
- Birimlerin kontrolleri dışındaki program ve politikaların verimliliklerini değerlendirmek ve program etkinliği ile yönetsel etkinliği ayırt etmek,
- Değerlendirme altındaki birimler için kaynakların yeniden atanması amacıyla niceliksel bir temel oluşturması,

- Birimler arasındaki karşılaştırma ile doğrudan doğruya ilişkili olmayan amaçlar için etkin girdi ve çıktı ilişkilerinin belirlenmesi,
- Belirli girdi ve çıktı ilişkileri için yürürlükteki standartların gerçekleşen performansa göre incelenmesi ve gözden geçirilmesi,
- Daha önceki çalışmalardaki sonuçların karşılaştırılmasıdır.

VZA'nın Uygulama Alanları

Başlangıçta üretim yönetimi alanında uygulanan Veri Zarflama Analizi daha sonra, hizmet ve finans sektörlerinden iç ve dış rekabet koşullarında bulunan her konuda kullanılmaya başlanmıştır. Bunların dışında kamu sektörü ile ilgili alanlarda da Veri Zarflama Analizinin kullanılabilirdiği görülmektedir. Bununla birlikte kamu hizmetlerinin, okulların, hapishanelerin ve ülkelerin makroekonomik sonuçlarının etkinliğini ölçmeye yönelik çeşitli çalışmalar da vardır (Bal, 2010: 32).

VZA dünyada yaygın kullanılan bir yöntem olmasına karşın Türkiye'deki uygulama alanları oldukça kısıtlı kalmıştır. Daha çok akademisyenlerin uyguladığı veya yönelem ve iktisat araştırmalarında kullanılan bir yöntem olmuştur. Bankacılık ve sağlık sektöründe yaygın olarak kullanılan VZA'nın Türkiye'de kullanımının sınırlı kalmasının birçok sebebi vardır. Bu sebepler arasında; yöntemin karmaşık görünümü, uygulamaya temel olacak veri setlerine ulaşmanın güçlükleri, özellikle de kamuda gerekli veri alt yapısının bulunmayışı olarak sıralanabilir. Son zamanlarda geliştirilen paket programlar, teknik bilgi gerektirmeden uygulanabildiğinden, yöntem önceki yıllara göre daha yaygın halde kullanılmaya başlanmıştır (Mecit, 2005: 2).

VZA, doğru şekilde kullanıldığı sürece etkin bir yöntemdir. VZA'nın üstün yanları aşağıdaki gibi özetlenebilir (Karacaer, 1998 : 40, Aydemir, 2002: 91-92, alıntılayan Kılınç, 2009: 44):

- VZA, birçok girdi ve birçok çıktıyı işleyebilecek kapasitededir.
- VZA doğrusal formda çalışan bir yöntem olduğundan bunun dışında başka bir forma ihtiyaç duymamaktadır.
- VZA ile etkinlikleri hesaplanan karar birimleri görelilik olarak tam etkin olanlarla karşılaştırılmaktadır.
- VZA, girdi ve çıktılarının aynı birimde olmalarını gerektiren bir etkinlik ölçme yöntemi değildir. Farklı birimlere sahip girdi-çıkıtı kümelerini dönüşüm yapmaya gerek duymadan veya çeşitli varsayımlar kullanmadan aynı şekilde ölçebilmektedir. Ayrıca

analiz sonuçlarını içeren detaylı bir veri tabanı oluşturabilmekte ve böylece belgeleme imkanı yaratabilmektedir.

- Verimlilik analizi en iyi gözlemler sonucu oluşturulan sınır fonksiyonuna göre yapıldığından, belirlenen hedefler en iyi performansa sahip birimler model alınarak yapılmaktadır. Böylece anlamlı ve geçerli sonuçlar elde edilmiş olur.

VZA'nın güçlü olan yönleri olmasına rağmen, zayıf yönleri de vardır. Bu zayıf yönleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Özata, 2004: 101, Onaran, 2006: 30, alıntıl原因 Kılınç, 2009: 45):

- VZA sıra dışı bir ölçü tekniği olduğundan, ölçüm hataları önemli sorunlara neden olabilir.

- VZA, benzer kurumlarla karşılaştırma yaparak, analiz edilen kurumun ne kadar etkin çalıştığını tespit edebilir. Fakat teoride maksimum etkinlik seviyesi ile karşılaştırma yapılmasına imkân vermez.

- VZA'da her karar birimi için farklı doğrusal programlama modelinin çözümü gerekir. Bu sebeple büyük boyutlu problemlerin çözümü VZA'da hesaplanırken zaman kaybına neden olabilir. Ancak son zamanlarda geliştirilen paket programlar bu zorluğun giderilmesine yardımcı olmaktadır.

- Seçilen girdi ve çıktıların kurumun üretim sürecini en iyi şekilde aktarması önemlidir. Çünkü işlevsel bir girdi ya da çıktının analiz dışı bırakılması yöntemin sonuçlarını değiştirmektedir.

- Parametrik olmayan bir yöntem çeşidi olması nedeniyle VZA'nın verdiği sonuçlara istatistiksel hipotez testlerinin uygulanması zordur.

- VZA, statik bir analiz yöntemi olduğundan tek bir dönemin karar birimi verileri arasında bir kesit analizi yapmaktadır.

- VZA karar birimlerinin etkinliğini ölçmek açısından uygun ve yeterli bir yöntem olmasına karşın, sonuçların mutlak etkinlik bazındaki yorumu ile ilgili bilgi vermemektedir.

VZA, klasik verimlilik analizindeki tek girdi ve çıktıdan farklı olarak çok sayıdaki girdi ve çıktı kümesini kullanabilen bir etkinlik ölçme analizi olmasının yanında, kuramsal olarak hızla geliştirilebilen ve uygulamada yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Okullarda, hastanelerde, bankacılık sektöründe, üniversitelerde, eczanelerde, lojistik sektöründe ve daha birçok sektörde VZA kullanılmaktadır. Kullanılmaya başlandığı ilk zamanlarda kar amacı gütmeyen kurum ve kuruluşlarda karşılaştırmalı verimliliği ölçen veri zarflama analizi, sonraki zamanlarda kar amaçlı

kurulmuş olan üretim ve hizmet sektöründeki kurumlarda hızla kullanılmaya başlanmıştır (Gülcü vd., 2004: 92).

VZA'nin kullanıldığı literatür çalışmaları incelendiğinde, Baysal ve Toklu (2001) "Veri Zarflama Analizi ile Bazı Orta Öğretim Kurumlarının Performanslarının Değerlendirilmesi" başlıklı makalelerinde Konya'daki 11 orta öğretim kurumunu ele alıp, etkinlik ölçümü yapmışlardır. Çalışmalarında girdi olarak eğitici sayısı ve personel giderleri; çıktı olarak ise öğrencilerin ulusal çaptaki sınavlarda göstermiş oldukları başarılar alınmıştır. Sonuç olarak sadece iki ortaöğretim kurumunun etkin olduğu gözlenmiştir.

Budak (2011) "Veri Zarflama Analizi ve Türk Bankacılık Sektöründe Uygulaması" başlıklı çalışmasında 2008-2010 yıllarının verileriyle, Türkiye' de faaliyet gösteren 22 ticari bankanın etkinlik değerleri hesaplanmıştır. Çalışmada girdi olarak şube sayısı, personel sayısı ve faiz ve faiz dışı giderler; çıktı olarak toplam mevduat, toplam krediler, faiz ve faiz dışı gelirler toplamı ve net kâr alınmıştır. Sonuç olarak bu girdi çıktı kümesiyle sekiz bankanın tam etkin olduğu görülmüştür.

Yurtdışında Veri Zarflama Analizi ile yapılan çalışmalara bakıldığında; Akınsoy (2015) çalışmasında Avrupa kıtasının sosyo-ekonomik gelişiminde önemli bir güç haline geldiği bilinen kooperatif bankacılığını, Veri Zarflama Analizi (DEA) yaklaşımı kullanılarak 2008-2013 tarihleri arasındaki dönemde bazı seçilmiş Avrupa ülkelerinde karşılaştırmalı bir verimlilik analizi ile değerlendirmektedir. Tahmin sonuçlarına göre, örneklemdeki kooperatif bankalarının genel verimliliğinin yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Verimlilik sonuçlarına göre, Avrupa bankacılığın incelenen dönemde hem etkin hem de istikrarlı olduğunu göstermiştir. Özellikle Hollanda bankalarının, 2008-2013 yılları arasında mümkün olan en yüksek seviyede verimlilik elde ettiği tespit edilmiştir. Benzer şekilde, Avusturya, İtalya, Finlandiya, İspanya, Almanya, Fransa ve Birleşik Krallık'tan gelen bankalar hem CRS (DEA) hem de VRS (DEA) modellerinde yüksek sonuçlar elde etmiştir. Makalede elde edilen sonuçlara, kooperatif bankacılık iş modelinin esneklik teorisine güven vermektedir. Büyük Finansal Kriz döneminde dahi sektörün, verimlilik düzeyinde çok az veya hiç değişiklik göstermemiş olduğu anlaşılmıştır.

Hollo ve Nagy (2004) makalelerinde yirmi beş AB üyesi ülkenin bankacılık sistemi için X ve alternatif etkinlik puanlarını 1999 ve 2003 yılları arasında tahmin etmiş ve sıralandırmıştır. Eski ve yeni AB üyesi ülkelere odaklanılmış ve ilgili eğilimler

incelenerek farklar tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada Fourier esnek maliyet fonksiyonu uygulanmış verimsizlik bileşenleri stokastik sınır yaklaşımıyla modellenmiştir. Makalede elde edilen sonuçlara göre, operasyonel ortamdan kaynaklanan bozulma faktörlerine (makroekonomik çevre, finansal aracılık derinliği, pazar yapısı, düzenleyici rejim ve diğer ülkeye özgü faktörler) yönelik kontrollerin veya bu kontrollerin bulunmamasının sonuçları etkileyebileceği görülmüştür. Bununla birlikte elde edilen en çarpıcı sonuçlardan bir tanesi de verimliliğin artırılması üzerinde bir baskı oluşturulmaması halinde, yeni üye ülkelerde eski üye ülkelere göre esnek ve sürdürülebilir bir ekonominin oluşturulmasında finansal aracılık maliyetinin yüksek kalacağıdır.

Bos ve Kool (2004) bankacılık sektörü için bir verimlilik analizi yapmış ve bu çalışmada ortak bir ekonomik sınır varsayımından faydalanmıştır. Uygun bir biçimde kontrol edilmeyen çevresel faktörlerin verimlilik tahminlerini etkileyebileceği varsayımı ile ilk önce ortak bir maliyet ve kârlılık sınırı tahmin edilmiş ve literatüre yenilik olarak normal olarak kullanılan iç kaynaklı girdi fiyatlarından ziyade dışarıdan hesaplanan girdi fiyatları kullanılmıştır. Sonrasında bir bankanın stratejik tercihleri, yerel bankacılık piyasa değişkenleri ve yerel makro değişkenler kümesindeki tahmini belirsizlikleri indirgenmiştir. Çalışmalarında analizde kullanmak amacıyla 1998 ve 1999 yıllarında Hollanda'daki 401bağımsız kooperatif yerel banka veri seti kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda içsel girdi fiyatlarından ziyade dışsal girdi fiyatlarının kullanılmasının maliyet sınırı için özellikle önem taşıdığı görülmüştür. Çevresel faktörlerin etki ettiği anlaşılakta ancak bunun sınırlı olduğu düşünülmektedir.

Veri Zarflama Analizi Modelleri

VZA modelleri çeşitli ölçütlere göre sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmalardan ilki, ölçeğe göre sabit getiri varsayımı altında girdiye ve çıktıya yönelik olan veri zarflama analizi modelidir. Bir diğer sınıflandırma, kesirli ağırlıklı ve zarflama modellerini içinde barındıran CCR modelleridir. Bunun yanında ölçeğe göre değişken getiri varsayımı altında BCC modelleri sayılabilir. Bütün bunların yanı sıra bugün birçok farklı modele ve farklı sınıflandırmalara da rastlamak mümkündür(Adler vd., 2002: 2).

CCR modeli ve BCC modeli basitlikleri nedeniyle en çok kullanılan VZA modelleridir (Baysal vd., 2005: 70). Bu modeller biraz daha detaylı olarak açıklanacaktır.

i. CCR Modeli

1978 yılında ortaya atılan bu model iki yönlü kullanılmaktadır: Girdiye yönelik CCR modeli ve çıktıya yönelik CCR modeli. Charnes, Cooper ve Rhodes Farrell'in isimlerinin baş harflerinden oluşan CCR modelinde amaç çarpan değerlerini bulmak olduğundan bu modele çarpan modeli de denilmektedir (Yıldız, 2005: 286, alıntıl原因 Bal, 2010: 44).

“CCR modeli ölçeğe göre sabit getiri varsayımına dayanır. Eğer j. karar biriminin etkinliği h_j ise amaç, bu değerin maksimizasyonu olmalıdır. Bu durumda amaç fonksiyonu girdi odaklılık varsayımı altında aşağıdaki formülle gösterilebilir” (Tarım, 2001: 61, alıntıl原因 Bal, 2010: 44):

$$Enbh_j = \frac{\sum_{r=1}^n u_r y_r}{\sum_{i=1}^m v_i x_i} \quad (13)$$

Kısıtlar ise aşağıdaki formülle gösterilebilir:

$$\frac{\sum_{r=1}^n u_r y_r}{\sum_{i=1}^m v_i x_i} \leq 1 \quad (14)$$

$$u_r \geq 0, \quad v_i \geq 0$$

Girdiye Yönelik CCR Modeli

Girdiye yönelik modellerde amaç, belirli bir çıktı bileşiminin en etkin şekilde elde edilmesi için buna en uygun girdi bileşiminin oluşturulmasıdır (Matthews ve Ismail, 2006: 7). Bu model aşağıdaki şekilde formülize edilmiştir (Chen ve Ali, 2002: 477, alıntıl原因 Bal, 2010: 44):

$$E_o = \max \frac{\sum_{r=1}^s u_r y_{ro}}{\sum_{i=1}^m v_i x_{io}} \quad (15)$$

Kısıtlar,

$$j = 1, 2, \dots, n$$

$$v_i, u_r \geq 0 \quad r = 1, 2, \dots, s \quad i = 1, 2, \dots, m$$

Burada,

$$n \quad : \text{KVB sayısı} \quad j=1,2,\dots,n$$

$$s \quad : \text{Çıktı sayısı} \quad r=1,2,\dots,s$$

$$m \quad : \text{Girdi sayısı} \quad i=1,2,\dots,m$$

u_r : o. KVB tarafından r. Çıktıya verilen ağırlık değeri

v_i : o. KVB tarafından i. Girdiye verilen ağırlık değeri

x_{io} : o. KVB'nin kullandığı i. girdi miktarı

y_{ro} : o. KVB'nin elde ettiği r. çıktı miktarı

x_{ij} : j. KVB'nin kullandığı i. girdi miktarı

y_{rj} : j. KVB'nin elde ettiği r. çıktı miktarı

Burada problemin çözülebilmesi için tüm sayısal veriler mevcuttur. N adet KBV' nin girdi ve çıktılardan oluşan örneklem kümesi içerisinde her bir KBV_j ' nin görelî etkinliğini ölçmek için n adet optimizasyon problemi çözmek gerekir. Herhangi bir optimizasyonda etkinliği ölçülmek istenen KBV_j ' ye ($j=1,2,\dots,n$ için) genel olarak KBV_0 adı verilmiştir. Yukarıdaki model kesirsel programlama modelidir ve amaç fonksiyonunun değerinin 1' i geçemeyeceği açıktır. Model çözüldüğü zaman (u_r, v_i) bulunur (Oruç, 2008: 24, alıntılan Bal, 2010: 45).

Çıktıya Yönelik CCR Modeli

Girdiye yönelik VZA modelleri gibi çıktıya yönelik VZA modelleri de tanımlanabilir. Çıktıya yönelik modeller belirli sayıdaki girdi bileşenleriyle en fazla ne kadar çıktı bileşeni elde edileceğini araştıran modeller olarak tanımlanabilir (Kıyıldı, 2006: 393, alıntılan Bal, 2010: 45-46).

Çıktıya yönelik VZA modelini matematiksel olarak aşağıdaki şekilde göstermek mümkündür (Tarım, 2001: 63, alıntılan Bal, 2010: 46):

$$E_k = \left(\sum_{i=1}^m v_i X_{ik} \right) / \left(\sum_{r=1}^p u_r Y_{rk} \right)$$

Aşağıdaki kısıtlar altında:

$$\left(\sum_{i=1}^m v_i X_{ij} \right) / \left(\sum_{r=1}^p u_r Y_{rj} \right) \geq 1, \quad j = 1, \dots, n$$

$$u_r \geq \varepsilon, \quad r = 1, \dots, p; \quad v_i \geq \varepsilon, \quad i = 1, \dots, m$$

(16)

Burada;

v_i : k karar birimi tarafından i. girdiye verilen ağırlık

u_r : k karar birimi tarafından r. çıktıya verilen ağırlık

X_{ik} : Göreli etkinliği ölçülen k karar birimi tarafından kullanılan i. girdi

Y_{rk} : Göreli etkinliği ölçülen k karar birimi tarafından üretilen r. çıktı

X_{ij} : j. karar birimi tarafından kullanılan i. girdi

Y_{rj} : j. karar birimi tarafından üretilen r. çıktı

ε : Yeterince küçük pozitif bir sayı

ii. BCC Modeli

R.D. Banker, A. Charnes, ve W.W. Cooper tarafından 1984 yılında ilk defa ortaya çıkarılan bu model, geliştiricilerinin adlarının baş harfleriyle anılmaktadır. BCC modeli CCR modeli gibi sabit ölçek altında olmayıp, değişken dönüşümlü ölçek adı altında çalışmaktadır (Banker vd., 1984:1078, alıntılan Bal, 2010: 46).

Girdiye Yönelik BCC Modeli

Çıktıların sabit tutulup, girdilerin azaltıldığı bu model aşağıdaki şekilde gösterilmiştir (Yun vd., 2004: 91).

$$E_0 = \max \frac{\sum_{r=1}^s u_r y_{r0} - u_0}{\sum_{i=1}^m v_i x_{i0}} \quad (17)$$

Kısıtlar;

$$\frac{\sum_{r=1}^s u_r y_{rj} - u_0}{\sum_{i=1}^m v_i x_{ij}} \leq 1; \quad j = 1, \dots, n$$

$$v_i, u_r \geq \varepsilon \quad r = 1, \dots, s; \quad i = 1, \dots, m(18)$$

Burada,

u_0 : o. KVB' ye ait serbest işaretli değişken'dir.

Çıktıya Yönelik BCC Modeli

Çıktıya yönelik olarak geliştirilen BCC modeli aşağıdaki gibi formülize edilebilir (Cooper vd.,2007: 93):

$$E_k = Max\beta + \varepsilon \sum_{i=1}^m \sigma_i^- + \varepsilon \sum_{r=1}^p \sigma_r^+ (19)$$

Aşağıdaki kısıtlar altında;

$$\sum_{j=1}^n X_{ij} \theta_j + \sigma_i^- - X_{ik} = 0; \quad i = 1, \dots, m$$

$$\sum_{j=1}^n Y_{rj} \theta_j - \sigma_r^+ - \beta Y_{rk} = 0; \quad r = 1, \dots, p$$

$$\sum_{j=1}^n \lambda_j = 1$$

$$\theta_j \geq 0, \quad j = 1, \dots, n$$

$$\sigma_i^- \geq 0, \quad i = 1, \dots, m$$

$$\sigma_r^+ \geq 0, \quad r = 1, \dots, p$$

Burada;

β :Çıktıya ait genişleme katsayısı

X_{ik} :k karar birimi tarafından kullanılan i'inci girdi

Y_{rk} : k karar birimi tarafından üretilen r'inci çıktı,

X_{ij} :j'inci karar birimi tarafından kullanılan i'inci girdi

Y_{rj} :j'inci karar birimi tarafından üretilen r'inci çıktı

θ_j :j'inci karar biriminin aldığı yoğunluk değeri

σ_i^- :k karar biriminin i'inci girdisine ait atıl değer

σ_r^+ :k karar biriminin r'inci çıktısına ait atıl değer

ε :Yeterince küçük pozitif bir sayı'dır.

3.4.3. Diğer Yöntemler

3.4.3.1. Oran Analizi Yöntemi

Performans ölçümünde kullanılan yöntemlerden en basit ve en yaygın olanı oran analizidir. Tek girdi ve tek çıktı ile çalışan bu yöntemin hala daha oldukça sık kullanılmasının nedeni, hem kolay bir yöntem olması hem de az bilgiye ihtiyaç duymasındır. Oran analizinde her bir oran, performansın boyutlarından sadece bir tanesini göz önüne alırken, diğer boyutlarını göz ardı etmektedir. Oran analizi yaklaşımının bir başka zayıf yönü ise değerlendirmelerin farklı faktörlerle karşılaştırılmaya ihtiyaç duyulmasıdır. Örneğin, oran analizi ile performans ölçümü sırasında kümedeki sayısal sonuçlar ya kendi içindeki sonuçlarla ya da diğer kümelerdeki benzer değerlerle karşılaştırılır (Gülcü vd., 2004: 82-83, alıntılan Bal, 2010: 26).

Oran analizi ile yapılan performans ölçümlerinde, bazı oranlar yapıyı son derece verimli gösterir fakat bazı oranlar ise yapıyı oldukça başarısız gösterebilmektedir. Bu eksikliğin giderilebilmesi için, tekli oranların tek boyutluluğunu dengeleyen "genişletilmiş oran kümeleri" geliştirilmiştir. Fakat bunlar da tek boyutlu yapıdan öteye gidememiştir. Bu nedenle, performans ölçüm çalışmalarında değişik oranların en uygun şekilde ağırlıklandırılarak tek bir ölçütün üretilmesine oldukça gerek vardır (Yolalan, 1993: 5, alıntılan Kılınç, 2009: 34).

Performans ölçümünde birçok eksiklikleri olmasına rağmen oran analizi tek girdili ve tek çıktılı durumlar için, basit ve sade olmasından dolayı en uygun değerlendirme yöntemi olarak düşünülebilir. Ancak bu uygunluğun, etkinlik optimizasyonundan başka bir istatistiksel gösterge ihtiyacı için olduğu da göz önüne alınmalıdır. Çünkü oran analizindeki oranlama en iyi olana göre yapılmaz, var olan değerlerin birbirine oranı ile gerçekleştirilir. Bu durum ise performans iyileştirilmesi olarak görülmeyip sadece durum tespiti olarak değerlendirilir (Gülcü vd., 2004: 82-83).

Oran analizi oldukça sık kullanılan verimlilik ve etkinlik ölçme yöntemi olarak görülebilir. Özellikle örgütsel performans ölçümünde en sık kullanılan yöntem oran analizidir. Bu yöntemin yaygın olarak kullanılmasının sebebi, kolay bir yöntem olmasının yanı sıra az bilgi ile sonuç vermesidir (Oruç, 2008: 7). Güçlü olan bu yönlerinin yanında oran analizi, birden çok girdi ve çıktının olduğu durumlarda yetersiz olmaktadır. Çünkü bu yöntem temelinde tek bir girdinin tek bir çıktıya oranı olarak açıklanmaktadır (Tarım, 2001: 174-175, alıntılan Kılınç, 2009: 33).

Oran analizi kullanılan performans ölçümlerinde, bazı oranlar firmayı oldukça etkin gösterirken bazı oranlar da oldukça etkisiz göstermektedir. Bu eksikliğin

giderilebilmesi için, tekil oranların tek boyutluluğunu dengeleyen “genişletilmiş oran kümeleri” geliştirilmiştir. Fakat bu da çözüm olmamıştır. Çünkü bunların da zayıf tarafı tek boyutlu yapıda olmasıdır. Bu sebeple, farklı oranlardan oluşturulacak tek bir ölçüte gerek vardır (Yeşilyurt ve Alan, 2003: 92).

3.4.3.2. Performans Karnesi Yöntemi

Firmalar 2000’li yıllara kadar kurumsal performanslarını, gelir tablosu, bilanço ve nakit akım tablolarından elde ettikleri kâr ve nakit akımı gibi göstergelerle ölçmekteydiler. Ancak zamanla değişen ve gelişen dünyadaki müşteri yapısı, marka değeri, entelektüel sermaye ve insan kaynakları için geçmiş dönemlerdeki finansal göstergelerin firmaların mevcut değerlerini ve performanslarını ölçmekte istenen ölçütte olmadıkları görülmüştür (Utkuğ, 2008: 56). Bunun yanında küresel rekabetinve hizmet sektörünün önemi arttıkça, alternatif kontrol ve performans ölçütlerine duyulan ihtiyaç da artmıştır (Davis ve Albright, 2004: 136). Bu sebeple sadece finansal ölçütlerle performansı değerlendirmenin doğru olmadığı ve bunun eksikliklerinin telafisi için performans karnesi yöntemi ortaya atılmıştır(Asosheh vd., 2010: 5931).

Performans karnesi yöntemi ilk olarak 1992 yılında Kaplan ve Norton tarafından oluşturulmuştur ve etkili bir yönetim aracı olduğundan kullanım sıklığı zamanla artmıştır. Kaplan ve Norton (2001), performans karnesi yöntemi ile ölçümleri belirtip gözlemlemekten farklı bir yaklaşım üzerine dikkatlerini toplamışlardır(Asosheh vd., 2010: 5932). “Bu farklı yaklaşımlar, değişikliği yönetmek ve firmanın etkililiğini, verimliliğini ve rekabet avantajını arttırmak”(Asosheh vd., 2010: 5932) şeklinde söylenebilir. Bunların dışında farklı yaklaşımlar olarak çalışanların faaliyetlerini şirket stratejisine paralel olacak şekilde düzene koymak da eklenebilir (Davis ve Albright, 2004: 135).

Performans karnesi yöntemi, firmaların muhasebe birimlerinden ve finansal tablolarından elde ettikleri finansal veriler ile finansal olmayan verileri belirli göstergelerle ölçen bir yöntemdir. Bu yöntem her iki veri kaynağı arasındaki denge ve uyumu sağlamak için geri bildirim temin eder ve veriden stratejiye ulaşmayı, aynı zamanda da stratejiyi kullanılabilir kılmayı amaçlar (Horngren, v.d., 2003: 449450, alıntılan Kuğu ve Kırılı, 2013: 302). Diğer yöntemlerden farklılaşan yönü ise performans karnesi yönteminin ana öğelerinin işletmenin şimdiki ve ileriki durumunu göstererek birbirini etkileyecek biçimde yapılandırmasıdır (Kuğu ve Kırılı, 2013: 302).

Firmalar performans karnesi yöntemini aşağıdaki amaçlar için kullanmaktadır.

- “Stratejiyi açıklamak ve güncelleştirmek,
- Firmada stratejiyi bildirmek,
- Birim ve bireysel amaçları strateji ile birlikte bir araya getirmek,
- Stratejik amaçları uzun dönemli hedeflere ve yıllık btcelere bağlamak,
- Stratejik girişimleri tanımlamak ve bir araya getirmek,
- Stratejiyi öğrenmek ve geliştirmek için periyodik performans değerlemesini yönetmek” (Kaplan ve Norton, 1996: 85).

Dünyada oldukça yaygın bir şekilde kullanılan performans karnesi, Türkiye’ de de kullanılmaktadır (Coşkun, 2006: 31).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SİGORTACILIK SEKTÖRÜNDE ETKİNLİK ANALİZİ VE AB ÜLKELERİ İLE KARŞILAŞTIRMA

Bu bölümde öncelikle etkinlik analizi yöntemi olarak seçilen VZA'nın literatürdeki çalışmaları ve kullandığı matematiksel modellemenin çözümüyle etkinlik analizine nasıl ulaşıldığı konusunda bilgi verilecektir. Daha sonra Türkiye'de hayat ve hayat dışı alanlarda faaliyet gösteren sigorta şirketleri için girdi-çıktıların belirlenmesi ve ayrıca etkinlik analizi yapılan AB ülkeleri için girdi-çıktıların belirlenmesine yer verilecektir. Tüm bunların detaylı anlatılmasıyla birlikte etkinlik analizinin sonuçları ve etkin olmayan şirketlerin etkisizliklerinin kaynağına değinilecektir.

4.1. Literatür Taraması

Literatürde sigortacılık sektörü, sigorta şirketleri ya da devletlerin bu sektördeki etkinlikleri ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar arasında Eling ve Luhn (2009) makalelerinde 36 ülkeden 6462 sigortacının etkinliklerini deneye dayalı bulgu yöntemi ile inceleyerek uluslararası sigortacılık endüstrisinde etkinlik ölçümüne farklı bir bakış kazandırmaya çalışmışlardır. Farklı metotlar, ülkeler, organizasyon ve şirketler göz önüne alınarak hayat sigortası ve diğer sigorta tiplerinde hizmet veren sigortacılar karşılaştırılmıştır. VZA analizi kullanırken sistem girdileri olarak işletme giderleri, özsermaye ve borçlar kullanılmış, çıktılar olarak ise hayat dışı ve hayat sigortası kapsamında alacaklar kullanılmıştır. 2002 ve 2006 seneleri arasında ülkeler arasında büyük farklar olmasına karşın uluslararası sigortacılık pazarında etkinliğin sabit oranda arttığı görülmüştür. Yapılan çalışma sonucunda Japonya ve Danimarka'nın ortalama olarak daha etkin olduğu, buna karşın Filipinler'in etkinlik oranının en düşük çıktığı görülmüştür. Veri zarflama analizi ve stokastik sınır analizi gibi farklı metotlar kullanılmasına karşın sonuçlarda çok büyük dalgalanmalar yaşanmamıştır.

Ülkelerdeki sigorta sektörünün etkinliğinin ölçüldüğü bir diğer çalışma Saad ve Idris (2011) tarafından kaleme alınmıştır. Bu çalışmada Brunei ve Malezya'daki hayat sigortası sektörü ele alınmış ve bu ülkelerin hayat sigortası alanındaki etkinlikleri gözlemlenmiştir. Teknik ve etkinlik farklılıklarının Brunei ve Malezya'daki hayat sigortası sektöründeki üretkenlik büyümesine olan etkisi 2000-2005 yılları için genelleştirilmiş Malmquist endeksi ile Veri Zarflama Analizi yöntemi kullanılarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmada ikili set olmak üzere iki adet girdi ve çıktı kullanılmıştır. Bunlar, komisyonlar ve yönetim giderleri ile sigorta primleri ve net yatırım gelirleridir. Çalışmada kullanılan veriler Brunei'deki 2 hayat sigortası firması ile Malezya'daki 9 hayat sigortası firmasından alınarak yapılmıştır. Çalışmada etkinlik "komisyon" ve "yönetim" olarak iki girdi ; "prim" ve "net yatırım geliri" olmak üzere iki çıktı kullanılarak VZA yöntemi ile Malmquist endeksi kullanılarak hesaplanmıştır.

Benzer şekilde birçok çalışma kapsam olarak tek bir ülkedeki şirketler ile sınırlı kalmış, sigortacılık sektöründeki şirketlerin etkinlik durumları incelenmiş ve önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Teknolojideki değişim ve üretkenlik değişimlerinin Taiwan odağında incelendiği Ya-Hui Lee (2010)'ye ait çalışmada 2005 ile 2009 yılları arasındaki veriler temel alınarak Taiwan'ın hayat sigortası şirketleri açısından ne kadar verimli olduğu analizi veri zarflama metodu kullanılarak gözlemlenmiştir. Bu çalışmada dış işler personel sayısı, iç işler personel sayısı, işletme maliyetleri girdi olarak kullanılmış, kişisel hayat sigortası primleri ile diğer primler (grup sigorta primleri, yatırım gelirleri, kişisel sağlık ve kaza sigortası primleri) çıktı olarak belirtilmiştir. Çalışma sonucunda Taiwan'ın hayat sigortacılığı endüstrisinde ortalama teknolojik etkinliğin göreceli olarak düşük olduğu sonucu çıkmıştır.

Bir başka çalışmada Donni ve Fischer (1997) 1983-1991 yılları arasında 15 OECD ülkesindeki sigortacılık endüstrisine ait teknik etkinlikleri incelemiş, teknik açıdan gelişimlerine ve varyasyonlarına göre üretkenlik değişimlerini çözümlenmiştir. Bu çalışmada bütün ülkelerin etkinliklerindeki gelişmelerin teknik açıdaki ilerlemedeki ile doğrudan bağlantısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Makalenin ilerleyen bölümlerinde OECD ülkelerine özgü bazı karakteristik farklılıkların sigortacılık piyasalarındaki etkinlik seviyelerini açıklayıp açıklamadığı incelenmiştir. Mükerrer sigortacılık oranlarının ve pazar paylarının etkinlik seviyelerine olan pozitif etkisi dikkate değerdir. Entegrasyon ve devlet kontrollerinin aşamalı olarak kaldırıldığı bu dönemde OECD ülkelerine yönelik yapılan sigortacılıktaki etkinlik araştırmalarını bir adım ileriye taşıması adına önemli bir çalışmadır. Malmquist endeksleme metodu kullanılarak

üretkenlikteki değişimler iki parçaya ayrılmıştır: Teknik ilerlemeler ve etkinlik değişimleri. Bu çalışmada VZA metodu da sıklıkla kullanılmıştır.

Maliyet verimliliğini analiz eden Rai (1996) makalesinde, 1988-1992 yılları arasında 11 farklı ülkedeki 106 farklı sigorta şirketini ele almıştır. Çalışmada iki farklı çapraz verimsizlik metodundan yola çıkarak sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Bunlardan ilki stokastik maliyet sınır modeli ve diğer ise dağılımdan bağımsız model (distribution-free model)'dir. Sonuçlar göstermiştir ki çapraz verimsizlik modellerinde etkinlik ülke ve büyüklüğe bağlı olduğu kadar ihtisaslaşmaya da bağlıdır, ancak her ne olursa olsun doğrusal bir eğri çizer. Finlandiya ve Fransa gibi ülkelerde en düşük çapraz verimsizlik çıkmasına karşın, Birleşik Devletler'de bu oran oldukça yüksek çıkmıştır. Yapılan çalışma sonucunda küçük firmaların maliyet verimliliğinin büyük firmalara göre daha yüksek çıktığı görülmüştür. İhtisaslaşmış ve tek bir etkinlikle ilgilenen şirketlerin birden fazla grup aktivite ile ilgilenenlere göre daha etkin olduğu diğer bir analiz sonucu olarak makalede vurgulanmaktadır. Aynı şekilde stokastik maliyet sınır modelinden türetilen çapraz verimsizlik metodunun dağılımdan bağımsız modele göre daha iyi sonuçlar verdiği görülmüştür. Çalışmada kullanılan VZA metodunda girdi olarak iş gücü, özsermaye ve alacaklar gösterilmiştir.

Benzer şekilde Borges, Nektarios ve Barros da (2004) çalışmalarında 1994 ve 2003 yılları arasında iki farklı veri zarflama analizi yöntemini kullanarak Yunan hayat sigorta şirketlerinin etkinliğini analiz etmiştir. VZA kullanılırken girdiler olarak işgücü maliyeti, işgücü maliyetleri dışındaki diğer maliyetler ile özsermaye kullanılmış, çıktı olarak ise yatırımlar, kayıplar, mükerrer rezervler ve diğer rezervler alınmıştır. Bu iki farklı analiz yöntemi Charnes, Cooper ve Rhodes, 1978 ile Banker, Charnes, Cooper, 1984'e aittir. Diğer yandan bu çalışma Yunan hayat sigorta şirketlerinin etkinlik analizinin yapıldığı ilk ve en kapsamlı çalışmadır. Yapılan çalışmanın etkinliği düşük olan şirketleri birbirinden ayırtmada çok etkili olmasına karşın etkinlikleri yüksek şirketleri ayırt etmede o derece etkili olmadığı fark edilmiştir. Bu nedenle çalışmayı daha da etkili hale getirmek adına ek olarak farklı bir yöntem de kullanılmıştır. Bu yöntemler çapraz verimlilik ve süper verimlilik modelleridir. Öte yandan Mann-Whitney Z-test yöntemini de kullanarak daha büyük ve söz sahibi şirketler ile birleşme ve satın almalara da dahil olan şirketlerin yüksek etkinliklerine de ulaşılmıştır. Diğer bir örnek ise Portekiz'deki sigorta şirketlerine yönelik yapılmıştır. Barros, Barroso ve Borges (2005) çalışmalarında Portekiz'e odaklanmıştır. AB'nin uyguladığı "Tek Market

Programı” uygulandığından beri rekabetin fiyatlar üzerindeki etkisinin her zamankinden daha yoğun bir baskı oluşturması nedeniyle şişletmeler seviyesinde etkinlik çağdaş Avrupa Ekonomisi’nde temel problemlerden birisi haline gelmiştir. Barros, Barroso ve Borges bu vaka analizi çalışmalarında Portekiz marketinde temsili örnek teşkil etmesi adına 27 sigorta şirketini ele alarak toplam üretkenliği etkinlik değişimi ile teknolojik değişimler işığında VZA yöntemini kullanarak ölçümlemiştir. Sistem girdileri olarak çalışan sayısı, likit yatırımlar, brüt teknik karşılıklar, mükerrer sigorta primleri; sistem çıktıları olarak ise pazar payı, karlılık, toplam yatırım gelirleri ve verilen primler alınmiştır. 1995-2001 yılları arasındaki veriler işığında şirketlerin üretkenliklerinin analizinin yapıldığı çalışmanın amacı en iyi uygulamaları bulmak ve böylece market performansına pozitif etki yaratmaktır. Çalışma sonucunda bulgularda yönetsel anlamda iki noktaya vurgu yapılmıştır. İlk olarak zayıf şirketlere ait liderler yönetim prosedürlerine daha verimli ve gelişime açık poliçeleri adapte ederek daha ileri seviyedeki gelişmiş rakipleri ile aralarındaki farklı kapatmalıdır. İkincisi, bu düzenleme teknolojik değişim kadar etkinlikte de gelişimi hedef alan bir bazda yapılmalıdır.

AB ülkelerindeki sigortacılık sektörünü inceleyen Zanghieri (2008), çalışmasında AB ülkelerindeki sigorta endüstrisinin halen büyük farklılıklarının firmaların x-verimliliğindeki farklılıkları ne derece açıkladığını değerlendirmeye çalışmaktadır. Çalışmada 1997-2006 yılları arasında faaliyet halindeki AB ülkeleri sigorta şirketlerini havuz kabul ederek maliyet ve kâr sınırlarını tahmin etmeye çalışmiş, ülkelere özgü faktörler hayat sigortacılığının etkinliğini etkilemez gibi görünse de bu faktörlerin hayat dışı şirketlerde ciddi bir etkisi olduğu görölmüştür.

Başka bir makalede Luhn (2009) Alman ulusal ve uluslararası sigorta endüstrisinin etkinliği ve pazarlardaki rekabet unsurlarına odaklanmıştır. Tezinin ilk kısmında sigorta endüstrisindeki verimlilik ölçümüne yer verilmiş, ulusal düzeyde Alman mülkiyet sorumluluk piyasasının ayrıntılı bir verimlilik çalışması yapılmış, farklı ülkelerin, iş kollarının, dağıtım formlarının, sermaye yapılarının, organizasyonel formların ve firma büyüklüklerinin etkinliği etkileyen faktörler olduğu konusunda önemli bulgular elde edilmiştir. Tezin ikinci bölümünde sigorta pazarlarındaki rekabet Almanya’ya özel odaklanılarak analiz edilmiştir. Çalışmada underwriting döngüsü kavramı kullanılmıştır.

Türkiye’de yapılan çalışmalara göz attığımızda ise Kayahan ve Öztürk (2013) çalışmalarında eğitim, sağlık, ulaşım, turizm, bankacılık ve sigortacılık gibi birçok alanda şirketlerin etkinlik analizini ölçmek amacıyla kullanılan VZA yöntemini kullanarak 2004 ile 2008 yılları arasındaki veriler ışığında hayat dışı sigorta alanında faaliyet gösteren Türk sigorta şirketlerinin etkinlik analizini gerçekleştirmiştir. Emek, acente sayısı, sabit değerler ve özsermaye girdi olarak; alınan prim, teknik gelir ve yatırım gelirleri de çıktı olarak dikkate alınmıştır. Çalışmada Malmquist toplam verimlilik endeksleri de hesaplanmış böylece şirketlerin etkinlik değerlerinin zaman içerisindeki değişimleri de ortaya konmuştur. Çalışmada ortaya çıkan sonuçlar ışığında şirketlerin etkinliklerinin artırılabilmesi adına neler yapılması gerektiği ile ilgili de bazı noktalara değinilmiştir.

Benzer şekilde sigortacılık sektöründeki etkinlik çalışması Bülbül ve Akhisar (2005) tarafından yapılmıştır. VZA yöntemini kullanarak Türk Sigortacılık Sektörü’nde yer alan ve hayat dışı branşlarda faaliyet gösteren sigorta şirketleri üzerinde şirket performanslarının ölçümleri yapılmıştır. T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Sigorta Denetleme Kurulu’nun 2003 yılına ait Türkiye’de Sigorta Faaliyetleri Hakkında Rapor’unda yer alan sigorta ve emeklilik şirketlerinin mali bünyelerine ilişkin oranlar göz önünde bulundurularak modelin girdileri şu şekilde belirlenmiştir: Öz kaynaklar/Aktif Toplamı, Öz kaynaklar/Teknik Karşılıklar (Net), Likit Aktifler/Aktif Toplamı, Hasar Prim Oranı, Konservasyon Oranı. Çıktıları olarak, Teknik Kâr/Alınan Primler, Mali Kâr/Alınan Primler, Bilanço Kârı/Alınan Primler ve Teknik Kâr/Bilanço Kârı seçilmiştir. Çıktıya yönelik VZA yöntemi oluşturularak yapılan çalışmada her bir şirket için ayrı ayrı kurulan modellerin çözümünde GAMS (The General Algebraic Modeling System) paket programından yararlanmıştır. Yapılan analiz sonucunda, şirketlerin büyük bir kısmının etkin olmadığı belirlenmiş ve şirketler için referans olabilecek gruplar oluşturularak etkinlik düzeylerini artırabilmek adına gerekli olan potansiyel iyileştirme oranlarına ulaşılmıştır. Çalışmada diğer dikkat çekici bir nokta ise kullanılan girdi ve çıktı düzeyine bağlı olarak bulunan etkin olmayan şirket sayısının Türk Sigorta Sektörü’ne ilişkin ekonomik göstergelerin ifade ettiği sonuca yakın bir sonuç vermesi olmuştur.

Sigortacılık sektörünün 2002-2009 yılları arasını inceleyen Özcan (2011) çalışmasında, parametrik olmayan bir yöntem olan ve farklı parametrik girdi ve çıktı bileşenlerini inceleme imkânı sunan VZA’dan yararlanarak Türk sigorta şirketlerinin

etkinlik analizini yapmayı amaçlamıştır. Türkiye'deki sigorta şirketlerinin etkinlik analizinde girdi olarak acente sayısı, çalışan sayısı, sabit varlıklar, çıktı olarak ise toplanan primler, bilanço kârı ve teknik kâr kullanılmıştır. Çalışmasının ilk bölümünde genel olarak Türkiye'deki sigorta sektörünün gelişimine yer vermiş, ikinci bölümde ise daha önce yapılan benzer çalışmalar incelenmiştir. Son bölümde ise sigorta sektörünün etkinlik analizi için kullanılan yöntem ve değişkenlerle birlikte uygulamanın kapsamından, yöntem ve sonuçlarından bahsedilmiştir. Bu çalışma sonucunda 2003, 2005 ve 2006 yıllarında sigortacılık sektörünün etkin olmadığı saptanmış olup, iyileştirme tablosu yayınlanarak potansiyel alanlar tespit edilmiştir.

Bu konudaki başka bir çalışmada Özbek (2007) tarafından, 9'u hayat ve 9'u da hayat/emeklilik alanında faaliyet gösteren toplam 18 sigorta şirketini ele alınmış ve hayat dışı alanda faaliyet gösteren 26 sigorta şirketi analize dahil edilmiştir. Çalışmada girdi olarak personel sayısı, acente sayısı, sabit varlıklar, özkaynaklar; çıktı olarak ise alınan primler, teknik kârlılık ve mali kârlılık alınmıştır. 2004 yılı itibariyle 44 sigorta şirketinden alınan verilerle VZA ile etkinlik ölçümü, girdi odaklı yaklaşım ile sabit ölçek varsayımı altında CCR modeli ve değişen ölçek varsayımı altında BCC modeli ile iki farklı açıdan yapılmıştır. Çalışmanın bulgularına göre hayat-hayat/emeklilik alanında faaliyet gösteren sigorta şirketleri için; girdi odaklı CCR yaklaşımı ile 14 sigorta şirketi etkin, 4 sigorta şirketi ise etkin değildir. Girdi odaklı BCC yaklaşımı ile 11 sigorta şirketi etkin, 7 sigorta şirketi etkin değildir. Hayat dışı alanda faaliyet gösteren sigorta şirketleri için ise; girdi odaklı CCR yaklaşımı ile 15 sigorta şirketi etkin, 11 sigorta şirketi ise etkin değildir. Girdi odaklı BCC yaklaşımı ile 14 sigorta şirketi etkin 12 sigorta şirketi ise etkin değildir. Bunun sonucunda etkin olmayan sigorta şirketlerinin etkin konuma gelebilmeleri için girdi miktarlarında bazı değişiklikler yapılması önerilmiştir.

Sigorta Şirketler Birliği'nden alınan veriler doğrultusunda, Kırcer (2007) tarafından yapılan çalışmada, Türk Sigortacılık Sektörü'ndeki 24 şirketin 2006 yılına ait etkinlikleri, Girdi Odaklı VRS VZA yöntemi ile analiz edilmiştir. Yapılan analizde, VRS etkinlikleri yanında CRS ve ölçek etkinlikleri de elde edilmiştir. Analiz sonucunda sigorta sektörünün hem ölçeğe göre değişken getiri varsayımı altında teknik olarak etkinliğinin hem de ölçek etkinliğinin oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Bu da iki konunun ön plana çıkması anlamına gelmektedir. Bunlardan birincisi; sigortacılık sektöründe yüksek etkinlikle faaliyet gösteren büyük sigorta şirketlerinin hakim olduğu bir yapı mevcuttur. Ayrıca tam etkinlikle çalışan firmaların pazar paylarının da çok

düşük olduğu gözlenmiştir. İkincisi ise sektörde büyük pay sahibi olan yabancı sermayeye sahip sigorta şirketlerinin yerli sigorta şirketlerine göre daha iyi yönetildikleri ve etkin çalıştıkları sonucudur. Sonuç olarak sigortacılık sektörünün Türk Finans Sistemi içerisindeki payının artırılması ve bu yönde düzenlemelerin yapılması önerilmiştir.

Bireysel emeklilik alanında yapılan çalışmalara bakıldığında, Ertuğrul (2010) Türkiye'deki bireysel emeklilik sisteminin 2004-2010 yılları arasında etkinliğini VZA ile ölçmüştür. Etkinlik analizi yapılacak olan bireysel emeklilik şirketi sayısı 2004, 2005, 2006 yıllarında 11 ve 2007, 2008 yıllarında ise 10 adet olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada girdiler; özsermaye ile personel ve acente sayısı, çıktı ise; teknik kâr olarak belirlenmiştir. Sonuç olarak sektörün ortalama teknik etkinliklerinin dönem boyunca düştüğü görülmektedir. Bu dönemdeki ortalama etkinsizliğin temel kaynağı 2004, 2005 ve 2007 yıllarında saf teknik etkinlikten, 2006 ve 2008 yıllarında ise ölçek etkinsizliğinden kaynaklanmaktadır. Sektördeki ortalama teknik etkinsizliğin temel nedeni bireysel katkı payı üretiminin mevcut optimum girdi miktarları ile sağlamamasıdır. Sektörde teknik etkinsizliğin nedeni olarak ortalama ölçek etkinsizliğinin de olması; bireysel emeklilik şirketlerinin katkı payı üretimi bakımından uygun olmayan ölçekte faaliyet göstermesidir. Diğer şirketler gibi bireysel emeklilik şirketlerinin rekabet ortamında ayakta kalabilmeleri için kaynaklarını verimli şekilde kullanması gerekmektedir. 2004 yılından beri gerek katılımcı sayısı ve gerekse toplanan katkı payı tutarları açısından önemli düzeyde artışlar sağlamış olmasına karşın BES'de etkinlik açısından aynı başarının gösterilemediği tespit edilmiştir.

Sigortacılık sektöründe yapılan başka bir çalışmada Turgutlu (2006), 1990-2004 yılları arasındaki Türk Sigortacılık Sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin teknik etkinliklerini incelemiştir. Bu tür çalışmalarda yaygın bir şekilde kullanılan VZA ve Stokastik Sınır Yaklaşımı yöntemlerinin yanı sıra, Şans-Kısıtlı VZA da kullanılmıştır. Çalışmada girdi olarak, emek, yardımcı girdiler ve finansal sermaye kullanılmış olup çıktı olarak ise teknik karşılıklar kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda değişik yöntemlerden elde edilen sonuçların, yapılan istatistiksel testler sonucunda tutarsız olduğu görülmektedir. Ayrıca bu testler Türk Sigortacılık Sektörü'nde mühim bir etkinsizlik problemi olduğunu göstermektedir.

4.2.Uygulamada Kullanılan Model: Veri Zarflama Analizi

Literatürde oldukça geniş çalışma alanına sahip olan VZA, aşağıda yer alan matematiksel modelin çözümüdür.

VZA matematiğinin temelini kesirli programlama oluşturur. Kesirli programlama ise etkinlik ölçüm sonucu veren bir süreçtir. Bu sürecin matematiksel modeli aşağıdaki şekilde özetlenmektedir (Bal, 2010: 39):

Amaç Fonksiyonu:

$$\text{Maksimum } e_k = \frac{\sum_{r=1}^s u_{rk} y_{rk}}{\sum_{i=1}^m v_{ik} x_{ik}}, \text{ şeklindedir. (20)}$$

Sınırlayıcı şartlar;

$$0 \leq \frac{\sum_{r=1}^s u_{rk} y_{rj}}{\sum_{i=1}^m v_{ik} x_{ij}} \leq 1; \quad j = 1, \dots, N$$

$$u_{rk} \geq 0; \quad r = 1, \dots, s$$

$$v_{ik} \geq 0; \quad i = 1, \dots, m$$

Modelde;

e_k = k karar biriminin etkinliği

u_{rk} = k karar birimi tarafından r. çıktıya verilen ağırlık

v_{ik} = m karar birimi tarafından i. girdiye verilen ağırlık

y_{rk} = k karar birimi tarafından üretilen r. çıktı

x_{ik} = k karar birimi tarafından üretilen i. girdi

y_{rj} = j karar birimi tarafından üretilen r. çıktı

x_{ij} = j karar birimi tarafından üretilen i. girdi

N = Karar birimi sayısı

S = Çıktı sayısı

m = Girdi sayısı, şeklinde ifade edilmektedir.

4.3.Uygulamanın Kapsamı, Girdi ve Çıktıların Belirlenmesi

4.3.1. Uygulamanın Kapsamı

VZA ile etkinlik ölçümünde ilk olarak, benzer konularda çalışan karar verme birimlerinin seçilmesi gerekir. Çünkü karar birimleri etkinlik açısından mukayese edilebilmelidir (Yaşa, 2008: 57).

Seçilen karar birimleri için girdi ve çıktı verilerinin doğruluğu ve güvenilirliği sonuçların sağlıklı olması açısından oldukça önemlidir. Çalışmadaki veriler bahsi geçen ülkeler için 2010-2015 yıllarındaki, ülkelerin sigorta birliklerinin yayınladığı yıllık raporlardan alınmış iken, analize dahil edilen sigorta şirketleri için ise 2010-2015 yıllarında yayınladıkları yıllık faaliyet raporlarından alınmıştır.

Çalışmada AB üyesi ülkelere birkaçı seçilerek 2010-2015 yılları arasındaki verilerle AB'deki sigortacılık sektörü ile Türkiye'deki sigortacılık sektörünün karşılaştırılması hedeflenmektedir. Ayrıca 2010-2015 yılları arasında, Türkiye'de faaliyet gösteren sigorta şirketleri seçilmiştir. Bu şirketlerin 10'u hayat ve emeklilik branşında, 22'si hayat dışı branşlarda faaliyet göstermektedir. Tablo 11'de etkinlik analizine dahil edilen ülkeler görülmektedir.

Tablo 11: Analizlere Dahil Edilen Ülkeler

2010-2015 Yılları Arasında Analizlere Dahil Edilen AB Ülkeleri ve Türkiye	
Ülke Kodu	Ülke Adı
1	TÜRKİYE
2	FRANSA
3	ALMANYA
4	İSVEÇ
5	İNGİLTERE

(Tablo tarafımızdan oluşturulmuştur.)

Tablo 12'de hayat dışı alanda faaliyet gösteren sigorta şirketleri görülmektedir.

Tablo 12: Analizlere Dahil Edilen Hayat Dışı Sigorta Şirketleri

2010-2015 Yılları Arasında Analizlere Dahil Edilen Hayat Dışı Sigorta Şirketleri ve Kodları			
Şirket Kodu	Şirket Adı	Şirket Kodu	Şirket Adı
1	AIG	12	GENERALI SİGORTA
2	AKSİGORTA	13	GROUPAMA
3	ALLIANZ	14	GUNES SİGORTA
4	ANADOLU SİGORTA	15	HALK SİGORTA
5	ANKARA SİGORTA	16	HDI
6	AXA SİGORTA	17	İŞIK SİGORTA

7	COFACE	18	MAPFRE
8	DEMİR SİGORTA	19	NEOVA SİGORTA
9	DUBAI STAR	20	RAY SİGORTA
10	ERGO SİGORTA	21	SOMPO JAPAN SİGORTA
11	EUREKO	22	ZURICH SİGORTA

(Tablo tarafımızdan oluşturulmuştur.)

Aşağıdaki Tablo 13’ te hayat sigortacılığı alanında faaliyet gösteren sigorta şirketleri görülmektedir.

Tablo 13: Analizlere Dahil Edilen Hayat ve Emeklilik Şirketleri

2010-2015 Yılları Arasında Analizlere Dahil Edilen Hayat ve Emeklilik Şirketleri ve Kodları			
Şirket Kodu	Şirket Adı	Şirket Kodu	Şirket Adı
1	ACIBADEM	6	ERGO
2	ANADOLU HAYAT EMEKLİLİK	7	GARANTİ EMEKLİLİK
3	AVİVASA	8	HALK EMEKLİLİK
4	AXA HAYAT EMEKLİLİK	9	VAKIF EMEKLİLİK
5	DEMİR HAYAT	10	ZİRAAT EMEKLİLİK

(Tablo tarafımızdan oluşturulmuştur.)

4.3.2.Girdi ve Çıktıların Belirlenmesi

VZA, girdi-çıktıların seçimine ve alınan verilerin doğruluğuna karşı oldukça duyarlı bir analiz yöntemidir. Bu sebeple girdi ve çıktılar belirlenirken de veriler alınırken de oldukça dikkatli olmak önemlidir. Ayrıca birbiriyle ilişkili olan girdi ve çıktılar veri olarak alınmalıdır (Kılınç, 2009: 75).VZA kullanılarak etkinlik ölçümü yapılırken benzer birimlere sahip, homojen girdi ve çıktılar kullanılmalıdır (Oruç, 2008: 122).

Literatüre bakıldığında sigortacılık sektörüyle ilgili yapılan etkinlik analizlerinde birbirine benzer girdi ve çıktıların kullanıldığı görülmüştür.Çiftçi (2004) “Türk Sigorta Sektörünün Sorunları; DEA Analizi ile Türk Sigorta Şirketlerinin Etkinlik Düzeylerinin Belirlenmesi” adlı çalışmada girdi olarak personel sayısı, acente sayısı, sabit varlıklar, özkaynaklar; çıktı olarak ise prim üretimi ve teknik kâr alınmıştır. Barros, Barroso ve Borges (2005) Portekiz’deki sigorta şirketlerine yönelik çalışmalarında, Portekiz sigorta piyasasını temsili örnek teşkil etmesi adına 27 sigorta şirketini ele alarak toplam üretkenliği etkinlik değişimi ile teknolojik değişimler ışığında VZA yöntemini kullanarak ölçmüştür. Sistem girdileri olarak personel sayısı, likit

yatırımlar, brüt teknik karşılıklar, mükerrer sigorta primleri; sistem çıktıları olarak ise pazar payı, karlılık, toplam yatırım gelirleri ve prim üretimi alınmıştır.

Bir başka çalışmada ise Kayalı (2007), “2000 – 2006 Döneminde Türkiye’de Faaliyet Gösteren Sigorta Şirketlerinin Etkinlik Değerlendirmesi” adlı çalışmada girdi olarak personel ve acente sayısı, sabit değerler, likit değerler, teknik karşılıklar, özsermaye ve aktif toplamı; çıktı olarak toplam prim üretimi, teknik kâr ve mali gelir alınmıştır.

Ya-Hui Lee’ye (2010) ait çalışmada 2005 ile 2009 yılları arasındaki veriler temel alınarak Taiwan’ın hayat sigortası şirketleri açısından verimlilik analizi veri zarflama analizi metodu kullanılarak gözlemlenmiştir. Bu çalışmada dış işler personel sayısı, iç işler personel sayısı, işletme maliyetleri girdi olarak kullanılmış; kişisel hayat sigortası primleri ile diğer primler (grup sigorta primleri, yatırım gelirleri, kişisel sağlık ve kaza sigortası primleri) çıktı olarak belirtilmiştir.

Başka bir makalede Altan (2010) 2005, 2006 ve 2007 yılları arasında, Türkiye’de faaliyet gösteren 25 sigorta şirketinin etkinliklerini VZA kullanarak incelemiş, işletmelerin buldukları rekabet ortamı içerisindeki yerini belirleyebilmesi ve mevcut girdilerden nasıl en iyi çıktıları üretebileceğini göstermeye çalışmıştır. Bu amaçla verimli olmayan karar birimleri için girdi ve çıktılarının yüzdesel olarak nasıl bir oranda değişmesi gerektiğini göstermiş ve buldukları seviyede hassasiyet çalışması yapmıştır. Çalışmasında girdi olarak nakit ve nakit benzeri varlıklar, maddi varlıklar, esas faaliyetlerden borçlar, finansal varlıklar ile riski sigortaya ait finansal yatırımlar, sigortacılık teknik karşılıkları (net), ödenmiş sermaye; çıktı olarak esas faaliyetlerden alacaklar, dönem net kâr/zararı alınmıştır.

Benzer çalışmalar incelendiğinde Kayahan ve Öztürk (2013) “Hayat Dışı Türk Sigorta Şirketlerinin Etkinlik Analizi” adlı çalışmada VZA yöntemini kullanarak 2004 ile 2008 yılları arasındaki verileri kullanarak hayat dışı sigorta alanında faaliyet gösteren Türk sigorta şirketlerinin etkinlik analizini gerçekleştirmiştir. Emek, acente sayısı, sabit değerler ve özsermaye girdi olarak; alınan prim, teknik gelir ve yatırım gelirleri de çıktı olarak alınmıştır.

Yukarıda bahsedilen çalışmalar göz önünde bulundurularak ve ayrıca bu çalışmaların kabul görmesi nedeniyle, bu tezde bahsi geçenlerdekilere benzer girdi çıktı kümeleri alınmıştır. Buna göre yapılan çalışmanın konusu gereğince iki farklı girdi-çıkıtı kümesi seçilmiştir. Birincisi Türkiye ve AB sigortacılık sektörü etkinlik analizi için

seçilen girdi-çıkıtı kümesi, ikincisi ise sigorta şirketlerinin etkinlik analizi için seçilen girdi-çıkıtı kümesidir.

Aşağıdaki Tablo 14'te ülkelerin sigortacılık sektörünün Türkiye ile karşılaştırılması için yapılan etkinlik analizi için seçilen girdi ve çıktılar görülmektedir. Varlıklar ve brüt primler USD para birimi cinsinden ele alınmıştır.

Tablo 14: Ülkelerin Etkinlik Analizi için Girdi ve Çıktı Değişkenleri

Ülkelerin Etkinlik Analizi için Girdi ve Çıktı Değişkenleri	
Girdi Değişkenleri	
G1	Toplam Sigorta Şirketi Sayısı
G2	İstihdam
G3	Varlıklar
Çıktı Değişkenleri	
Ç1	Brüt Primler

(Tablo tarafımızdan oluşturulmuştur.)

Aşağıdaki Tablo 15'te sigorta şirketlerinin etkinlik analizi için seçilen girdi ve çıktılar görülmektedir.

Tablo 15: Sigorta Şirketlerinin Etkinlik Analizi için Girdi ve Çıktı Değişkenleri

Sigorta Şirketlerinin Etkinlik Analizi için Girdi ve Çıktı Değişkenleri	
Girdi Değişkenleri	
G1	Teknik Giderler
G2	Maddi Varlıklar
Çıktı Değişkenleri	
Ç1	Teknik Gelirler
Ç2	Prim Üretimleri

(Tablo tarafımızdan oluşturulmuştur.)

4.4. Analiz Sonuçları: Ülkeler Arası ve Firmalar Arası Teknik Etkinlik Sonuçları

Bu çalışmada VZA yöntemi ile etkinlik değerlerinin ölçülmesi için DEAP (Data Envelopment Analysis Program) Version 2.1 paket programından faydalanılmıştır. Bu program ile teknik etkinlik (VRS), ölçek etkinliği ve toplam etkinlik (CRS) değerleri

hesap edilebilir. Çalışmada ise ölçeğe göre sabit getiri varsayımı altında teknik etkinlik analizi sonuçları elde edilmiş ve sonuçlar bu bölümde yorumlanmıştır.

Aşağıdaki Tablo 16’da Türkiye, Fransa, Almanya, İsveç ve İngiltere’nin 2010 yılından 2015 yılına kadar alınan verileriyle VZA uygulandığında elde edilen etkinlik değerleri ve etkinlik değerlerinin yıllara göre ortalamaları verilmiştir.

Tablo 16: 2010-2015 Yılları Arası Analize Dahil Edilen Ülkelerin Etkinlik Sonuçları ve Ortalamaları

Ülkelerin Etkinlik Sonuçları						
Ülke Adı/Yıllar	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Türkiye	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	0.313
Fransa	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Almanya	0.728	0.792	1.000	1.000	1.000	0.610
İsveç	0.535	0.703	0.688	0.702	0.785	0.990
İngiltere	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	0.491
Ortalama	0.852	0.899	0.938	0.940	0.957	0.681

(Tablo DEAP 2.0’den elde edilen sonuçların kullanılmasıyla tarafımızdan oluşturulmuştur.)

Tablo 16’ya bakıldığında analize dahil edilen tüm yıllar için belirlenen girdi ve çıktı faktörlerinin değerlerine dayanarak yapılan analize göre, etkinlik değeri 1’ e eşit olan sadece Fransa’dır. Yani bu ülke 2010-2015 yılları analiz sonucuna göre etkindir. Almanya 2012, 2013 ve 2014 yıllarında etkin görünmektedir. İngiltere ve Türkiye’nin ise 2015 yılı dışındaki yıllarda etkin olduğu anlaşılmaktadır. İsveç analizi yapılan yılların hiçbirinde etkin görünmemektedir.

Ortalamalara bakıldığında ise etkinlik değerlerinin en yüksek olduğu yıl 2014, en düşük olduğu yıl ise 2015 olarak VZA tarafından belirlenmiştir.

Aşağıdaki Tablo 17’de 2010-2015 yılları arasında analizlere dahil edilen hayat dışı sigorta şirketlerinin faaliyet raporlarından alınan verileriyle, veri zarflama analizi kullanılarak elde edilen etkinlik değerleri ve analizde yer alan tüm şirketlerin yıllara göre etkinlik değerleri ve ortalamaları verilmiştir.

Tablo 17: Hayat Dışı Sigortacılık Alanında Faaliyet Gösteren Şirketlerin 2010-2015 Yılları Etkinlik Değerleri ve Ortalaması

Hayat Dışı Şirketler Etkinlik Sonuçları						
Şirket Adı/Yıllar	2010	2011	2012	2013	2014	2015
AIG	1.000	1.000	1.000	0.740	0.084	0.097
AKSİGORTA	0.805	0.924	0.948	0.893	0.332	0.270
ALLİANZ	0.838	0.950	0.974	0.892	0.144	0.180
ANADOLU	0.809	0.957	0.954	0.849	0.257	0.180
ANKARA	0.565	0.936	0.923	0.908	0.808	0.392
AXA	0.848	0.942	0.686	0.907	0.276	0.188
COFACE	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	0.570
DEMİR	0.720	0.706	0.796	0.713	0.127	0.070
DUBAİ STAR	0.585	0.846	0.701	0.692	0.415	0.604
ERGO	0.697	0.813	0.760	0.660	0.487	0.816
EUREKO	1.000	0.966	0.894	0.914	0.059	0.050
GENERALİ	0.896	0.740	0.872	1.000	0.150	0.179
GROUPAMA	0.779	0.866	0.873	0.804	0.352	0.372
GÜNEŞ	0.791	0.961	0.906	0.767	0.026	0.030
HALK	0.859	0.870	1.000	0.991	0.767	1.000
HDI	0.503	0.877	0.796	1.000	0.614	0.677
IŞIK	0.796	1.000	1.000	1.000	0.689	0.589
MAPFRE	0.874	1.000	0.989	0.827	0.321	0.052
NEOVA	0.624	0.867	0.971	0.942	1.000	1.000
RAY	0.709	0.928	0.971	0.868	0.043	0.044
SOMPO JAPAN	0.795	1.000	1.000	0.902	0.311	0.436
ZÜRİCH	0.723	1.000	1.000	0.990	0.213	0.183
Ortalama	0.783	0.916	0.910	0.875	0.385	0.363

(Tablo DEAP 2.0'dan elde edilen sonuçların kullanılmasıyla tarafımızdan oluşturulmuştur.)

Tablo 17 incelendiğinde, hayat dışı alanda faaliyet gösteren sigorta şirketlerinden 2010 yılı için AIG, Coface ve Eureka sigortanın etkinlik katsayıları 1'e eşit olduğundan tam etkindirler. Aynı yıl için etkinlik katsayısı ortalaması olan 0.783 değerinden büyük olanlar da tam etkinliğe yakın olanlar olarak değerlendirilebilir. Bu durumda Aksigorta, Allianz, Anadolu, Axa, Generali, Halk, Güneş, Işık, Sompo Japan ve Mapfre sigorta şirketlerinin tam etkin olmaya yakın sigorta şirketleri olduğu görülür. Etkinlik katsayısı diğerlerine göre en düşük olanlar ise Ankara, Dubai Star ve HDI sigorta şirketleridir.

2011 yılı için AIG, Coface, Işık, Mapfre, Sompo Japan ve Zürih sigorta şirketlerinin etkinlik katsayısı 1'dir ve tam etkindirler. Aksigorta, Allianz, Anadolu,

Ankara, Axa, Eureka, Güneş ve Ray Sigorta'nın etkinlik değerleri 2011 yılı ortalaması değeri 0.916'dan büyük olduğu için etkin olmaya yakın olan sigorta şirketleridir. 2011 yılı için etkinlik katsayısı en düşük olan sigorta şirketleri Demir ve Generali sigortadır.

2012 yılı sonuçları incelendiğinde, AIG, Coface, Halk, Işık, Sompo Japan ve Zürihc sigorta şirketlerinin etkinlik katsayıları 1'e eşittir ve etkindirler. Aksigorta, Allianz, Anadolu, Ankara, Mapfre, Neova ve Ray sigortanın etkinlik değerleri 2012 yılı ortalamasından büyük olduğu için tam etkin olmaya yakın sigorta şirketleri olarak görülebilir. Etkinlik katsayısı 0.686 ile en düşük olan Axa Sigorta'dır.

2013 yılına bakıldığında, Coface, Generali, HDI ve Işık sigorta etkinlik katsayısı 1 olan yani etkin olan şirketlerdir. Aksigorta, Allianz, Ankara, Axa, Eureka, Halk, Neova, Sompo Japan ve Zürih sigortanın ise etkinlik değerleri 2013 yılı etkinlik ortalamasından büyük olduğu için etkin olmaya yakın sigorta şirketleridir. Etkinlik katsayısı 0.660 ile en düşük olan Ergo Sigorta'dır.

2014 yılı sonuçlarında ise büyük düşüş olduğu görülmektedir. Coface ve Neova sigorta etkin olan şirketlerdir. Ankara, Dubai Star, Ergo, Halk, HDI ve Işık sigorta 2014 yılı etkinlik ortalaması olan 0.385 değerinden büyük olduğu için etkin olmaya yakın sigorta şirketleridir. Diğer sigorta şirketlerinin etkinlik katsayıları 0'a yakındır. Bu durumda etkinlik katsayıları en düşük olan şirketler AIG (0.084), Eureka (0.059), Güneş (0.026) ve Ray (0.043) sigortadır.

2015 yılı sonuçları 2014 yılından daha düşüktür. Etkinlik katsayısı ortalamalarına bakıldığında da 0.363 ile en düşük 2015 yılıdır. Etkin olan sigorta şirketleri Halk ve Neova sigortadır. Etkinlik katsayısı 2015 yılı etkinlik değeri ortalamasından büyük olan sigorta şirketleri Ankara, Coface, Dubai Star, Ergo, Groupama, HDI, Işık ve Sompo Japan sigortadır. Etkinlik katsayıları en düşük olan şirketler AIG (0.097), Demir (0.070), Eureka (0.050), Güneş (0.030), Mapfre (0.052) ve Ray (0.044) sigortadır.

Genel olarak yıllara göre sigorta şirketlerinin etkinlik ortalamalarına bakıldığında; 2011 yılı en yüksek etkinlik ortalamasının olduğu yıl ve etkinlik değeri 0.916, 2015 ise en düşük etkinlik ortalamasının olduğu yıl ve etkinlik değeri de 0.363 olarak VZA tarafından ölçülmüştür. 2015 yılının etkinlik değeri ortalamasının diğer yıllara göre düşük çıkmasının dünya ekonomisi ve Türkiye ekonomisi ölçeğinde birçok sebebi vardır. Dünyadaki ekonomik gelişmelere bakıldığında 2015 yılı pek çok ülke için parlak olmamıştır. Dünya Bankasının 13 Ocak 2015 Küresel Ekonomik Beklentiler Raporunda 2015 yılı büyüme tahminlerinin düşüşe geçtiği görülmektedir. Ayrıca Rusya,

Avro alanı, Japonya ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomisinde görülen yavaşlamaların küresel ekonomiyi olumsuz yönde etkilemesinin beklenildiği de belirtilmiştir. Bununla birlikte gelişmiş ülkelerin para birimi değerlerinde yaşanan dalgalanmaların da gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerini olumsuz etkileyebileceğine değinilmiştir. IMF'nin Nisan ayında yayınladığı raporda ise özellikle gelişmekte olan ülkelere jeopolitik belirsizlikler, dış finansman koşullarında yaşanan problemler ve emtia fiyatlarında görülen aşağı yönlü hareket nedeniyle ekonomik yavaşlamanın sürmesinin beklendiği vurgulanmıştır. Bütün bunların ışığında 2015 yılı için Türkiye ekonomisine bakıldığında; 2015 yılının birinci çeyreği, diğer gelişmekte olan ülkeler gibi Türkiye ekonomisinde de küresel finans piyasalarında devam eden dalgalanmaların olumsuz etkilerinin hissedildiği bir dönem olmuştur. Risk primlerindeki dalgalanmalar ve döviz kuru oynaklıkları portföy yatırımlarında daralmalara yol açıp, ABD ve Avro bölgesindeki para politikalarındaki farklılıklar nedeniyle oluşan avro-dolar paritesindeki hareketlilik ihracat açısından da problem haline gelmiştir. Ayrıca Rusya'ya ve Avro bölgesine yapılan ihracatta da belirgin düşüşler kaydedilmiştir. Bütün bunlara ek olarak ikinci çeyrek sonunda yapılan genel seçim sonuçlarının yarattığı belirsizlik, avro bölgesi ekonomisinde süren yavaşlama ve çevre ülkelerdeki ekonomik ve politik istikrarsızlık bu dönemde de Türkiye ekonomisini olumsuz etkileyen faktörler olmuştur. Yılın üçüncü çeyreğinde alınan erken seçim kararı döviz piyasasında hareketlilik yaşanmasına yol açmış ve ABD doları kuru 3, avro kuru 3,5 Türk lirası düzeyine yaklaşmıştır. 2015 Eylül ayı itibariyle de ABD doları 3 Türk Lirası düzeyini aşarak yeni bir rekora imza atmıştır. Bunun sonucunda da ABD dolarının kur artışı 2014 yılı sonuna göre yaklaşık yüzde 30 olmuştur. Bütün bu yaşanan olumsuzluklara ek olarak Rusya'da yaşanan kriz ve çevre ülkelerde yaşanan jeopolitik problemler turizm gelirlerinde de ciddi bir azalmaya yol açmıştır. Bu sebeplerden dolayı 2015 yılı hem dünya, hem de Türkiye açısından ekonomik olumsuzlukların yaşandığı bir yıl olmuş ve bu da sigortacılık sektörünü olumsuz etkilemiştir.

Tablo 18' de hayat ve emeklilik sigortası alanlarında faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin 2010 yılından 2015 yılına kadar alınan verileriyle, VZA kullanılarak elde edilen etkinlik değerleri ve analizde yer alan tüm şirketlerin yıllara göre etkinlik değerleri ortalamaları verilmiştir.

Tablo 18: Hayat-Emeklilik Sigortacılığı Alanında Faaliyet Gösteren Şirketlerin 2010-2015 Yılları Etkinlik Değerleri ve Ortalaması

Hayat Şirketleri Etkinlik Sonuçları						
Şirket Adı/Yıllar	2010	2011	2012	2013	2014	2015
ACIBADEM	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
ANADOLU	0.470	0.540	0.662	0.637	0.639	0.688
AVİVASA	0.521	0.679	0.645	0.682	0.679	0.734
AXA	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
DEMİR	0.599	0.605	1.000	0.719	1.000	0.583
ERGO	0.521	0.439	0.467	0.518	0.645	0.669
GARANTİ	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
HALK	0.793	0.996	0.959	1.000	1.000	1.000
VAKIF	0.411	0.501	0.663	0.593	0.557	0.579
ZİRAAT	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Ortalama	0.731	0.776	0.840	0.815	0.852	0.825

(Tablo DEAP 2.0'dan elde edilen sonuçların kullanılmasıyla tarafımızdan oluşturulmuştur.)

Tablo 18'de görüldüğü gibi VZA sonucunda 2010 yılı için Acıbadem, Axa, Garanti ve Ziraat Hayat-Emeklilik sigorta şirketlerinin etkinlik değerleri 1'e eşit olduğu için etkindir. 2010 yılı etkinlik değeri ortalaması olan 0.731 değerinden büyük olan sigorta şirketi ise sadece Halk Emeklilik sigorta şirkettir.

2011 yılına bakıldığında Acıbadem, Axa, Garanti ve Ziraat Hayat-Emeklilik sigorta şirketlerinin etkinlik değerleri 1'e eşit olduğu için etkindir. Halk ise 0.996 etkinlik değeri ile etkin olmaya yakın olan tek sigorta şirkettir. Çünkü sadece 2011 yılı etkinlik değerleri ortalamasından büyük olan etkinlik değeri Halk Emeklilik'e aittir. Etkinlik değeri en düşük olan sigorta şirketi 0.439 ile Ergo Hayat-Emeklilik şirkettir.

2012 yılı değerlendirildiğinde Acıbadem Axa, Demir, Garanti ve Ziraat Hayat-Emeklilik sigorta şirketlerinin etkinlik değerleri 1'e eşit olduğu için etkindir. Halk ise 0.959 etkinlik değeri ile 2012 yılı etkinlik değerleri ortalamasından büyük olduğu için yine etkin olmaya yakın olan tek sigorta şirkettir. Etkinlik değeri en düşük olan sigorta şirketi 0.467 ile Ergo Hayat-Emeklilik şirkettir.

2013 yılı sonuçlarına bakıldığında Acıbadem, Axa, Garanti, Halk ve Ziraat Hayat-Emeklilik sigorta şirketlerinin etkinlik değerleri 1'e eşit olduğu için etkindir. Analizi yapılan sigorta şirketleri içerisinde 2013 yılı etkinlik değerleri ortalamasından

büyük olan sigorta şirketi yoktur. Etkinlik değeri en düşük olan sigorta şirketi 0.518 ile Ergo Hayat-Emeklilik şirkettir.

2014 yılına bakıldığında yine Acıbadem Axa, Demir, Garanti, Halk ve Ziraat Hayat-Emeklilik sigorta şirketlerinin etkinlik değerleri 1'e eşit olduğu için etkindir. Analizi yapılan etkin olmayan sigorta şirketleri içerisinde 2014 yılı etkinlik değerleri ortalaması olan 0.852 değerinden büyük olan sigorta şirketi yoktur. Vakıf Emeklilik ise 0.557 etkinlik değeri ile etkinliği en düşük olan sigorta şirketi olmuştur.

Son olarak 2015 yılı değerlendirildiğinde yine Acıbadem, Axa, Garanti, Halk ve Ziraat Hayat-Emeklilik sigorta şirketlerinin etkinlik değerleri 1'e eşit olduğu için etkindir. Diğer şirketler içerisinde 0.825 etkinlik değeri ortalamasından büyük etkinlik değerine sahip sigorta şirketi yoktur. 0.579 etkinlik değeri ile Vakıf Emeklilik etkinlik değeri en düşük sigorta şirketi olmuştur.

Ortalamalara bakıldığında ise etkinlik değerlerinin en yüksek olduğu yıl 2014 (etkinlik değeri ise 0.852), en düşük olduğu yıl 2010 (etkinlik değeri ise 0.731) olarak VZA tarafından belirlenmiştir.

Etkin olmayan sigorta şirketlerinin etkin olabilmeleri için girdi miktarlarında yapmaları gereken değişiklikler aşağıda verilmiş olup, etkinlik değerleri ortalaması diğerlerine göre en düşük ve en yüksek olan iki sigorta şirketi her bir yıl için DEAP çıktı sonuçlarına göre ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Etkinsizliğin Kaynağı

VZA ile etkinlik analizi yapılan sigorta şirketlerinin pek çoğu etkin olmaktan uzak sonuçlar vermiştir. Özellikle de hayat dışı alanda faaliyet gösteren sigorta şirketleri için verilen girdi ve çıktılara göre etkin olmayanları oldukça fazladır. Bu sebeple hayat ve hayat dışı alanda etkin olmayan sigorta şirketleri için aşağıdaki tablolarda etkin olabilmeleri için yapılması gerekenler verilmiştir.

Tablo 19: Hayat-Emeklilik Alanında Faaliyet Gösteren Sigorta Şirketleri için Azaltılması Gereken Girdi Yüzdeleri (G1: Teknik Giderler, G2: Maddi Varlıklar)

Hayat Sigortası Şirketleri için Azaltılması Gereken Girdi Miktarı												
Şirket Adı/Yıllar	2010		2011		2012		2013		2014		2015	
	G1	G2	G1	G2	G1	G2	G1	G2	G1	G2	G1	G2
ACIBADEM	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ANADOLU	53%	61%	46%	49%	34%	66%	36%	52%	36%	91%	31%	91%
AVİVASA	48%	48%	32%	32%	36%	51%	32%	93%	32%	32%	27%	27%
AXA	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
DEMİR	40%	66%	39%	71%	-	-	28%	28%	-	-	42%	42%
ERGO	48%	48%	56%	58%	53%	76%	48%	48%	35%	35%	33%	33%
GARANTİ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
HALK	21%	21%	0,4%	0,4%	4,1%	4,1%	-	-	-	-	-	-
VAKIF	59%	94%	50%	91%	34%	95%	41%	92%	44%	42%	42%	95%
ZİRAAT	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ortalama	45%	56%	37%	50%	32%	58%	37%	63%	37%	50%	35%	58%

(Tablo DEAP 2.0'dan elde edilen sonuçların kullanılmasıyla tarafımızdan oluşturulmuştur.)

Tablo 19'a bakıldığında hayat ve emeklilik alanında faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin yıllara göre VZA sonuçları incelenmiş olup etkin olmayan sigorta şirketlerinin etkinsizliğinin kaynağı olarak girdi miktarlarının fazlalığı gösterilmiştir. Sigorta şirketleri teknik giderlerini ve maddi varlıklarını yüzde bazında verilen oranlar kadar azaltsalardı o zaman etkin olmayı başarabilirlerdi. Tablo 19'da da hayat dışı alanda faaliyet gösteren sigorta şirketleri için azaltılması gereken girdi miktarları verilmiştir.

Tablo 20: Hayat Dışı Sigortası Alanında Faaliyet Gösteren Şirketler için Azaltılması Gereken Girdi Yüzdeleri (G1: Teknik Giderler, G2: Maddi Varlıklar)

Hayat Dışı Sigorta Şirketleri için Azaltılması Gereken Girdi Miktarları												
Şirket Adı/Yıllar	2010		2011		2012		2013		2014		2015	
	G1	G2	G1	G2	G1	G2	G1	G2	G1	G2	G1	G2
AIG	-	-	-	-	-	-	26%	81%	92%	92%	90%	90%
AKSİGORTA	20%	84%	8%	8%	5%	56%	11%	11%	67%	67%	73%	73%
ALLIANZ	16%	92%	5%	5%	3%	86%	11%	85%	86%	86%	82%	82%
ANADOLU	19%	57%	4%	4%	5%	5%	15%	96%	74%	74%	82%	82%
ANKARA	44%	48%	6%	6%	8%	8%	9%	15%	19%	19%	61%	61%
AXA	15%	65%	6%	6%	31%	31%	9%	33%	72%	72%	81%	81%
COFACE	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	43%	43%
DEMİR	28%	94%	29%	29%	20%	76%	29%	77%	87%	87%	93%	93%
DUBAİ STAR	41%	73%	15%	15%	30%	30%	31%	31%	59%	58%	40%	40%
ERGO	30%	88%	19%	73%	24%	45%	34%	34%	51%	51%	18%	18%
EUREKO	-	-	3%	38%	11%	90%	9%	92%	94%	94%	95%	95%
GENERALİ	10%	97%	26%	72%	13%	74%	-	-	85%	85%	82%	82%
GROUPEAMA	22%	94%	13%	81%	13%	83%	20%	44%	65%	65%	63%	63%
GÜNEŞ	21%	97%	4%	84%	9%	96%	23%	97%	97%	97%	97%	97%
HALK	14%	56%	13%	13%	-	-	1%	1%	23%	23%	-	-
HDI	50%	65%	12%	12%	20%	20%	-	-	39%	39%	32%	32%
İŞİK	20%	63%	-	-	-	-	-	-	31%	31%	41%	41%
MAPFRE	13%	95%	-	-	1%	75%	17%	45%	68%	68%	95%	95%
NEOVA	38%	69%	13%	13%	3%	3%	6%	67%	-	-	-	-
RAY	29%	94%	7%	74%	3%	94%	13%	94%	96%	96%	96%	96%
SOMPO JAPAN	21%	67%	-	-	-	-	10%	10%	69%	69%	56%	56%
ZÜRİCH	40%	28%	-	-	-	-	1%	1%	79%	79%	82%	82%
Ortalama	26%	75%	12%	33%	12%	55%	15%	51%	68%	68%	70%	70%

(Tablo DEAP 2.0'dan elde edilen sonuçların kullanılmasıyla tarafımızdan oluşturulmuştur.)

Hayat dışı alanda faaliyet gösteren yukarıda verilen sigorta şirketlerinden etkinlik değerleri ortalaması 2010-2015 yılları için en düşük olan Demir Sigorta, en yüksek olan da Coface Sigorta şirkettir. Bu iki şirket için DEAP'ta çıkan sonuçlar analiz edildiğinde, azaltılması gereken girdi oranları yüzde olarak aşağıdaki Tablo 21 ve Tablo 22'de verilmektedir. Girdi olarak, teknik giderler G1 ile maddi varlıklar da G2 ile gösterilmiştir. Etkin olmayan sigorta şirketlerinin etkinsizliğinin kaynağı bu iki girdinin kullanım miktarlarının fazlalığıdır ve bunların tabloda gösterilen oranlarda azaltılmasıyla bu iki sigorta şirketinin de etkinlik değerleri yükselerek en etkin konumdaki sigorta şirketlerinin seviyelerine ulaşabileceklerdir.

Tablo 21: Hayat Dışı Alanda Faaliyet Gösteren Demir Sigorta için Azaltılması Gereken Girdi Yüzdeleri
(G1: Teknik Giderler, G2: Maddi Varlıklar)

Demir Sigorta için Azaltılması Gereken Girdi Yüzdeleri											
2010		2011		2012		2013		2014		2015	
G1	G2	G1	G2	G1	G2	G1	G2	G1	G2	G1	G2
27%	94%	29%	29%	20%	76%	28%	77%	87%	87%	93%	93%

(Tablo DEAP 2.0'dan elde edilen sonuçların kullanılmasıyla tarafımızdan oluşturulmuştur.)

Tablo 21'e bakıldığında, Demir Sigorta'nın özellikle 2014 ve 2015 yılları için teknik giderler ve maddi varlıklar olan girdi değişkenlerinden azaltılması gereken oranlar oldukça yüksektir. 2014 yılı için teknik giderlerin ve maddi varlıkların %87 oranında azaltılmasıyla Demir Sigorta'nın da etkinlik değeri yükselerek etkin olan sigorta şirketlerinin seviyesine ulaşacaktır. 2015 yılı için de teknik giderlerin ve maddi varlıkların %93 oranında azaltılmasıyla etkinlik değerleri etkin olan sigorta şirketlerinin değerlerine ulaşacaktır.

Tablo 22: Hayat Dışı Alanda Faaliyet Gösteren Coface Sigorta için Azaltılması Gereken Girdi Yüzdeleri
(G1: Teknik Giderler, G2: Maddi Varlıklar)

Coface Sigorta için Azaltılması Gereken Girdi Yüzdeleri											
2010		2011		2012		2013		2014		2015	
G1	G2	G1	G2	G1	G2	G1	G2	G1	G2	G1	G2
0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	42%	42%

(Tablo DEAP 2.0'dan elde edilen sonuçların kullanılmasıyla tarafımızdan oluşturulmuştur.)

Tablo 22'de Coface Sigorta'nın 2010-2014 yılları arasında girdi değişkenlerini en etkin şekilde kullandığı görülmektedir. Sadece 2015 yılı için teknik giderlerini ve maddi varlıklarını %42 oranında azaltması gerekirdi. Böylece 2015 yılı için etkinlik değeri yükselerek, Coface Sigorta etkin şirketler arasında olurdu.

Hayat-Emeklilik şirketleri için de yukarıdaki gibi bir değerlendirme yapıldığında, etkinlik değeri ortalaması en yüksek ve en düşük olan sigorta şirketleri seçilsin. Bunlar sırasıyla Halk Emeklilik ve Ergo Hayat-Emeklilik'tir. Bu iki şirket için DEAP'ta çıkan sonuçlar analiz edildiğinde, azaltılması gereken girdi yüzdeleri

aşağıdaki Tablo 23 ve Tablo 24’te verilmektedir. Girdi olarak yine G1 teknik giderleri, G2 de maddi varlıkları göstermektedir.

Tablo 23: Halk Emekliliğinin Azaltılması Gereken Girdi Yüzdeleri (G1: Teknik Giderler, G2: Maddi Varlıklar)

Halk Emeklilik için Azaltılması Gereken Girdi Yüzdeleri											
2010		2011		2012		2013		2014		2015	
G1	G2	G1	G2	G1	G2	G1	G2	G1	G2	G1	G2
20%	20%	0.3%	0.3%	4%	4%	0%	0%	0%	0%	0%	0%

(Tablo DEAP 2.0’den elde edilen sonuçların kullanılmasıyla tarafımızdan oluşturulmuştur.)

Halk Emeklilik sigorta şirketinin, 2010-2015 yıllarında yapılan VZA sonucunda tam etkin değerlere ulaşabilmesi için teknik giderler ve maddi varlıklar olan girdi miktarlarında azaltılması gereken oranlar Tablo 23’te verilmiştir. Tablo 23, sigorta şirketinin 2013-2015 yılları için verilen girdilerin tam etkin kullanıldığını göstermektedir. 2010-2012 yıllarında ise, teknik giderler ve maddi varlıkların ne kadar azaltılması gerektiği yüzde oranlarıyla gösterilmektedir. Buna göre 2010 yılında teknik giderler ve maddi varlıkları %20 oranında daha az kullansalardı etkin değere ulaşacaklardı. Aynı şekilde 2011 yılında teknik giderler ve maddi varlıklar %0.3 oranında azaltılırdı etkinlik değeri yükselerek etkin olan şirketler arasında olurlardı. 2012 yılında da teknik giderler ve maddi varlıklar %4 oranında daha az kullanılması gerekirdi. Diğer bir ifadeyle şirket, 2010 yılında girdilerini %20, 2011 yılında %0.3, 2012 yılında ise %4 oranında daha az kullansaydı tüm yıllar için tam etkin değerlere sahip olacaktı.

Tablo 24: Ergo Hayat-Emekliliğinin Azaltılması Gereken Girdi Yüzdeleri (G1: Teknik Giderler, G2: Maddi Varlıklar)

Ergo Hayat-Emeklilik için Azaltılması Gereken Girdi Yüzdeleri											
2010		2011		2012		2013		2014		2015	
G1	G2	G1	G2	G1	G2	G1	G2	G1	G2	G1	G2
47%	47%	56%	58%	53%	75%	48%	48%	35%	35%	33%	33%

(Tablo DEAP 2.0’den elde edilen sonuçların kullanılmasıyla tarafımızdan oluşturulmuştur.)

Tablo 24’e bakıldığında Ergo Hayat-Emeklilik sigorta şirketi, verilen hiçbir yıl için etkin değerlere ulaşamamıştır. Bununla birlikte DEAP analizi sonucunda tam etkin değerlere ulaşabilmesi için kullanılan girdi miktarlarını hangi oranda azaltması gerektiği

Tablo 24'te verilmiştir. Azaltılması gereken oranların en yüksek olduğu 2012 yılında teknik giderlerden %53, maddi varlıklardan %75 oranında daha az kullanılıyordu; Ergo Hayat-Emeklilik'in etkinlik değeri artarak etkin olan şirketlerin seviyelerine ulaşacaktı.

SONUÇ

Bu çalışma, dünyadaki gelişmiş ekonomilerin önemli bir lokomotifini olan sigortacılık sektörünü ele almış, Türkiye ve AB ülkelerinin etkinlik karşılaştırması ile firma düzeyinde Türkiye’de faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin etkinlikleri karşılaştırmalı olarak analiz edilmeye çalışılmıştır.

Tezin birinci bölümünde detaylı bir şekilde finansal sistem ve sigortacılık sektörü incelenmiştir. Birinci bölümde finansal sistemin unsurları ve ekonomideki rolü açıklanmıştır. Daha sonra finansal piyasalar, finansal aracı kurumlar ve finansal araçlar ele alınmıştır. Ardından ikinci bölümde sigortacılık sektörüne değinilmiştir. Ekonominin önemli bir unsuru olan finansal sistem içerisinde sigortacılığın yerinden ve öneminden bahsedilip, sigortacılığın dünyadaki ve Türkiye’deki tarihi aktarılmıştır. İnsan hayatında ve ekonomide birçok işlevi olan sigortanın çeşitleri ve tekrar sigortalama anlamına gelen reasürans incelenmiştir. Son olarak Türkiye’deki sigortacılık sektörü ve Türkiye ekonomisindeki gelişmelerle bağlantılı olarak sektördeki gelişmeler ele alındıktan sonra AB sigortacılık sektörü analiz edilmiştir. AB’de sektörün işleyişinden ve birlik içerisindeki ülkelerin ekonomileri açısından sigortacılık sektörlerinin kıyaslaması yapılmıştır.

Üçüncü bölümde firmaların performans ve karar verme süreçlerinde kullandıkları yöntemler tanıtılmış ve uygulama bölümünün yöntemi olan etkinlik kavramı ve ölçme yöntemi tanıtılmıştır. Ayrıca etkinlik ölçme yöntemlerinden bu çalışmada kullanılan VZA detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

Dördüncü ve son bölümde öncelikle çalışmada kullanılan etkinlik ölçme yöntemi olan VZA’nın matematiksel gösterimine yer verilmiştir. Daha sonra uygulamanın kapsamından bahsedilmiş, etkinlik analizi için girdi ve çıktılar belirlenmiştir. Çalışmada etkinlik analizi, iki farklı girdi-çıkıtı bileşeniyle yapılmıştır. Öncelikle AB üyesi dört ülkenin ve Türkiye’nin olduğu 2010-2015 yıllarına ait bir veri seti içerisinde etkinlik analizi yapılmış, daha sonra Türkiye finans sektörü içerisinde hayat-emeklilik branşında ve hayat dışı branşlarda faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin 2010-2015 yıllarına ait verileriyle etkinlik analizine devam edilmiştir. Hayat dışı alanda faaliyet gösteren 22 sigorta şirketi, hayat-emeklilik alanında faaliyet gösteren 10 sigorta şirketi seçilmiştir. Bu tür etkinlik ölçme çalışmalarında yaygın bir şekilde kullanılan VZA ile ülkelerin ve sigorta şirketlerinin etkinlik düzeyleri belirlenmiştir. Son olarak

VZA uygulanan verilerin sonuçları tablolar halinde gösterilmiş olup, şirketlerin etkin olup olmadıkları ve etkin olmayanlar için etkinsizliklerinin kaynağı belirtilmiştir.

Gelişmiş ülkelerin ekonomileri için bel kemiği olan sigortacılık sektörü, prim üretimleriyle finans sisteminin oldukça önemli aktörlerinden biridir. Sektörün yarattığı fonlar finans sistemine aktarıldığında ülkelerin ekonomileri için oldukça önemli bir kaynak oluşturur. Ayrıca sigortacılık faaliyetleri ekonomik kayıpları önlemede de son derece önemli bir yere sahiptir. Bu sebeple gelişmiş ekonomilere bakıldığında, sigortacılık sektörü ile ekonomik kalkınma arasında bir korelasyon olduğu görülür. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ise sigortacılık, henüz gelişmiş ekonomilerdeki yerine ulaşamamıştır. Bunun en büyük sebeplerinden birisi olarak sigorta bilincinin halkta yeterince yerleşmemiş olması görülebilir. Çünkü sigorta yaptırmak toplumun bazı kesimi için ihtiyaçtan çok lüks olarak görülmektedir. Sigorta yaptırmak Türkiye’de zorunluluk ve gereksiz masraf olarak düşünülmektedir. Mal sahibi olduğunda devletin zorunlu tuttuğu sigortaları yaptıran kişilerin dışında sigorta yaptırmaya bilinci çok düşüktür. Bunun en büyük örneklerinden biri olarak zorunlu deprem sigortası gösterilebilir. 2015 verilerine göre sigortalı konut sayısı %41’dir. 1999 yılında yaşanan Gölcük Depremi’nden sonra bile hala insanlar deprem sigortası yaptırmaktan kaçınıyorlarsa, burada en büyük sorunu halkın bilinçsizliği olarak düşünmek yanlış olmaz. Ayrıca bütün bunlara ek olarak sigorta şirketlerinin de kendilerini iyi ifade etmeleri ve sigorta yaptıracak kişilere güven vermeleri de gerekmektedir. Çünkü bazı kişiler sigorta şirketlerine güvenmemektedirler.

Türkiye’de sigortacılığın hak ettiği yeri alamamasının diğer büyük sebepleri ise ekonominin istikrarsızlığı, gelir dağılımının adaletsizliği ve enflasyonun yüksekliğidir. Çünkü insanlar zaten zor geçinirken bir de geleceğini düşünecek durumda değillerdir. Zaten gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerdeki sigortacılık sektörünün hak ettiği yerde olmamasının en büyük sebebi budur. Sektörün gelişmişlik seviyesini anlamak için kişi başına düşen prim üretimi ve toplam prim üretimlerinin GSYH içerisindeki payına bakılmaktadır. Bu veriler sektörün durumunu anlamak için önem arz etmektedir. Örneğin Swiss Re’nin 2016 verilerinde İsviçre’de kişi başına düşen prim üretimi 6933 USD iken, Türkiye’de 164 USD’dir. Benzer şekilde 2016 yılında prim üretimlerinin GSYH içindeki payı Hollanda’da %10.39 iken, Türkiye’de %1.55’de kalmıştır. Ayrıca 2016 yılında Türkiye, toplam prim üretimi açısından 13085 milyon USD ile dünyada 36. sıradadır. Bu sebeple Türkiye’de sigortacılık sektörünün gelişmiş Avrupa ülkelerindeki seviyelere ulaşabilmesi için daha kat etmesi gereken çok yol vardır.

Sigortacılık dallarına bakıldığında hayat sigortacılığı ve bireysel emeklilik sistemi uzun vadeli fon toplayarak ekonomiye katkı sağlamaktadır. Çünkü hayat sigortacılığı sermaye piyasası açısından büyük önem taşımaktadır. Bunun yanında hayat dışı alanlarda yapılan sigortalar kısa süreli ve daha çok kaza gibi maddi zararları karşılamada kullanıldığından, hayat dışı alanlarda üretilen primlerin fon olarak ekonomiye aktarımı daha zordur. Türkiye’de ise hayat ve hayat dışı sigortacılığın kanunla ayrılması, hayat sigortacılığının gelişmesi açısından oldukça önemli bir gelişme olmuştur. Daha önceleri hayat sigortacılığı alanında elde edilen primlerin, risk tahmin edilebilirliği daha düşük olan hayat dışı sigortacılık alanında kullanılması uygulaması vardı. Bu da hayat sigortacılığı tarafından toplanan uzun vadeli fonların ekonomiye aktarımını engellemekteydi. Yapılan düzenleme ile uzun vadeli fonların hayat dışı sigortacılığı alanında kullanılması engellenmiştir. Geçmiş yıllarda hayat sigortacılığının Türkiye’de gelişmemesinin bir diğer sebebi de yüksek enflasyondur. Çünkü enflasyon yüksek olduğunda, hayat dalındaki prim üretimi bir önceki yıla göre değer kaybeder. Bunu önlemek amacıyla da enflasyona endeksli prim artışı ve yıllık kâr payı ödemeli hayat sigortası uygulamaya konmuştur. Gelişmiş ülkelerde hayat sigortaları ve bireysel emeklilik sigortalarının prim üretimleri diğer sigorta çeşitlerine göre daha yüksektir. Ayrıca bu alanlardaki prim üretimlerinin GSYH içerisindeki payı da hayat dışı sigorta çeşitlerinin prim üretimlerinin payına göre daha çoktur. İngiltere, Almanya gibi gelişmiş AB ülkelerinde hayat sigortacılığının oluşturduğu primler, toplam prim üretiminin %70’ini oluşturmaktadır. Tüm bu bilgilerin ışığında Türkiye’ye bakıldığında hayat sigortalarının prim üretimi hayat dışı sigortalardaki prim üretimine göre düşüktür. Hâlbuki yatırımların finansmanı açısından uzun vadeli fonlar için hayat sigortalarının primlerine ihtiyaç vardır. Bu yüzden hayat sigortalarının gerek tanıtımı olsun gerekse satış kanallarına olsun daha çok ağırlık verilmesi gerekir. Son yıllara bakıldığında hayat sigortalarının primlerinde de artış olması ülke ekonomisi açısından sevindirici gelişmeler olarak algılanmaktadır. Aynı şekilde hayat sigortacılığı gibi bireysel emeklilik sistemi de aynı oranda önem taşımaktadır.

Bugün dünya sigortacılık sektörünün gerisinde olan Türk sigortacılık sektörüne bakıldığında, geçmişten günümüze istikrarlı bir şekilde iyileşme ve prim üretimlerinde artış olduğu gözlenmektedir. Özellikle 2002 yılından sonraki teşvikler ve yeni düzenlemeler sektörü iyileştirme çabasının devlet tarafından da yürütüldüğünü göstermektedir. Bireysel emeklilik sisteminin 2002 yılından sonra başlamasıyla birlikte, hayat sigortacılığı alanında faaliyet gösteren şirketlerin emeklilik şirketine

dönüşümleriyle hem ülke ekonomisine uzun vadeli fonlar kazandırılmaya başlanmış hem de sigortalılara mevcut emeklilik durumuna ek olarak emeklilik imkânı sağlanmıştır. Sonraki yıllarda yabancı sermayenin de ilgisiyle Türk Sigortacılık Sektörü büyümeye ve toplam prim üretimi artışına başlamıştır. Son yıllarda bireysel emeklilik sisteminin öneminin anlaşılmasıyla devletin önemli teşvikleri başlamıştır. Özellikle 1 Ocak 2013'ten itibaren bireysel emeklilik katkı payı yatırmaya başlayan kişilere devletin ek olarak %25 katkı sağlaması, bireysel emeklilik sistemini daha popüler ve daha kazançlı hale getirmiştir. Ayrıca 1 Ocak 2017 tarihinden itibaren geçerli olacak olan zorunlu bireysel emeklilik de yine uzun vadeli fonların toplanması ve sistemde yer alan kişilerin tasarruflarının değerlendirilmesiyle kazanç sağlamaları amacıyla hayata geçirilecektir.

Buraya kadar Türkiye'de sigortacılık sektörünün önemli sorunlarından ve devletin aldığı önlemlerden bahsedilmiştir. Yukarıda bahsedilen ülkenin ekonomik sorunları ve sosyo-kültürel seviyesinin dışında şirketlerin kaynaklarını etkin kullanmaması da sektörde büyük sorun yaratmaktadır. Çünkü sigorta şirketleri en az maliyetle ve girdiyle en yüksek kâra ulaştıkları zaman sektörün iyileşmesi beklenmektedir. Sigorta şirketleri etkin çalışmadığı sürece her ne kadar ülkenin ekonomik göstergeleri iyileşse de, devletin sektöre teşviklerle ve kanunlarla yardımı olsa da, sigortacılığın gereklilikleri halka oldukça iyi anlatılsa da durum değişmez. Şirketler etkinsiz çalıştığı sürece, sektör gelişmiş ülkelerdeki çıtayı yakalayamaz. Bütün bunlardan ekonomi de etkilenir ve yatırımlar için fon kaynağı bulmak güçleşir. Bu sebeple çalışmada sigorta şirketlerinin etkinliğine yer verilmiş ve etkinsizliklerinin kaynağı araştırılıp çözüm üretilmeye çalışılmıştır. Ayrıca ülke bazında da sektör verileri alınıp etkinlik analizi yapılmıştır. Çünkü tüm bunlar birbiriyle iç içe geçmiş, birbirini etkileyen konulardır.

Sigorta şirketlerinin fon yaratma kapasitesi teknik faaliyet sonucu sağlanan kazancın menkul veya gayrimenkul yatırımlarında değerlendirilmesidir. Net teknik gelirin vergiden sonra şirketlere kalan net kârının yatırımlara ayrılan kısmı ne kadar küçükse, şirketler de o derecede menkul ve gayrimenkul yatırımlarına yeni kaynaklar sağlayamazlar. Bu da sigorta şirketlerinin fon yaratamaması anlamına gelir. Çalışmada girdi olarak kullanılan maddi varlıkların büyük kısmı gayrimenkul yatırımlarını kapsamaktadır. Bu sebeple maddi varlıkların azaltılması yatırım amaçlı gayrimenkullerin de azaltılması anlamına gelir. Bu da fon yaratma kapasitesinin düşmesidir. Maddi varlıkların, net kârın ve özkaynakların artmadığı durumda fazla

olması da kaynakların olması gerekenden daha çok maddi varlıklara harcadığı anlamına gelir.

Hayat dışı alanda faaliyet gösteren 22 sigorta şirketi ve hayat-emeklilik branşında faaliyet gösteren 10 sigorta şirketinin VZA ile etkinlik analizinde girdi olarak teknik giderler ve maddi varlıklar, çıktı olarak ise teknik gelirler ve prim üretimleri alınmıştır. Etkinlik analizi sonucunda özellikle hayat dışı alanda faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin çoğunun etkin çalışmadığı gözlemlenmiştir. Hayat-emeklilik şirketlerinde ise durum daha iyidir. Şirketlerin etkin olmamasının kaynağına bakıldığında kullanılan iki girdinin de etkin olabilmeleri için olması gerekenden fazla kullanıldığı sonucuna varılmaktadır. Etkin olmayan şirketlerin girdilerinde azaltılması gereken miktarlar yüzde cinsinden elde edilmiştir. Analizler sonucunda, eğer sigorta şirketleri teknik giderlerini ve maddi varlıklarını elde edilen yüzdeler cinsinden azaltırlarsa o zaman etkin olan diğer şirketler gibi etkinlik seviyelerine ulaşacaklardır.

Benzer şekilde VZA ile Türkiye, İngiltere, Fransa, Almanya ve İsveç'in 2010-2015 verileriyle etkinlik analizi yapılmıştır. Burada da girdi olarak ülkedeki toplam sigorta şirketi sayısı, sektörde istihdam edilen kişi sayısı ve varlıklar alınmıştır. Çıktı olarak ise brüt primler kullanılmıştır. Analiz sonucunda İsveç verilen yılların hiçbirinde etkin sayılmamaktadır. Oysa 2015 yılı verilerine göre kişi başına düşen prim yoğunluğunda İsveç dünyada 3429 USD ile 15. sırada, prim üretimlerinin GSYH içindeki payı sıralamasında da dünyada %6.81 ile 20. sırada, toplam prim üretimi sıralamasında da dünyada 20. sıradadır. Benzer şekilde etkinlik analizi sonucunda tüm yıllar etkin olan Fransa bu sıralamalarda İsveç'ten de iyi durumdadır. Türkiye ise yapılan etkinlik analizi sonucunda 2015 yılı hariç tüm yıllar etkin görülmektedir. Yani Türkiye analiz için kullanılan girdi miktarlarıyla en iyi çıktıyı elde etmeyi 2015 yılı dışında başarmıştır. Buna rağmen İsveç'in dünya sıralamalarıyla kıyaslandığında oldukça gerisinde olduğu görülmektedir. 2015 verilerine göre Türkiye kişi başına düşen prim yoğunluğunda 141 USD ile dünyada 62. sırada, prim üretimlerinin GSYH içindeki payına bakıldığında %1.55 ile dünyada 71. sırada yer almaktadır. Toplam prim üretimi sıralamasında da dünyada 38. sıradadır. Arada bu kadar fark olmasının en büyük sebebi ülke ekonomisinin durumudur. Türkiyemakroekonomik performans göstergeleri açısından karşılaştırılan gelişmiş AB ülkelerinin çok gerisindedir. Öncelikle ekonominin iyileştirilmesi, işsizliğin ve enflasyonun düşmesi, gelir dağılımının düzenlenmesi ve bununla birlikte vatandaşların refah seviyesinin artmasıyla sigortacılık sektörü de Türkiye'de gelişmiş AB ülkeleriyle rekabet edebilir duruma gelecektir. Bunun dışında

devletin sektörü iyileştirmek için uyguladığı teşvikler arttırılmalı ve sektörün sorunlarına önemle yaklaşarak yapılması gerekenler yapılmalıdır. Nitekim bireysel emeklilik için yapılan teşviklerin sonuç verdiği rakamlara da yansımıştır. 31 Aralık 2015 itibariyle bireysel emekliliğe katılımcı sayısı 6 milyon kişiye ulaşarak bir önceki yıla oranla %18,5 artmıştır. Katılımcılara ait fonların değeri ise 48 milyar TL'ye ulaşmıştır. Bununla birlikte zorunlu bireysel emekliliğin de fon büyüklüğünü arttıracak aşikâr durumdadır. Benzer şekilde devlet destekli tarım sigortasında da 2015 verilerine göre poliçe sayısında %26,6 artış sağlanmıştır. Zorunlu sigortaların ve teşviklerin sektördeki prim artışını desteklediği açıkça ortada iken devletin de zorunlu sigortaları arttırması belki de yapılması gerekenler arasında gösterilebilir.

Sigortacılık sektörünün iyileştirilmesi için devletin dışında sektörün ve özel olarak firmaların da katkısı olmalıdır. Sektör olarak yapılması gerekenlerin başında, sigortanın hayatın vazgeçilmez bir unsuru olduğunu kişilere oldukça iyi aktarmalı ve halk bilinçlendirilmelidir. Ayrıca sigorta şirketlerinin de daha şeffaf ve net bir şekilde çalışmalarını sağlayacak alt yapının oluşturulması da gerekmektedir. Çünkü kamuoyunda oluşan “sigorta şirketlerinin hasarı karşılamamak için türlü şartlar koydukları” şeklinde bir düşüncenin de ortadan kaldırılmasının gerekliliği anlaşılmıştır. Şirketler de bu durumda kendi üzerine düşenleri yerine getirmelidirler. Öncelikle sigorta şirketlerinin satış kadrosunun güçlendirilmesi gerekmektedir. Sigorta işlemlerini doğru tanıtan, ikna kabiliyeti yüksek ve eğitilmiş kişilerin hedef kitlelere ulaşmaları sektörün büyümesi için en alttan başlaması gereken değişiklikler olmalıdır. Sunulan ürün ve hizmetlerin yetersizliği de başlı başına bir sorun teşkil etmektedir. Bu durumda kişilerin ihtiyaçlarına cevap veren, şirketler için kârlılığı yüksek sigorta ürünleri de piyasaya sunulmalıdır. Ayrıca çalışmanın da asıl konusu olan sigorta şirketlerinin kaynaklarını etkin kullanması önem verilmesi gereken diğer konular arasındadır.

Yukarıdaki tespitlerle birlikte yapılan analizler sonucunda sektörün büyüme potansiyeli oldukça yüksektir. Bunun sebeplerinden biri de ülkedeki genç ve dinamik nüfusun yüksekliği olarak gösterilebilir. Bu sebeple yabancı yatırımcının da ilgisini çekecek olan Türk Sigortacılık Sektörü önümüzdeki yıllarda da artan bir grafikte büyümeye devam edecektir. Ayrıca TSB'nin yayınladığı 2023 vizyonuna göre hayat ve bireysel emeklilik sektörünün fon büyüklüğünün 2023'te 408 milyar TL'ye ulaşması öngörülmektedir. Dolayısıyla Türkiye'de sigorta sektörünün ileriki yıllarda prim üretiminin GSYH içerisindeki payı, 2015 yılı Avrupa ortalaması olan %6.89'u yakalaması için büyük bir potansiyele sahip olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak Türkiye’de sigortacılık sektörünün karşı karşıya olduğu sıkıntılar ve sektörün gelişmiş ülkelerin gerisinde sonuçlar vermesi bu alana ilişkin daha birçok çalışmanın yapılması gerektiğini göstermektedir. Burada gerek devletin gerekse sektördeki firmaların sektöre ilişkin daha çok analiz yapması ve çağın ihtiyaçları gözetilerek yeni çözümler üretilmesi gerektiği söylenbilir. Tüm bunlar yapıldığında Türk Sigortacılık Sektörü’nün de potansiyelini gerçekleştirebileceği ve gelişmiş ülkelerle rekabet edebilecek düzeye geleceği beklenebilir.

KAYNAKLAR

- Afşar, A. (2007). *Finansal Gelişme ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki*, Anadolu Üniversitesi Eskişehir MYO, Eskişehir.
- Akal, Z. (2000). *İşletmelerde Performans Ölçüm ve Denetimi*, Milli Produktivite Merkezi Yayınları, Ankara.
- Akdiş, M. (2000). *Global Finansal Sistem-Finansal Krizler ve Türkiye*, Beta Yayınları, Derinleşme ve Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizi, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 12, s. 96. İstanbul.
- Akın, E.E. (2005). Özün Önceliği İlkesinin Ters Repo İşlemlerinin Ticari İşletmeler Tarafından Muhasebeleştirilmesi Üzerine Etkisi, *Atatürk Üniversitesi İİB Dergisi* Cilt 19, Sayı 2, s.427.
- Akkoç S, Vatansever K.(2013). Fuzzy Performance Evaluation with AHP and Topsis Methods: Evidence from Turkish Banking Sector after the Global Financial Crisis, *Eurasian Journal of Business and Economics* 6 (11).
- Amini, S., Jochem, R. (2011). *Fuzzy Performance Measurement and Evaluation of Service Processes*, Technische Universität Berlin, Department of Quality Science, Berlin.
- Arslan, Ö. (2003). *Avrupa Birliği ve Türkiye’de Sigorta Şirketlerinde Yükümlülük Karşılama Yeterliliği*, Hazine Müsteşarlığı, Araştırma ve İnceleme Dizisi: 37, s.2.
- Asosheh, A., Nalchigar, S., Jamporazmey, M. (2010). *Information Technology Project Evaluation: A Integrated Data Envelopment Analysis And Balanced Scorecard Approach*, *Expert Systems with Applications*, Vol. 37, pp. 5931-5938.
- Atalay, A.U. (2004). *Avrupa Birliği Perspektifiyle Hizmetlerin Serbest Dolaşımı Kapsamında Türk Sigortacılık Sektörünün Değerlendirilmesi*, AB Genel Sekreterliği, Ankara.
- Atılğan, E. (2012). *Hastane Etkinliğinin Stokastik Sınır Analizi Yöntemiyle Değerlendirilmesi: T.C. Sağlık Bakanlığı Hastaneleri İçin Bir Uygulama*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Avcı, T., Çağlar, A. (2016). Stokastik Sınır Analizi: İstanbul Sanayi Odası’na Kayıtlı Firmalara Yönelik Bir Uygulama, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2.
- Aydemir, Z.C. (2002). *Bölgesel Rekabet Edebilirlik Kapsamında İllerin Kaynak Kullanımı Görece Verimlilikler: Veri Zarflama Analizi Uygulaması*, DPT Uzmanlık Tezleri Yayınları, Ankara.

- Aydoğuş, Ö. (2006).*Finansal Piyasalar ve Ekonomik Büyüme: Ekonometrik Bir Analiz*, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi, Afyonkocahisar.
- Bakırcı, F. (2006).*Üretimde Etkinlik ve Verimlilik Ölçümü, Veri Zarflama Analizi, Teori ve Uygulama*, Atlas Yayınları, Ankara.
- Bal, V. (2010). Bilgi Sistemlerinin Sağlık İşletmeleri Performansına Etkilerinin Veri Zarflama Analizi ile Ölçümü: Türkiye'deki Devlet Hastanelerinde Bir Araştırma, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Balassa, B. (1993). *Policy Choices in the 1990s*, Macmillan, London.
- Balta, S. G. İ. (1997). *Türkiye'de Sigorta Sektörünün Gelişimi, Ekonomideki Yeri ve Önemi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Borges, M., R., Nektarios, M., Barros, C., P. (2008). Analysing The Efficiency Of The Greek LifeInsurance Industry, *European Research Studies*, Volume XI, Issue (3).
- Başaran, A., Yıldırım, N. ve Güllal, Z., (2000) "Depreme Karşı Nasıl Bir Bina Yapılmalı?" *Türkiye Bilim ve Teknik Araştırma Kurumu*".
- Başpınar, A. (2005). Finansal Analiz Tekniklerinin Sigorta Şirketi Mali Tablolarına Uygulanması, *Maliye Dergisi*, Sayı 149.
- Battista, M. (1971).*Prodüktivite Ölçüm Teknikleri*, Çeviren: Şemsettin Karacasu,*Prodüktivite Dergisi*, Cilt 4, Sayı 10.
- Bayrakdaroğlu, A., Ege, İ. (2007).*Performans Ölçümünde Alternatif Bir Yöntem, Yatırımın Nakit Kârlılığı (CFROI) Ve Halka Açık Turizm Şirketleri Üzerine Bir Uygulama*, VI. Anadolu İşletmecilik Kongresi, Kırıkkale.
- Baysal, M.E., Uygur, M., Toklu, B. (2004). Veri Zarflama Analizi ile TCDD Limanlarında Bir Etkinlik Ölçümü Çalışması, *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt 19, No 4, s.438.
- Benligiray, Y., Banar, K. (2006).*Banka ve Sigorta Muhasebesi*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Berger, A., Humphrey, D. (1997). Efficiency of Financial Institutions: International Survey and Directions for Future Research, *European Journal of Operational Research*, Vol 98.
- Berger, A., Humphrey, D. (1997). Efficiency of Financial Institutions: International Survey and Directions for Future Research, *European Journal of Operational Research*, Vol 98.
- Besen, F. B. (1994).*Performans Yönetim Sistemi ve Veri Zarflama Analizinin Sağlık Sektöründe Uygulanması*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bos, J.W.B., Kool, C.J.M. (2004). *Bank Efficiency: The Role of Bank Strategy and Local Market Conditions*, Journal of Banking and Finance, July.
- Bozdağ, N., Altan, Ş., Atan, (2001). *M. Toplam Etkinlik Ölçümü: Türkiye'deki Özel ve Kamu Bankaları İçin Bir Uygulama*, Ekonometri Seçme Yazıları, Ankara.
- Bozdağ, N., Altan, Ş., Atan, M. (2001).*Toplam Etkinlik Ölçümü: Türkiye'deki Özel ve Kamu Bankaları İçin Bir Uygulama*, V. Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu, Çukurova Üniversitesi, Adana.

- Brans, J.P., Vincke, P. (1985). A Preference Ranking Organisation Method, *Management Science*, Vol 31, No 6, s. 648.
- Canbaş, S., Doğukanlı, H. (2001). *Finansal Pazarlar- Finansal Kurumlar ve Sermaye Pazarı Analizleri*, Beta Basım Yayın, İstanbul.
- Carter, R.L. (1996).*Sigorta Sektöründe Denetim ve Mali Yeterlilik Gereksinimleri*, Türk Sigorta Enstitüsü Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Chance, D. M. (1995). *An Introduction To Derivatives*, Dreyden Pres, Philadelphia.
- Charnes, A., Cooper, W.W., Rhodes, E. (1978). Measuring the Efficiency of Decision Making Units, North-Holland Publishing Company, *European Journal of Operational Research*, 2(6), s. 429-444.
- Coelli, T. (1996). A Guide to FRONTIER Version 4.1: A Computer Program For Frontier Production Function Estimation, CEPA Working Paper 96/07, University of New England, Armidale: Australia.
- Cooper, W. W., Seinfeld, L., Tone, K. (2000). *Data Envelopment Analysis, A Comprehensive Text with Models*, Kluwer Academic Publishers, Boston.
- Çakmak E. Dudu, H., Öcal, N. (2008). *Türk Tarımında Etkinlik: Hanehalkı Düzeyinde Nicel Analiz*, TEPAV Yayınları, Ankara.
- Çekici, M.E., İnel, M.N. (2013). Türk Sigorta Sektörünün Direkt Prim Üretimlerinin Tahmin Teknikleri ile İncelenmesi, *Marmara Üniversitesi İİB Dergisi*, Cilt XXXIV, Sayı I, s.135-152.
- Çelen, A. (2014). Evaluating The Financial Performance of Turkish Banking Sector: A Fuzzy MCDM Approach, *Journal of Economic Cooperation and Development* 35, 2.
- Çelik, İ. (2012). *Vadeli İşlem Piyasasında Fiyat Keşfi: İzmir Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsasında Ampirik Bir Uygulama*, Türkiye Bankalar Birliği, Elma Basım, İstanbul.
- Çıkırıkçı, M.(1995). *Finansal Kurumlar 1 (Teori Uygulama)*,Derya Kitabevi, Trabzon.
- Çiftçi, H. (2004). Türk Sigorta Sektörünün Sorunları: DEA Analizi ile Türk Sigorta Şirketlerinin Etkinlik Düzeylerinin Belirlenmesi, *Çukurova Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü*, s. 121-148.
- Dağdeviren, M., Eraslan, E. (2008). Promethee Sıralama Yöntemi ile Tedarikçi Seçimi,*Gazi Üniversitesi Müh. Mim. Fak. Dergisi*, Cilt 23, No 1.
- Davis, S., Albright, T. (2004). An Investigation Of The Effect Of Balanced Scorecard Implementation On Financial Performance, *Management Accounting Research*, Vol. 15, s. 135-153.
- Dinçer, Ö., Yahya, F. (1996).*İşletme Yönetimi*, Beta Basım Yayım, İstanbul.
- Doğan, Ü. (1987). Verimlilik Analizleri ve Verimlilik - Ergonomi İlişkileri, İzmir Ticaret Borsası Yayınları, İzmir.
- Doğukanlı, H. (2013). *Finansal Kurumlar*, TC Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2772, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1730, Eskişehir.

- Donni, O., Fischer, F. (1997). Analyzing Firm Performance in the Insurance Industry Using Frontier Efficiency Methods, *The Geneva Papers on Risk and Insurance*, 22 (No. 84), s.523-535.
- Drucker, P.F. (1993). *Management: Task, Responsibilities, Practicies*, Harper Business, New York.
- Elitaş, C. (2001). Türkiye’de Sigortacılık Uygulamaları, Sakarya Üniversitesi Sürekli Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi, Sakarya.
- Erkut, H., Polat, S. (2004). *Türk Sanayi’nde Verimlilik Analizi için Simülasyon Modeli*, (İ.T.Ü Yayınlanmamış Araştırma Projesi Raporu), İstanbul.
- Eskici, M.M. (2007). *Türkiye’de Katılım Bankacılığı Uygulaması ve Katılım Bankalarının Müşteri Özellikleri*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Farrell, M.J. (1957), The Measurement of Productive Efficiency, *Journal of the Royal Statistical Society*, Series A, General, 120(3), s.253.281.
- Gbegnin, K.E., Gürbüz, T. (2014). Comparison of Operational Competitiveness Rating Analysis (OCRA) Performance Evaluation with Operating Margin, *Proceedings of the World Congress on Engineering and Computer Science Vol II*, San Francisco.
- Genç, Ö. (2002). *Sigortacılık Sektörü ve Türkiye’de Sigorta Sektörünün Fon Yaratma Kapasitesi*, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Ankara.
- Gülcü, A., Coşkun, A., Yeşilyurt, C., Coşkun, S., Esener, T. (2004). Cumhuriyet Üniversitesi Dış Hekimliği Fakültesi'nin Veri Zarflama Analizi Yöntemiyle Göreceli Etkinlik Analizi, *C.Ü. İİB Dergisi*, Cilt.5, Sayı. 2, s.114.
- Güneş, S. (1997). *Sigorta Sektörü ve Türkiye Ekonomisindeki Yeri*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Güran, M.C., Cingi, S. (2002). Devletin Ekonomik Müdahalelerinin Etkinliği, *Akdeniz İİBF Dergisi*, Sayı 3.
- Güvel, E., Güvel, A. (2004). *Sigortacılık*, Seçkin Yayınları, Ankara.
- Gyrafas, G., Marquardt, M. (2001). Pareto Improving Transition From A Pay –As-You – Go To A Fully Funded Pension System İn A Model Of Endogenous Growth, *Journal of Population Economics*, s.445-453.
- H.D.Jr. (2000). *Financial Services Integration Worldwide: Promises and Pitfalls*, Insurance and Private Pensions Compendium for Emerging Economies OECD.
- Hızlı, P.B. (2007). *Sigorta Sektörünün Gelişimi, Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi ve Türkiye Uygulaması*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Horngren, C.T., Datar, Srikant, M., George F. (2003). *Cost Accounting: A Managerial Emphasis*, New Jersey, Prentice Hall.
- Iswati, S., Anshori, M. (2007). *The Influence Of Intellectual Capital To Financial Performance At Insurance Companies In Jakarta Stock Exchange (JSE)*, 13th Asia Pacific Management Conference, Melbourne.

- İnan, E.A. (2000). Banka Etkinliğinin Ölçülmesi ve Düşük Enflasyon Sürecinde Bankacılıkta Etkinlik, *Bankacılar Dergisi*, Sayı 34; s.82-96.
- İnan, E.A. (2000). Banka Etkinliğinin Ölçülmesi ve Düşük Enflasyon Sürecinde Bankacılıkta Etkinlik, *Bankacılar Dergisi*, Sayı 34.
- Kadıoğlu, E. (2006). *Türkiye’de Aracı Kurumların Karlılığını Belirleyen Faktörler*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kaplan, R. S., Norton, D. P. (1996). Using The Balanced Scorecard As A Strategic Management System, *Harvard Business Review*, Vol. 74, No. 1, s.75–85.
- Karacabey, A. A. (2001). *Veri Zarflama Analizi*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Gelişme Ve Toplum Araştırmaları Merkezi Tartışma Metinleri, No:33, Ankara.
- Karacaer, Ş. (1998). *Antalya Yöresindeki 4 ve 5 Yıldızlı Otellerde Toplam Etkinlik Ölçümü: Bir Veri Zarflama Analizi Uygulaması*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karşlı, M. (2003). *Sermaye Piyasası, Borsa, Menkul Kıymetler*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Karşlı, M. (2005). *Sermaye Piyasası Borsa Menkul Kıymetler*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Kayahan, C., Öztürk, D. (2013). *Hayat Dışı Türk Sigorta Şirketlerinin Etkinlik Analizi*, 17. Finans Sempozyumu, Muğla.
- Kendir, A. (2014). *Son Düzenlemeler Çerçevesinde Türkiye Finansal Piyasaları*, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kılınç, F.E. (2009). *Türk Sigortacılık Sektörünün Veri Zarflama Analizi Yöntemi ile Etkinliğinin Araştırılması Tezi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Kıllı, M., Atan, M. (2005). *Etkinlik/Verimlilik Çalışmalarında Kullanılan Veri Zarflama Analizi Üzerine Karşılaştırmalı Yaklaşımlar*, 4. İstatistik Kongresi İstatistik Mezunları Derneği ve Türk İstatistik Derneği, Antalya.
- Kök R., Deliktaş, E. (2003). *Endüstri İktisadında Verimlilik Ölçme ve Strateji Geliştirme Teknikleri*, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yayın No: 25-8/1, Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası, İzmir.
- Köseoğlu, M. A. (2005). *Kamu İktisadi Teşebbüslerinde Performans Ölçümü*, Devlet Planlama Teşkilatı Uzmanlık Tezleri.
- Kuğu, T.D., Kırılı, M. (2013). İşletme Performansının Değerlendirilmesinde Bir Yenilikçi Yönetim Muhasebesi Aracı Olarak Balanced Scorecard Uygulaması, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C 18, S 2, s.301-318.
- Kutlar, A., Kartal, M. (2004). Cumhuriyet Üniversitesinin Verimlilik Analizi: Fakülteler Düzeyinde Veri Zarflama Yöntemiyle Bir Uygulama, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (8), 2004 / 2, s.49-79.
- Külünk, M. (1976). Verimlilik Üzerine, *Verimlilik Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2.
- Matthews, K., Ismail, M. (2006). *Efficiency and Productivity Growth of Domestic and Foreign Commercial Banks in Malaysia*, Cardiff Economics Working Papers, Cardiff.

- Mayerson, A. L. (1962)*Introduction to Insurance*, R.D. Irwin, Inc., Homewood, USA.
- Mazgit, İ. (2012). Finansal Sistem ve Sermaye Piyasası, *Sermaye Piyasası Ders Notu*, DEÜ İİBF İktisat Bölümü, İzmir.
- Mecit, E.D. (2005). *Veri Zarflama Analizinde Süper Etkinlik ve Bir Uygulama*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- MPM, (1969).*Endüstride Prodüktivite Ölçme Metodları*, Ankara.
- Okunakul, Ö. (2005). Hayat Sigortacılığı Deneyimi Işığında Türkiye'deki Bireysel Emeklilik Sisteminin ve Ekonomik Katkılarının Değerlendirilmesi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Onaran, S. (2006).*Veri Zarflama Analizi Kullanılarak Üniversite Kütüphanelerinin Performanslarının Değerlendirilmesi*, G.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özata, M. (2004). Sağlık Bilişim Sistemlerinin Hastane Etkinliğinin Arttırılmasında Yeri ve Önemi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Özbek, A. (2015).Operasyonel Rekabet Değerlendirmesi (OCRA) Yöntemiyle Mevduat Bankalarının Etkinlik, *NWSA-Social Sciences*, s.123-124.
- Özbek, A. (2015). Performance Analysis of Public Banks in Turkey, *International Journal of Business Management and Economic Research*, Vol 6(3) p. 178-186.
- Özbolat, M. (2007).*Temel Sigortacılık*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Özcan, A., İ. (2001). *Türkiye'de Hayat dışı Sigorta Sektörünün 2002-2009 Dönemi İtibariyle Etkinlik Analizi*, Sosyal Bilimler, Cilt:9, Sayı:1, Manisa.
- Özer, A. (2009). Performans Yönetimi Uygulamalarında Performansın Ölçümü ve Değerlendirilmesi,*Sayıştay Dergisi*, Sayı 73, 3-29.
- Özerol, H. (2006).*Finansçı Olmayanlar İçin Finans*, İş ve yönetim Serisi 13 Elma Yayınevi, Ankara.
- Özerol, H. (2007). *Silkelenen Keriz Olmayın*, İş ve Yönetim Serisi 29 Elma Yayınevi, Ankara.
- Özgen, F.B. (1998).*Globalleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülkelerde Finans Piyasaları*, Ege Maliye Bölümleri Araştırma Görevlileri Sempozyumu, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, İzmir.
- Özsever, Ç., Gençoğlu, T., Erginel, N. (2009). İşgücü Verimlilik Takibi İçin Sistem Tasarımı Ve Karar Destek Modelinin Geliştirilmesi, *Dumlupınar Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, Sayı 18.
- Öztürk, N., Barışık, S., Darıcı, H. K. (2010). Gelişmekte Olan Piyasalarda Finansal Derinleşme ve Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizi, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 12, s.95–119.
- Parkan, Ç., Wu, M. (2000). Comparison of Three Modern Multicriteria Decision-Making Tools,*International Journal of Systems Science*, Vol 31, Nr 4, s.497-517.
- Peters, M.L., Zelewski, S. (2010). Performance Measurement Mithilfe Des Operational Competitiveness Ratings (OCRA). WiSt, *Wirtschaftswissenschaftliches Studium*, Vol 39, No 5, s.224.

- Prokopenko J. (2005). *Verimlilik Yönetimi Uygulamalı El Kitabı*, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, Ankara.
- Rai, A., (1996), Cost Efficiency of International Insurance Firms, *Journal of Financial Services Research* 10, s.213-233.
- Ramsay, M.R. (2008). *İşletme Verimliliği Ölçümü Ve Uluslararası İşgücü Verimliliği Elkitabı*, Mpm Yayını, Ankara.
- Roth, W.(2002). *Regulation of Insurance Services: The European Perspective*, Economic Regulation and Competition – Regulation of Services in the EU, Germany and Japan, The Hague, Kuwer Law International.
- Saaty, T.L. (1980). *The Analytic Hierarchy Process*, McGraw-Hill, New York.
- Saad, M.N., Idris, N.E.H. (2011). Efficiency of Life Insurance Companies in Malasia and Brunei: A Comparative Analysis, *International Journal of Humanities and Social Science*, Vol 1, No 3.
- Sarıyar, S. (2008). Aracı Kurumlar, İstanbul. (<http://docplayer.biz.tr/658185-Araci-kurumlar-sermaye-piyasasi-hukuku-selcuk-sariyar.html>) (15.10.2015)
- Sterzynski, M. (2003). *The European Single Insurance Market: Overview And Impact Of The Liberalization And Deregulation Processes*, Belgian Actuarial Bulletin, Vol 3, No 1.
- Swiss-Re (2015). World Insurance in 2014: Back to Life, No 4/2015.
- Swiss-Re (2016). World Insurance in 2015: Steady Growth Amid Regional Disparities, No 3/2016.
- Şener, H. Y. (2002). Sigorta Sektörünün Avrupa Birliği İle Türkiye Arasında Karşılaştırılması ve Türk Sigorta Sektörünün İstatistiksel Analizi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- T.C Başbakanlık Sermaye Piyasası Kurumu (2010). *SPK Yatırımcı Bilgilendirme Kitapçığı 6*, Sermaye Piyasası Kurulu, Ankara.
- T.C Başbakanlık Sermaye Piyasası Kurumu (2014). *SPK Yatırımcı Bilgilendirme Kitapçığı 4*, Sermaye Piyasası Kurulu, Ankara.
- T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Sigorta Denetleme Kurulu (2015). Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Faaliyetleri Hakkında Rapor, Ankara, 1-25.
- T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Sigortacılık Genel Müdürlüğü (2015). 2015 Yılı Sigortacılık Sektörü Piyasa Analiz Raporu, Ankara, 4.
- T.C. Merkez Bankası (2008). Dünden Bugüne Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yayını, Ankara.
- Taşkıran, G.(1996). *Finansal Derinliğin Ekonomik Gelişmeye Etkisi ve Avrupa Birliği Ülkeleri ile Türkiye’de Finansal Derinliğin İstatistiksel Analizi*, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ticaret Bakanlığı Sigorta Murakabe Kurulu (1972). Türkiye’de Sigorta Faaliyeti Hakkında Rapor, Ankara, 30.
- Timur, H. (1960). *Sigortacılık, İktisadi Ve İdari İlimler Akademisi*, Not Yayınları Serisi, İzmir.
- Timur, N. (1995). *Banka ve Sigorta Pazarlaması*, AÜ. AÖF. Yayınları, Eskişehir.

- Tunay, K.B. (2005). *Finansal Sistem(Yapısı, İşleyişi, Yönetimi ve Ekonomisi)*, Birsen Yayınevi, İstanbul.
- Turgutlu, E., Kök, R., Kasman, A. (2004). *Türk Sigortacılık Şirketlerinde Etkinlik: Deterministik ve Şans Kısıtlı Veri Zarflama Analizi*, D.E.Ü. İzmir.
- Türkmenoğlu, R.E. (2007). *Katılım Bankacılığı ve Türkiye'deki Finansal Yapı*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Uralcan, G. Ş. (2004). *Temel Sigorta Bilgileri ve Sigorta Sektörünün Yapısal Analizi*, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- Utkuğ, Ç.P. (2008). Kurumsal Performans Yöntemi Olarak Toplam Başarı Göstergesi Yöntemi, *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 23, s.55-78.
- Uyanık, A. (2005). *Sigorta Sektörünün Vergilendirme Etkilerinin Ölçeğe Göre Değerlendirilmesi*, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü ve Bankacılık ve Sigortacılık Yüksek Okulu Uluslararası Finans Sempozyumu.
- Ünal, O.K. (2006). *Aracı Kurumlar*, Yaklaşım Yayınları, Ankara.
- Vassiloglou, M., Grokas, D. (1990). A Study of The Relative Efficiency of Bank Branches: An Application of Data Envelopment Analysis, *Journal of Operational Research Society*, Vol 41, No 7.
- Yaşa, A. (2008). *Bankacılık Sektöründe Etkinlik ve Veri Zarflama Analizi Yöntemi ile Ölçülmesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yeşilyurt, C., Alan, M.A. (2003). Fen Liselerinin 2002 Yılı Göreceli Etkinliğinin Veri Zarflama Analizi (VZA) Yöntemi ile Ölçülmesi, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2, s.92.
- Yetiz, F. (2008). *Finansal Sistemin Yapısı, Finansal Derinleşme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi*, *Türk Finansa Sistemi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Adana.
- Yolalan, R. (1996). Türk Bankacılık Sektörü İçin Görelî Mali Performans Ölçümü, *TBB Bankacılar Dergisi*, Sayı 19.
- Yörüker, S., Kayaberli, L., Kaya, S., Özeren, B. (2003). "Sayıştayın Performans Ölçümüne İlişkin Ön Araştırma Raporu", *T.C. Sayıştay Başkanlığı*, Ankara.
- Yükçü, S. Ataçan, G. (2009). Etkinlik, Etkililik ve Verimlilik Kavramlarının Yarattığı Karışıklık, *Atatürk Üniversitesi İİB Dergisi*, Cilt 23, Sayı 4.
- Zadeh, L.A. (1965). *Fuzzy Sets*, Information and Control.
- <http://www.spk.gov.tr/displayfile.aspx?action=displayfile&pageid=76&fn=76.pdf>
(15.01.2015)
- [http://borsaistanbul.com/data/egitimklavuzlari/KLVZ10SPA.PDF\(27.03.2015\)](http://borsaistanbul.com/data/egitimklavuzlari/KLVZ10SPA.PDF(27.03.2015))
- <http://www.bis.org/publ/bppdf/bispap28m.pdf> (16.01.2017)
- [http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tcmb+tr/tcmb+tr/bottom+menu/banka-hakkinda\(30.03.2015\)](http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tcmb+tr/tcmb+tr/bottom+menu/banka-hakkinda(30.03.2015))
- https://www.researchgate.net/publication/228299138_Efficiency_of_European_Insurance_Companies_Do_Local_Factors_Matter (15.01.2017)

[http://www1.unisg.ch/www/edis.nsf/SysLkpByIdentifier/3675/\\$FILE/dis3675.pdf](http://www1.unisg.ch/www/edis.nsf/SysLkpByIdentifier/3675/$FILE/dis3675.pdf)
(20.01.2017)

http://www.ziraatleasing.com.tr/leasing_nedir.html(20.04.2015)

<http://www.sirinoglufactoring.com/factoring-nedir/factoring-nedir>(20.04.2015)

<http://www.vakifbank.com.tr/forfaiting.aspx?pageID=393>(21.04.2015)

<http://www.spk.gov.tr/indexpage.aspx?pageid=253&submenuheader=null>(25.04.2015)

<http://www.spk.gov.tr/indexcont.aspx?action=showpage&menuid=16&pid=2>(25.04.2015)

<http://www.tarimkredi.org.tr/index.php/2011-08-04-18-06-26.html>(12.05.2015)

<http://borsaistanbul.com/data/egitimklavuzlari/KLVZ10SPA.PDF>(14.05.2015)

http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/9_1.pdf(14.05.2015)

<http://tsb.org.tr/sigortanin-tarihi>(18.03.2015)

<http://www.jgbm.org/page/10%20Meng-Long%20Shih.pdf> (19.12.2016)

<http://www.okanacar.com>(24.05.2015)

<http://tsb.org.tr/turkiyede-sigortacilik>(25.05.2015)

<http://www.tsb.org.tr/reasurans.aspx?pageID=440>(05.06.2015)

http://www.ziraatemeklilik.com.tr/hayat_sigortasi_nedir.html(13.05.2015)

<http://www.tsb.org.tr/zorunlu-deprem-sigortasi.aspx?pageID=723>(16.05.2015)

<http://www.tsb.org.tr/kasko.aspx?pageID=627>(16.05.2015)

<http://www.tsb.org.tr/emtea-nakliyat-sigortasi.aspx?pageID=720>(16.05.2015)

<http://www.tsb.org.tr/kiymet.aspx?pageID=721>(16.05.2015)

<http://www.tsb.org.tr/seyahat-saglik.aspx?pageID=626>(16.05.2015)

<http://www.tsb.org.tr/avrupa-birligi-tek-sigorta-piyasasi.aspx?pageID=545>(21.09.2015)

http://fazilugursoyulu.com.tr/kasko_tez_.pdf(29.09.2015)

<http://www.ekodialog.com/Konular/etkinliknedir.html>(18.11.2015)

ÖZGEÇMİŞ

Cansu AYHAN, 1988 Denizli doğumludur. 2006 yılında Türk Eğitim Vakfı Anadolu Lisesi'nden mezun olduktan sonra Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Matematik Bölümünde lisans eğitimine başlamış, 2010 yılında da mezun olmuştur. 2011 yılında Pamukkale Üniversitesi'nde Pedagojik Formasyon eğitimini tamamlamıştır. 2011 yılında Pamukkale Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İktisat Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine başlamıştır. 2016 yılından itibaren özel bir okulda matematik öğretmeni olarak çalışmaktadır.

